Anadolu İmam Hatip Liseleri

EBRU

ANADOLU İMAM HATİP LİSELERİ

EBRU

YAZARLAR

Ömer Faruk DERE

İzzettin Yılmaz BAŞKAR

Emine GÜNER

Editör
Ömer Faruk DERE

Dil Uzmanı
Ahmet POLAT

Görsel Tasarım
Ebru ÇALIK

Ölçme Değerlendirme Uzmanı
M. Akif KARAKUŞ

Program Geliştirme Uzmanı
Hasan TOPAL

Rehberlik Uzmanı
Esra DEMİR

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

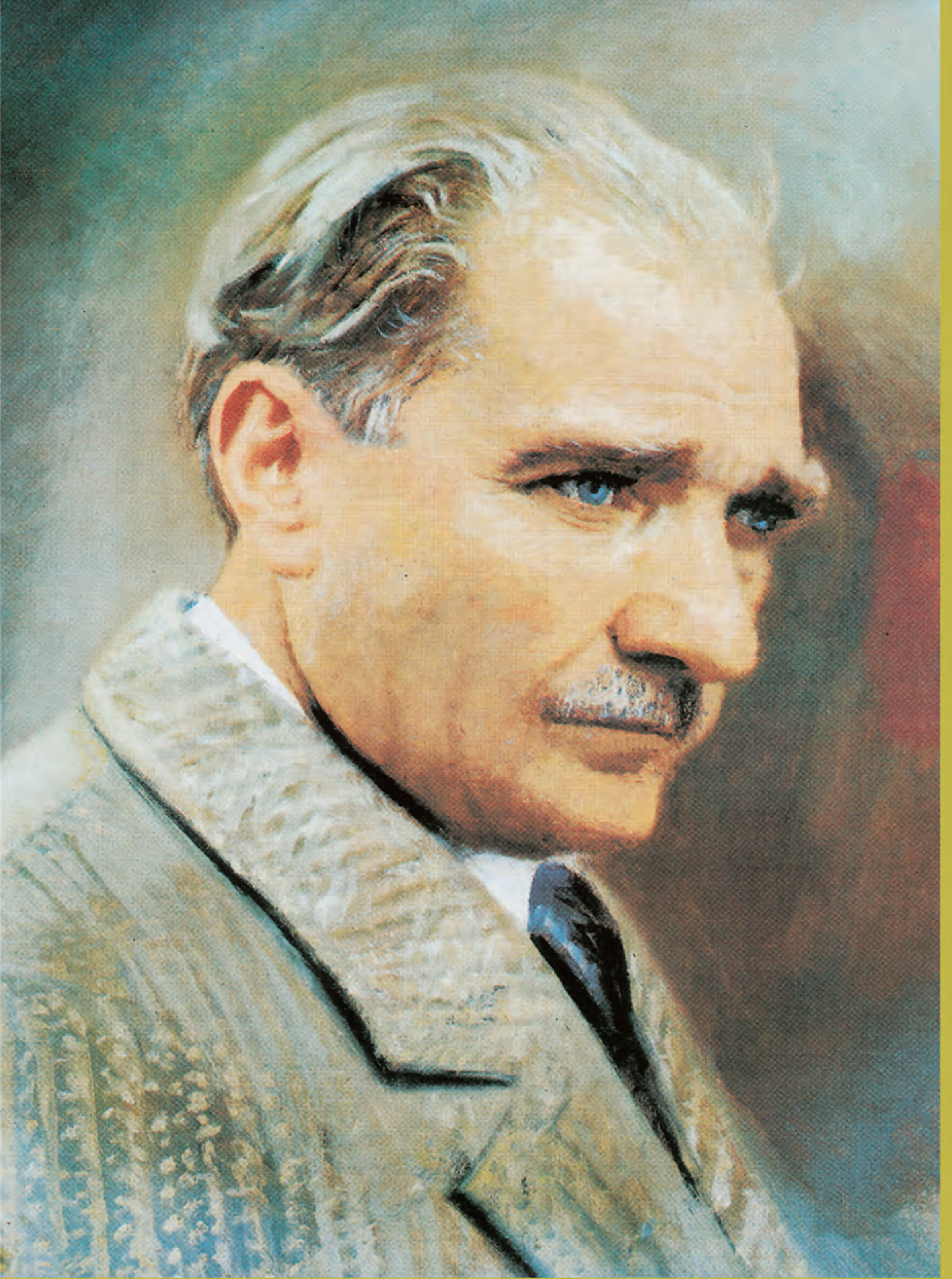
ATATÜRK'ÜN
GENÇLİĞE HİTABESİ

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

ÜNİTE 1: EBRU SANATI

ÜNİTE 2: EBRU SANATININ TARİHÇESİ VE MEŞHUR ÜSTADLARI

ÜNİTE 3: EBRU SANATINDA ÖN HAZIRLIK

ÜNİTE 3: EBRU SANATINDA TEMEL FORMLAR

ORGANİZASYON ŞEMASI

2. ÜNİTE

EBRU SANATI'NIN TARİHÇESİ ve MEŞHUR ÜSTADLARI

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM
1. Ebru sanatı tarihini araştırınız.
2. Ebru sanatının kullanılım sahalarını öğreniniz.
3. Dünyada ebru sanatı hakkında bilgi veriniz.
4. Meşhur ebru üstatlarımızın adlarını öğreniniz.

11

Ünite ile ilgili araştırmaya, düşünmeye ve gözlem yapmaya yönlendirici hazırlık sorularının yer aldığı bölüm.

EBRU SANATINDA ÖN HAZIRLIK

DÜŞÜNELİM

Tekne dışında başka metaryelleri ebru yapmak için kullanabilir miyiz? Düşününüz.

Tekne ölçüleri kâğıt ölçümüze bağlıdır. Tekne ebatları, standart kâğıt ölçüsü olan 70x100 cm., yarısı 50x70 cm., onun da yarısı 35x50 cm. ve en büyük ölçünün dörtte biri olarak 25x35 cm.lik ölçülere uygun olarak tespit edilmelidir. Burada tekne ebadının kâğıt ebadından yarımşar santim büyük olmasına özen gösterilmesi gerekir. Mesela 35x50 cm. ebatlarında bir kâğıt ebrûlanacak ise tekne ebadı 35,5x50,5 olmalıdır. Kâğıt suya değdiğinde şişecek ve 2-3 mm. -bazı kâğıtlarda daha da fazla olabilir- genişleyecektir. Kâğıdımızın tekneden rahatlıkla çıkarılabilmesi için bu yarım santimlik boşluk büyük önem taşımaktadır. Teknelerin derinliği 5–6 cm. olmalı, ebrûlanan kâğıt tekne kenarına sıyrılarak çıkarıldığından tekne kenarları kâğıdı çizmeyecek şekilde tesviye edilmeli veya kenar sacı geriye kıvrılarak pürüzsüz bir yüzey elde edilmelidir. İlk defa kullanılacak hazır krom tekneler kullanılmadan önce sıcak suyla çok iyi yıkanarak yağdan arındırılmaldır.

1.2. Kıvam Artırıcılar

Ebru sanatında suyun yoğunlaştırılmasında kullanılan malzemeleri araştırınız.

Ebrû yapabilmek için üzerinde çalışılacak sıvının bir miktar yoğunlaştırılması gerekmektedir. Zira yoğunluğu artırılmamış yüzeylerde yapılacak ebrûlarda damla şekilleri istenilen tarzda oluşmaz, üste atılacak damlalar alttaki damlanın şekillerini tamamen bozarlar. Ebrûda kullanılan kıvam artırıcılar aynı zamanda yapışkanlık özelliği bulunan tabii malzemelerdir. Yapışkanlık özelliği, yüzeydeki boyaların kâğıda sabitlenmesini temin etmektedir.

Tarih boyunca suyun yoğunlaştırılması için çeşitli maddeler kullanılmıştır. Kitre, sâlep, ayva çekirdeği, keten tohumu, deniz kadayıfı, hilbe (boytohumu), kullanıldığını bildiklerimizdendir.

Geven Otu

13

Konuyu daha iyi anlamaya yönelik şiir, hikâye, örnek olay, vb. etkinlikleri içeren bölüm.

Konu başlarında ön bilgileri harekete geçirmeyi amaçlayan motivasyon ifadelerinin yer aldığı bölüm.

Konunun daha iyi anlaşılmasına yönelik şiir, hikâye, ayet ve hadis meâli, örnek olay, görsel vb. etkinlikleri içeren bölüm.

PAYLAŞALIM

Sanatkâr hakkında bilgi toplayınız ve arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ders kazanımlarından bir veya birkaçını dolaylı olarak gerçekleştirmeyi amaçlayan bilgilerin yer aldığı bölüm.

ARAŞTIRALIM

En eski ebru kağıdı hangi yüzyıla aittir? Araştırınız.

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ön bilgileri harekete geçirmeyi amaçlayan motivasyon ifadelerinin yer aldığı bölüm.

Ebru sanatı kağıt süslemek amacıyla kullanılmıştır. Niçin ?

Konuyla ilgili ayet, hadis, atasözü, anekdot gibi özlü bilgilerin yer aldığı bölüm.

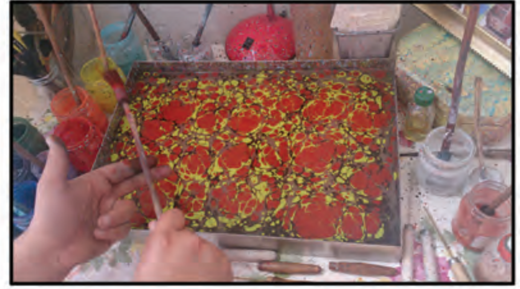
NOT EDELİM

Bu sanata yeni başlayan arkadaşlara tavsiyemiz ilk olarak kitreyle çalışmayı öğrenmeleri olacaktır. Kitreyi ayarlayarak güzel ebrûlar yapmaya muvaffak olanlar, diğer bütün kıvam artırıcılarla çok rahat çalışabileceklerdir.

Çalışmaların uygulamasında faydalı olacak görseller.

Örnek: 1

Örnek: 2

Örnek: 3

Örnek: 4

Örnek: 5

Örnek: 6

1. ÜNİTE

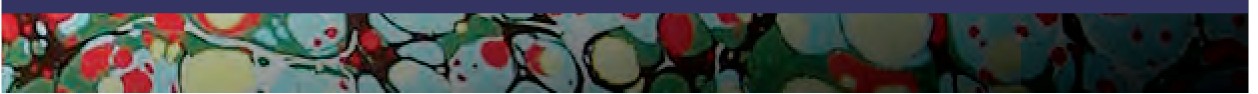
EBRU SANATI

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Ebru sanatının tanımı ve amacını yazınız.
2. Ebru kelimesinin kökeni nereden geliyor, anlatınız.
3. Ebru sanatının ne gibi manevi etkileri vardır, söyleyiniz.

Yılmaz BAŞKAR, (Battal)

1. Ebru Sanatının Tanımı ve Amacı

Ebru sanatı kağıt süslemek amacıyla kullanılmıştır. Niçin?

Ebru, kıvamlı suyun üzerine, gül dalı ve at kılından mamül fırçalar yardımıyla, sığır ödü ilave edilerek ayarlanmış, suda erimez boyaların yüzeye serpilmesiyle ve kâğıda alınmasıyla oluşan kâğıt bezeme (süsleme) sanatıdır.

2. Ebru Kelimesinin Kökeni

Su yüzeyinde kağıdı süsleme sanatı neden ebru adını almıştır?

Kâğıt yüzeyinde buluta benzer şekiller oluştuğu için bu sanatın adına bulutumsu manasına gelen Farsça **ebrî** denilmiştir. Daha XX. Asrın başlarına kadar ebrî ismiyle anılan bu sanatın adı, daha âhenkli söylenişinden olsa gerek **ebru**'ya, dönüşmüştür. Bu dönüşümün çok eski tarihe dayanmadığı, büyük ebru ustası Hezârfen Üstad Necmeddin Okyay'ın bu sanatın adı olarak ebrî'yi kullanmasından anlaşılmaktadır.

ARAŞTIRALIM

Ebru sanatı ilk olarak nerede ortaya çıkmıştır? Araştırınız.

Yüzeydeki şekillerin yer yer kaşa benzemesinden dolayı bu sanata Farsça **ebru** kelimesinin özellikle verildiğini söyleyenler de vardır. Ancak Şemseddin Sami Bey kaş manasına gelen ebru kelimesi için ayrı bir madde açarken sanat manasındaki **ebru**'yu şöyle açıklamıştır:

"Ebru: [Aslı Farsça **ebrî**, bulut renginde ve Çağatayca **ebre**: roba yüzü, kürk kabı.] Hare gibi dalgalı veya damarlı kumaş, kâğıt vesaire. Cüz ve defter kabı yapmak için kullanılan renkli kâğıt."

Şemsseddin Sami Bey bu kısa ama özlü tarifiyle aslında ebrunun tarihini ve tarih içinde ebruya bakış açısını da özetler gibidir. Kelimenin aslının Çağataycaya dayandığını söyleyerek bu sanatın Türkistan'da Çağatay devrine (XV. Asır) kadar uzanabileceğini akıllara getirmekte, cüz ve defter kabı yapmak maksadıyla kullanıldığını kaydederek de bu işin renkli kâğıt üretmek amacıyla ortaya çıktığını ve böyle uygulana geldiğini nakletmektedir.

Ebru kelimesinin asıl olarak Farsça **âb-rû**'dan geldiğini, isim tamlamasına göre yüzsuyu demek olmayıp sıfat tamlaması manasıyla su yüzü demek olduğunu nakledenler de bulunmaktadır[1]. **Ebre, Ebr, ebrî, âb-rû.** Dört kelimeyle anlatılmak istenen şey aynı olup hiç biri akla ters gelmemektedir. Ancak eski kaynaklarda bu sanattan daima ebrî olarak bahsedilişi ve Şemseddin Sami Bey'in yerinde tespitleri bu sanatın adının bulutumsu manasında ebrîden geldiği görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Kâğıt üzerinde mermere benzer damarlar görüldüğü için Avrupalılar ebru kâğıdına **mermer kâğıdı** (marbled paper, papier marbré, marmor papier…) ismini vermişler, Arap âleminde ise **varaku'l-mücezza** (damarlı kâğıt) olarak tanınmıştır[2].

3. Ebru Sanatının İç Dünyamıza Yansıması

Ebru sanatının maneviyatımıza etkileri nelerdir?

Ebru teknesi küçük bir kainat kitabı gibidir. Okumasını bilene her daim derin manalar, varlığın sırrını anlamada emsalsiz mülâhazalar sunar. Ebru sanatı her ne kadar fizik, kimya gibi müspet ilimlerin kaideleriyle oluşsa da manevi dinamiklerin ebru teknesine tesiri çok zaman hissedilir. Kişinin ruh hali suyun yüzeyine tesir eder. Moral bozuk olarak ebru teknesinin başına geçildiğinde çoğu zaman düzgün ebru çıkmaz. Buna o anda yaydığımız negatif enerjinin sebep olduğu düşünülebilir. Yine su moleküllerinin latif bir musiki ile sert bir müzikten nasıl etkilendiği deneylerle ortaya konmuştur.

1 YAZIR, s. 162
2 DERMAN, s.8.

TARTIŞALIM

Ebru sanatı neden diğer sanatlardan farklıdır? Tartışınız.

Güzel bir melodide moleküllerin hareketlerinin düzenli ve âhenkli, sert ve rahatsız edici bir müzik sesinde ise düzensiz ve kararsız hareket ettikleri saptanmıştır. Ebru yapmaya başlamadan evvel bütün menfi his ve duygulardan olabildiğince kendimizi arındırmaya çalışmalıyız. Üzerimizden negatif enerjiyi alacak, konsantrasyonu sağlayacak bazı uygulamalar yapılabilir. Bu amaçla kadim ebru ustaları psikolojik hazırlık olarak ebru duasını okuyarak ebru yapmaya başlarlardı.

Ebrucunun Duası

Sizce islam sanatçıları, sanatını icra ederken yada bir çalışmaya başlarken neden dua eder? Belirtiniz.

Ebru teknesinin önüne oturan ebrucunun Âlem-i imkân olarak idrâk ettiği bu tekne karşısında:

Bismillahirrahmanirrahim, İlâhi yâ Rabbi! Ezel'deki Hükm'üne uygun olarak bu teknede zuhur edecek olan nakışların, Hilkat'in nakışlarında meknuz olan Hikmet'ini idrâkden âciz olan bu fakirin nefsini teshir edip de enâniyetini azdırmasına izin verme! Nefsimi, senin gibi bir Hâlık olma vehminden de, bu vehmin tevlid edeceği bir şirk-i hafîden de, hubb-ı riyasetten de koru, yâ Hâfız! Fakiri "Lâ fâile illallah" sırrının edebiyle techiz et! Bu tekne başındaki mesaiyi senin zikrinle taltif ve sana olan kulluğumun bir nişanesi olarak kabul et! Destûr yâ Hakk!, diyerek ilk fırça darbesiyle yayılacak olan boyaların ihtişamını gönlü iftiharla dolan bir üstad olarak değil de, aksine Cenâb- Hakk'ın kudretinin basit ve mütevazı bir aracı olduğunun idrâkiyle ebruya başlanır[1].

Ebru sanatı ve sanatkâr

Ebru sanatını uygulamak insanı neden heyecanlandırır?

Bir hadislerinde Hz. Peygamber "Allah güzeldir, güzeli sever." buyurarak güzelliğin kaynağının Allahü Teâlâ'nın bizzat kendisi olduğunu bildirmiştir. Sanat ilahî güzelliği arama mücadelesidir. Sanatkâr hayalindeki güzelliğe ulaşabilmek için ömrü boyunca hayali önde, kendisi arkada amansız bir kovalamaca içindedir. En güzel eserlerini nadiren hayalinin eteğinden tutmayı başarabildiği anlarda ortaya koyar.

YORUMLAYALIM

"Ebru teknesi hakikat perdesinin suya aksidir." cümlesini arkadaşlarınızla yorumlayınız.

1ÖZEMRE 2005, s. 295.

"Bismillahirrahmanirrahim" (Akkase)

Ebru teknesi hakikat perdesinin suya aksidir. Ebru Külli ve cüz'î iradenin birleştiği tecelligâhtır. Ebru Sanatçısı cüz'î iradesiyle boyaları yüzeye serper fakat nasıl bir şekil çıkacağını asla tam olarak bilemez. Sadece tecrübesine istinaden bir tahminde bulunabilir. Sebepleri ortaya koyar ve sonucu büyük bir tevekkülle bekler. Tevekkül ve Hak'tan gelene razı olma hisleriyle dopdolu olarak çıkan her ebrudan sonra Allah'a hamdeder.

TARTIŞALIM

Her namaz bir diğerinin aynı değildir. Her namaz farklıdır. Tıpkı ebru gibi sözünü tartışınız.

...**"O, her gün (an) bir iştedir."**[1] âyetinin hikmetince tecelliyâtta tekrar yoktur. Tecelliyâtta tekrar olmadığından ebru teknesinde ortaya çıkan nakışların da tekrarı yoktur. Ebru sanatçısı, aynı boya ve malzemelerle yaptığı bir ebrunun aynısını yapamaz fakat benzerini yapabilir. Bu sebepten her ebru, tekrarı üretilemeyen benzersiz bir eserdir.

Müslüman sanatkâr yaptığı her eseri Hakk'ın bir lütfu olarak görür. Sâni-i hakîm olan Rabb'inin sanatı yanında kendi yaptıklarının hiçbir anlamı olmadığını fark eder ve acizliğini anlar ve ağzından şu mübarek kelam dökülür:

..."Hâzâ min fazl-ı Rabb'î (Bu Rabb'imin fazlındandır)"...[2]

Ebru sonsuz bir renk cümbüşüdür. Ebru Sanatçısı tabiattaki renkleri teknesine yansıtmaya çalışır. Renk imkânları kısıtlı gibi görünmesine rağmen ebru, boyaların su ve öd miktarları ayarlanarak sonsuz bir renk cümbüşüne dönüşür. Kısıtlı gibi görünen imkânlar beraberinde çok geniş imkânlar getirir. Gerçek sanatkar Cenab-ı Hak'tır ve İslâm sanatkarları gerçek sanatkarın izinden giderek onun tabiattaki renk kompozisyonlarını teknesine yansıtmaya çalışır. Ebru sanatkarı renk tüccarıdır. Renkleri uyumlu kullanabildiği oranda güzel eserler üretir.

Tarih boyunca dergâhlar sanat icrasının merkezi olmuşlardır. Sanatın tasavvuf ehlinin nezdinde neşvünema bulmasının en mühim sebebi, sanatın manevi eğitim aracı olarak görülmesidir. Ebru eğitimi aynı zamanda sabır, nefse hakimiyet, yaratılış esrarının idrâki, dengeli olabilme eğitimidir. Sanat eğitimi, seyrü süluk-u ruhanide yardımcı metot olarak işlev görmüştür.

1 Rahman suresi, 29. ayet.
2 Neml suresi, 40. ayet.

Molla aşkı kültür terası ebru atölyesi,Yılmaz BAŞKAR
Balat, İSTANBUL

Ebru Sanatçısı,teknesiyle bütünleşebilirse ve kendini bütün benliğiyle teknesine, boyalarına, sanatına verebilirse çok derin anlar yaşadığı zamanlar olur. Orada idrâk günlük idrâkten artık daha ulvi idrâke kayar. Hele sanatkarın ruhunu dengeleyecek, onu motive edecek iyi de bir name varsa alt fonda, o zaman motivasyon zirveye ulaşır. Burada bir idrâk değişmesi vardır, algıda değişiklik olur. Sanatkâr o anda, “ben nerdeyim, burası neresi ya da ben ne iş yapıyorum” gibi sorulara muhatap olabilir. Artık gündelik hayatla irtibat kopmuştur. O andan itibaren yaşanan dakikalar başka bir alemde yaşanmaktadır. Tekrar gündelik hayatın idrâkine dönüldüğünde tatlı bir iç huzuruyla beraber, bir yorgunluk hissedilir. Çok güzel bir duygudur.

Herkes ebru yapabilir, fırçayı sallayıp boyaları dökebilir ama sanatkâr olamaz. Sanatkârlık başka bir şeydir. Sanatkârlık başka bir ruh gerektirir. Yoksa boyalı kâğıtlardan başka bir şey yapmamış oluruz. O ruhu eserimizin altına verebiliyorsak sanatkârızdır. Eski ustalarımız, eski insanlar bunu çok iyi başarmışlardır. Bir Şebek Mehmet Efendi’ nin, bir Ayasofya-ı Kebir Camii hatibi Hatib Mehmet Efendi’nin ebrularına bakıldığında başka bir ruh hissedilir. Orada başka bir maneviyat teneffüs edilir. Bunun, o insanların kemâlâtından kaynaklandığını düşünmek yanlış olmasa gerek. Bizler de aynı kemâlâta ulaşabilirsek bizim eserlerimiz de ruh kazanacaktır. Bunun için öncelikle kendimizi saflaştırmamız, enâniyetten sıyrılıp nefsimizi terbiye etmemiz gerekir.

PAYLAŞALIM

Sanatkâr hakkında bilgi toplayarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Emine GÜNER-Battal çalışması

Ebru dengenin sanatıdır; Yüzeyde denge, fırça darbelerinde denge, boya ayarlarında denge, elde denge, ruhta denge. Ebru teknesindeki denge, kozmik dengenin iz düşümüdür.

Ebru ritmin sanatıdır. Fırça darbelerinin düzgün bir ritimle vurulması icap eder. Ebru dersine yeni başlayan öğrencinin, fırça vuruşlarında dengeyi yakalayabilmesi için önce ritmi yakalaması gerekir. Bu yüzden müptedi talebelere uzun müddet fırça talimi yaptırılır. Talebe fırça vuruşlarında ritmi yakaladıktan sonra hayatında da ritmi yakalayacaktır.

Ebru, sabrın sanatıdır. Eskiler, sabırla koruk helva olur demişler. Sanat eğitiminin ilk şartı olan sabır, yüce Rabb'imizin de sevdiği bir amel olup yüce kitabımızda defalarca önemine dikkat çekilmiştir. Sabır olmadan sanat olmaz. Sanatkâr, uyguladığı sanatın başında da sonunda da, aynı dikkati ve itinayı göstermelidir. Bu da çok sabırlı olmayı gerektirir. Sabır geliştirilebilir bir histir ve sanat eğitimi bu gelişmeye büyük katkı sağlamaktadır. Ebru öğrenmek isteyen kişi sabır, sebat ve istikrarla eğitime devam etmeli ve ustasıyla arasında cereyan eden feyz akışını inkıtaya uğratacak her türlü davranıştan imtina etmelidir.

TARTIŞALIM

Ebru sanatı neden sabırlı olmayı gerektirir sözünü tartışınız.

DEĞERLENDİRELİM

RENG-İ ÂHENK

Aldım fırçamı elime
Boyadım teknemi pembeye
Teknede güller açtı
Anne sana ebru yaptım

Dolaştım tüm yolları
Topladım alları morları
Menekşeyle bitirdim sonları
Anne sana ebru yaptım

Kırmızımı ayırdım
Teknemi ayarladım
Karanfili boyadım
Anne sana ebru yaptım

Laleleri derince
Renklerini seçince
Tekne dile gelince
Anne sana ebru yaptım

Sümbül dize gelince
Aks-i suya düşünce
Teknede belirince
Anne sana ebru yaptım

Papatyalar açınca
Beyaz sarı olunca
Tekneye kavuşunca
Anne sana ebru yaptım

Çağırdım tüm kuşları
Topladılar nakışları
Çalışınca sayfaları
Anne sana ebru yaptım

Battal, şal, hatib desem
Bizlerle şekil versem
Anneciğim sana ben
Yüreğim çizip versem.

EMİNE GÜNER.
Bu kitap için yazılmıştır.

Yukarida ebru sanatı ile ilgili şiirri okuduktan sonra, değerlendiriniz.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A – Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Ebru dengenin sanatıdır sözünü açıklayınız.
2. Ebru ritmin sanatıdır sözünü açıklayınız.
3. Ebru sabrın sanatıdır sözünü açıklayınız.
4. Ebruyu anlatmanız istenseydi, nasıl anlatırdınız?

B– Aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

Yüzeydeki şekillerin yer yer.........benzemesinden dolayı bu sanata Farsça…......... kelimesinin özellikle verildiğini söyleyenler vardır.

Sanat .... güzelliği arama mücadelesidir.

C – Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1.İslâm kültüründe "Su yüzeyinde kağıt süsleme " sanatının günümüzdeki en doğru yazılışı aşağıdakilerden hangisidir.

A) Ebruli B) Suminagaşi C) Ebru Sanatı D) Ebru E) Âb-ı Rû

2.Ebru sanatıyla uğraşan kişiye günümüzde verilen isim aşağıdakilerden hangisidir?

A) Ebrucu B) Ebru Sanatçısı C) Ebruzen D) Ebrudar E) Ebrukâr

3. Ebru sanatı ile ilgili aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u> ?

A) Ebru sabrın sanatıdır. B) Ebru dengenin sanatıdır. C) Ebru ritmin sanatıdır.

D) Herkes ebru yapabilir. E) Ebru yoğunlaştırılmış su üzerinde yapılamaz.

4. Arap ülkelerinde ebru sanatı aşağıdakilerden hangi isimle bilinir?

A) Marbled paper B) Papier marbré C) Marmor papier D) Varaku'l-mücezza

E) Marbling paper

5. Âb-rû kelimesinin türkçe karşılığı nedir ?

A) Su B) Su yüzü C) Yüz D) Deniz E) Göl üstü

6. Çağatayca da cüz ve defter kabı yapmak için kullanılan renkli kâğıda ne denir?

A) Ebrî B) Ebre C) Âb-ı Rû D) Ebru E) Ebro

D – Aşağıdaki sözcükleri eşleştiriniz.

Sanatkâr	Su
Ebru Teknesi	Ebru Sanatçısı
Fırça	Boya
Toprak	At Kılı
....	Pigment

Emine GÜNER- Mustafa Düzgünman Ebrusu

2. ÜNİTE

EBRU SANATI'NIN TARİHÇESİ ve MEŞHUR ÜSTADLARI

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Ebru sanatı tarihini araştırınız.
2. Ebru sanatının kullanılma sahalarını öğreniniz.
3. Dünyada ebru sanatı hakkında neler yapılıyor? Araştırınız.
4. Meşhur ebru üstatlarımızın adlarını öğreniniz.

1. Ebru Sanatı Tarihine Genel Bakış

Batıda ebru kağıdı neden Türk mermer kağıdı olarak adlandırılmıştır?

Orta Asya'da zuhur etmiştir. İran ve Anadolu topraklarında yaşamış, 17. asrın başlarında Avrupa'ya intikal etmiştir. Gelenekli Türk ebru sanatı asırlardır kâğıt sanatı olarak uygulanmıştır. Batıda da *Türk Kâğıdı* ya da *Türk Mermer Kâğıdı* olarak anılmıştır.

PAYLAŞALIM

Ebrunun kullanımına dair, günlük hayatta nerelerde kullanabiliriz, arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bugün için plastik sanatların bir şubesi haline dönüşen ebru sanatı, tarih içinde hep kâğıt süsleme, diğer bir ifadeyle renkli kâğıt üretme sanatı olarak icra edilmiştir.

2. Ebru Sanatının Kullanılma Sahaları

Günümüzde ebru sanatı hangi amaçlarla kullanılmaktadır?

Ebru, kitap sanatlarının bir şubesi olarak gelişmiştir. Ebru sanatı bazen bir murakkaada yazı pervazı, bazen bir mushafın cilt yan kağıdı bazen de bir hat levhasının etrafında iç ve dış pervaz olarak yer bulmuştur. Ebru kitap ciltlerinin ön kapaklarında cilt yerine sıklıkla kullanılmış, bu tarz ciltlere çehar-gûşe cilt denilmiştir. Kullanılan ebruların üzerlerine ezilmiş varak altın serpiştirilerek **zer-efşanlı ebru**, hatib ebrularının dış sınırlarına da altın kontur çekilerek **tahrirli ebru** meydana getirilmiştir. Hat sanatında sülüs-nesih hatlarla yazılmış kıt'a formundaki eserlerdir. Nesih satırlar sülüs satırdan daha kısa tutulduğundan iki yandaki dengeli boşluklara **koltuk** denilmiştir. Genellikle tezhip yapılan bu koltuklara maliyeti daha düşük olduğundan uygun ebrular uygulandığı da görülmüştür. Koltuklarda kullanılmak üzere özel olarak hazırlanmış küçük desenli ebrulara **koltuk ebrusu** denilmiştir.

DÜŞÜNELİM

Ebru sanatı ile objeleri süslemek isteseydiniz hangi objelerin üzerine ebru uygulardınız? Düşününüz.

Çiçekli ve akkâse formları XX. yüzyılın başlarından itibaren gelişmeye başlamıştır. Modern resim anlayışındaki *abstre* soyut resim zevkinin gelişmesi, ebruyu kitap ve yazı albümlerinden duvarlara taşımıştır. Plastik bir sanat hüviyetine bürümüştür. Eski zamanlarda ebruya başlı başına bir sanat olarak değil, daha çok kitap sanatlarının bütünleyici bir unsuru olarak bakılmıştır. 1586 de en eski kaynaklardan biri olan *Menâkıb-ı Hünerveran* Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi tarafından yazılmıştır. *Gülzar-ı Savab adlı eser* Nefeszâde İbrahim Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Bu kaynaklar hat, aharcilik, kâğıt boyamacılığı mürekkepçilik gibi kitap sanatlarına dair bilgileri ihtiva eder. Ebru tarihi hakkında elimizdeki tek yazma eser 1017/1608 yılında yazılan *Tertîb-i Risâle-i Ebrî*'dir. Bu yazma nüsha 1975 yılının son günlerinde Uğur Derman'ın eline geçmiş 1977 yılında *Türk Sanatında Ebru* kitabında yayımlamıştır. Uğur Derman "Hallâl-ı Müşkülâtım" (zor meselelerin çözücüsü) dediği Nihad M. Çetin'e

bu kaynağın tamamını yayımlama sözü vermiştir. Daha sonra bu yazma nüshanın orjinal halini yayımlayarak sözünü yerine getirmiştir.[1] O döneme kadar ebru imali hakkında bilinenleri bir araya toplayan risalede kâğıt boyama ve aharlama usullerinden de bahsedilmiştir. Devrinin diliyle kaleme alınan yazmada verilen bazı malzeme ve kullanım oranları bugünkünden pek de farklı değildir.

Tarihte yaşamış ebru ustaları hakkında çok az şey bilmekteyiz. Pek çoğu derviş meşrep hayat süren bu ustaların bilinmek, meşhur olmak gibi bir gayeleri olmamıştır. Ebrularına isim yazmamışlardır. Bu sebepten elimizdeki eski ebru örneklerinin tarihini ve ustasını tespite maalesef imkan yoktur. Ortaya çıkabilecek yeni belge ve bulgularla ebru sanatının karanlık kalan asırlarının aydınlanacağı ümidini hep taşıyoruz. Gerek eldeki bilgiler, gerekse son devir ustaları hakkında öğrenci ve muhiblerinin verdiği bilgiler ışığında, ustalarımız hakkındaki malumatı derc ediyor, hepsini hayır dua ile yâd ediyoruz.

Simunagaşi Japonların su yüzeyinde yaptığı kağıt süsleme sanatından bir örnek.

3. Dünyada Ebru Sanatı

Ebru sanatının nerede ve ne zaman başladığı henüz bilinmemektedir. Ebru kelimesinin aslı Çağataycaya dayandırılır. Özbekler Tekkesi'nin ilk şeyhlerinden Sâdık Efendi ebru sanatını Buhara'da öğrenmiştir. Çin'de VIII. asırdan itibaren *Liu-şa-şien*, Japonya'da XII. Asırdan itibaren *suminagaşi* ve *beninagaşi* isimleriyle su üzerinde yapılan uygulamalar vardır. Bu da ebru sanatının doğduğu yerin Orta Asya olduğu tezini kuvvetlendirmektedir.[2].

Suminagaşi tekniğini, Japonya'da *Sumi* ressamlarının, fırçalarını temizlemek üzere batırdıkları suda oluşan şekilleri kâğıda alarak bulduğu tahmin edilmektedir. *Suminagaşi* tekniği metot olarak ebruya çok benzemektedir. Bilinen en eski suminagaşi örneği *Sanjuroku-nin Shu* adlı yazmanın iki sayfasındadır ve 1112 yılına aittir[3].

Orta asya'da zuhur ettiğine inanılan bu sanat, büyük ipek yoluyla önce İran sahasına oradan da Anadolu Topraklarına geçmiştir.

ARAŞTIRALIM

Dünyada yapılan ebru örneklerini internetten araştırınız.

1 Bk. DERMAN M. Uğur, "Gecikmiş Bir Vaad" *Prof. Dr. Nihad M. Çetin'e Armağan*, s.371-405, İstanbul 1999
2 DERMAN 1999b, s. 189.
3 BARUTÇUGİL, s. 33-34.

Çağatayca **ebre** kelimesi, günümüzde kullanılan ebru kelimesinin menşei olarak iddia edilir. Ebre kelimesinin dışında diğer üç kelimenin de kaynağının Farsça olduğu iddia edilmiştir. Bu da ebru sanatının Orta asya'da doğduğu ihtimalini desteklemektedir.

Ayrıca bir başka rivayete göre[1] XVI. asır ortalarında ebru sanatı Mir Muhammed Tâhir tarafından Hindistan'da yapılmaya başlanmıştır. Bu rivayete göre elimizdeki en eski örnekler, XVI. asrın başlarına tekabül etmektedir. Bir ebrunun tarihini kesin olarak verebilmek için ebrunun üzerine tarih notu düşürülmüş olmalıdır. Ebru kâğıtları, müze ve kütüphanelerde gördüğümüz çok eski tarihli eserleri süslemiş, cilt yan kâğıdı ya da murakkaalarda pervaz olarak kullanılmıştır. Bu tür eserlerde kullanılmış ebru kâğıtları daha sonraki devirlerde gördüğü tamir esnasında yapıştırılmış olabilir. Buyüzden ebru kâğıtlarının yapılış tarihi hususunda kesin bir hükme varmak zordur.

Bu güne kadar tespit edilebilen en eski ebrular ise;

a. Topkapı Sarayı'nda bulunan Arifi'nin 1539 tarihli "Gûy-i Çevgan" adlı eserindeki ebrular

b. Heratlı Mir Ali'nin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan 1539 tarihli iki kıtasının bulunduğu ebrular

c. 1554 tarihli ebru ve Işık Yazan'ın kaydettiği Fuzulî'nin "Hadîkatü's-süedâ" (Mutluluklar Bahçesi) isimli eserinin bir kopyasında kullanılmış olan ebrulardır.

İlk üç ebrunun yapanı bilinmemektedir. "Hadîkat-üs Süedâ"nın baş sayfasında "Hadîkat-üs Süedâ" yazıldıktan sonra kırmızı mürekkeple "Ma Şebek Mehmet Ebrîsi" ibaresi eklenmiştir. Kitabın sayfaları arasında üç adet hafif ebru kullanılmıştır. Baş sayfadaki "Şebek Mehmet Ebrusu ile" anlamındaki bu ibareden kitapta kullanılan ebruların,"Tertîb-i Risâle-i Ebrî"de kendisinden Şebek diye bahsedilen ebrucu tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu ebrucunun adının Mehmet Efendi olduğu ve son sayfasındaki ibareden de kitabın hicri 1004 (1595) yılında yazıldığı anlaşılmaktadır[2].

XVI. yüzyılın sonlarında İstanbul'a gelen Avrupalı seyyahlar tarafından kendi memleketlerine götürülen ebru sanatı önce Almanya'da sonra Fransa ve İtalya'da Türk kâğıdı olarak tanınıp yapılmaya başlanmıştır. Yakın zamana kadar bu isimle anılan ebru Avrupa'da farklı malzeme ve tekniklerle yapılsa da üretilen formlar gelenekli ebrumuzun formlarıyla benzerlikler gösterir. Resimlerde görülen ebrular bildiğimiz taraklı ve bülbül yuvası ebrunun çok başarılı uygulamalarıdır. Zaman içinde İngiltere ve Amerika'ya da yayılan ebru sanatı, her ülkenin sanat anlayışına göre farklılık kazanmıştır. Bu gün itibariyle dünyanın hemen her ülkesinde ebru yapılmakta ve tekneye yatırılabilecek hemen her eşyaya ebru desenleri alınmaktadır.

1 DERMAN 1994a, s. 80.
2 YAZAN, s.41-42.

4. Ebru Üstatlarımız

Silsile yoluyla bugüne kadar gelmiş ebru sanatındaki sanatçıların önemi belirtiniz.

Onlar olmasaydı bugün bu sanat hâla icra ediliyor olmazdı. Ebru sanatının günümüze kadar aktarılmasında emeği geçen ebru sanatçılarından bahsedelim.

Şebek Mehmed Eefendi

Tertîb-i Risâle-i Ebrî'nin 3a sayfasının baş tarafında **Şebek** adıyla anılan Mehmed Efendi'den "rahimehullah" (Allah rahmet eylesin) diye bahsedilmiştir. Buna göre ölümü hicri 1017, miladi 1608 yılından evvel olmalıdır. Aynı yerde geçen "Nüsha-i Şebek" sözünden de niteliğini bilemediğimiz bir risale kaleme aldığını anlamaktayız. Şebek lakaplı bu ebrucunun isminin Mehmed olduğunu ise bu risalenin ortaya çıkışından yaklaşık on yıl sonra ele geçen bir belgeden öğrenmekteyiz.

Hatib Mehmed Efendi

TARTIŞALIM

Hatip ebrusu ismini nerden almıştır? Tartışınız.

Büyük Ayasofya Camii'nde hatiplikle vazifeli olduğundan Ayasofya Hatibi veya Hatib diye anılan Mehmed Efendi'nin doğum tarihi bilinmemektedir.Bununla beraber, Müstakimzâde Süleyman Saadettin Efendi'nin Tuhfe-i Hattâtîn adlı kaynak eserinde kendisinden "Pîr-i Fânî" diye bahsedildiğine göre[1] vefat tarihi olan Muharrem 1187/Nisan 1773'te hayli yaşlı olmalıdır. Hat sanatı tarihinde Eski Zühdî diye tanınan İsmail Zühdî Ağa'dan (ö. 1144/1731) sülüs-nesih yazılarını öğrenmiş ve eserler vermiştir. Ancak asıl şöhreti ebru sanatındadır. Hafif bir zemin üzerinde, farklı renklerde damlaları iç içe koyup ince tel ya da tek at kılı ile hareket vererek oluşturduğu ebru tarzı çok beğenilmiş ve bu tarz kendi adıyla anılır olmuştur. Uygulama bölümünde yapımını izah edeceğimiz bu tarz, çiçekli ebru formlarına da temel teşkil etmiştir. Hatib ebru denilmekle hatib formu anlaşılır. Bir kavram kargaşasına mahal vermemek için hangi formda olursa olsun Hatib Mehmed Efendi'nin elinden çıkan ebruların tümüne **Hatib'in ebrusu** demek daha uygun düşecektir.

Sultan III. Ahmed devrinde zamanla yıpranmış olan hat eserlerinin yenilenmesi faaliyeti başlatılmış, bu yolla pek çok nadide eser yeniden hayat bulmuştur. Bu büyük yenileme faaliyetleri sırasında yazı etraflarına pervaz olarak yakıştırılan ebruların pek çoğunda Hatib Mehmed Efendi'nin imzası vardır. Kullandığı renklerin armonisi, fırçasından dökülen çok hoş nakışlarla Hatib Mehmed Efendi, bu gün müze ve kütüphanelerimizde ziyaretçilerini beklemektedir.

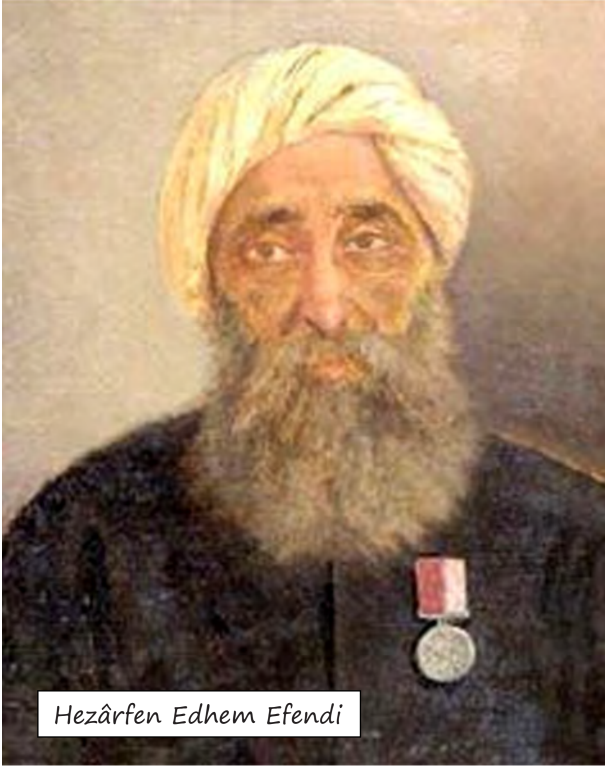
Muharrem 1187/Nisan 1773'de Hocapaşa (Sirkeci) yangınında ebrularını kurtarmaya çalışırken ebrularıyla beraber yanarak, elim bir şekilde vefat etmiştir.

Şeyh Sadık Efendi

Buhara'nın Vabakne şehrinde doğan Özbekler tekkesi şeyhi Sadık Efendi'nin hayatı hakkında ayrıntılı bilgimiz bulunmamaktadır. Sadık Efendi, ebru sanatını Buhara'da öğrenmiştir. Oğulları, Edhem ve Nafiz Efendiye de ebru sanatını öğrettiğini bilmekteyiz. Dergahdaki kabir kitabesinden Şeyh Sadık Efendi'nin 17 Recep 1262 / 11 Temmuz 1846'da vefat ettiği anlaşılmaktadır.[2]

1 MÜSTAKİMZÂDE, s. 386.
2 DERMAN 1977, s. 32.

Hezârfen Edhem Efendi

Hezârfen Edhem Efendi

1829 yılında Özbekler Tekkesi'nde doğmuştur. Özbek Türkleri'nin kurduğu, hacca giden Türkistanlıların İstanbul'daki uğrak yeri olduğu için bu isimle anılan dergâhın millî mücedelede de önemli bir yeri vardır. Zira Anadolu'ya geçecek asker veya siviller, geceyi burada geçirirler, sabah erkenden de Samandıra üzerinden yola çıkarlarmış. Babası, yukarıda adı geçen Şeyh Sâdık Efendi'dir. Mahalle mektebini takiben babasından, amcasından ve tekkeye gelen âlimlerden dersler alarak yetişmiştir. Mimari, hendese, kozmografya konularında ve teknik konularda derin bir bilgi sahibi olan Edhem Efendi, Çağatayca, Arapça, Farsça ve Ermenice'nin yanında batı dillerinden de okuduğunu anlayacak kadar öğrenmiştir. Amcası Abdürrezak Efendi'nin, vefatından sonra dergâhın şeyhi olmuştur. Şeyhlik vazifesini el sanatlarına olan düşkünlüğü nedeniyle oğlu Sâdık Efendi'ye devretmiştir. Büyük bir sanat ve fen adamı olan, Edhem Efendi, ebruculuğunun yanında ince marangozluk, doğramacılık, oymacılık, hakkâklik, dökmecilik, torna-tesviyecilik, demircilik, makinecilik, dokumacılık, matbaacılık mesleklerinde de beceriklidir ve ustadır. Bu sebeple **hezârfen** (bin sanat sahibi) unvanıyla anılır. Aynı zamanda mucid olan Edhem Efendi, icad ettiği buharlı makinenin ucuna bir pervane takarak bindiği sandalı Şemsipaşa'dan Paşalimanı'na kadar yürütmeyi başarmıştır. Midhat Paşa tarafından kurulan mekteb-i sanayi'nin imalat müdürlüğüne tayin edilmişse de bir süre sonra Kabe-i Muazzama'nın ve Ravza-i Mutahhara'nın içinde ve dışında tamir işlerini yürütmek üzere vazifelendirilmiştir. Burada işçilerle beraber çalışırken kullandığı malayı başka hiçbir yerde kullanmayarak "Mûcib-i Şefaat olur" ümidiyle öldüğünde kendisiyle beraber gömülmesini istemiş ve bu isteği yerine getirilmiştir. Oldukça ileri yaşta Çarşambalı Arif Bey'den tâlik hattını öğrenip icazet almıştır. Babasından öğrendiği ebruculuğu ölene kadar devam ettirmiş ve talebelerinden Necmeddin Okyay vasıtasıyla bu sanat günümüze kadar gelebilmiştir. Türkiye'de ilk kurşun boruyu döken Edhem Efendi'dir. Döktüğü kurşun boruları kullanarak tekkenin bahçesindeki derince kuyudan su çeken tulumba üretmiştir. Kendisine yeni bir teknik veya usulden söz edilince merhum şu cevabı verirmiş: "Tecrübeyi göğe çekmediler ya, biz de deneriz."

Devrin âlim ve sanatkârları, kendisinden feyz almak için sık sık ziyaretine geldiklerinden onun zamanında Özbekler tekkesi ilim ve sanat akademisine dönmüştür. 20 Şevval 1321/8 Ocak 1904 Cuma gecesi dergâhta yatsı namazını eda ederken vefat eden Edhem Efendi, ertesi gün hazireye defnedilmiştir. Kabir kitabesindeki manzume Rıza Tevfik Bölükbaşı'ya aittir. Yakın zamanda kaybettiğimiz Amerika'da yaşayan ünlü müzik yapımcısı Ahmet Ertegün, Edhem Efendi'nin torunun torunudur.

Ebru sanatında çok büyük bir usta olan Edhem Efendi'nin özellikle zırnık, gülbahar, lök renklerinin üzerine, lahor çividine kattığı terebentinli serpme battalları meşhurdur ve hemen anlaşılabilir. Daha sonra gelen ebrucular tarafından bu tür battallara *Edhem Efendi battalı* adı konulmuştur[1]. Kardeşi Nâfiz Efendi de kendisi gibi ebruculuğu babasından öğrenmişse de elimizde eseri yoktur. Edhem Efendi'nin en önde gelen talebesi Necmeddin Okyay'dır. Osmanlı hat sanatının zirve isimlerinden Sâmi Efendi ve Aziz Rufâî efendiler de kendisinden ebruculuğu öğrenmişlerse de meslek edinmemişlerdir.

Üstad Necmeddin OKYAY

Üstad Necmeddin OKYAY

Üsküdar Şer'iye başkatibi ve Yeni Valide camii imamlarından Abdünnebi Efendi'nin oğlu olan Mehmed Necmeddin'in doğum tarihi 19 Rebiülevvel 1300/29 Ocak 1883'tür. Üsküdar'da dünyaya gelen Necmeddin Okyay hayatının tamamını bu semtte geçirmiştir. Hıfzını küçük yaşlarda tamalayarak hâfızlık payesi, Ravza-i Terakki Rüştiye'sine devam ettiği senelerde ise "aşere" ve "takrib"den izin almıştır. Mektebin Hocası Hasan Talat Bey'den rık'a, divanî ve celî divanî yazılarından icazet aldıktan sonra ilerleyen yıllarda Sâmi Efendi'ye devamla 1905'te talik, Hacı Arif Efendi'den de 1906'da sülüs ve nesih yazılarından icazet almaya layık görülmüştür. Özbekler tekkesi şeyhi Hezârfen Edhem Efendi'den ebru kâğıdı ve ahar denilen cilalı kâğıt hazırlama usullerini de öğrenmiştir.

Çok yönlü bir insan olan Necmeddin Okyay, eski mürekkepçiliği Vehbi Efendi'den, Kemankeşlik denilen okçuluğu da Sultan Abdülaziz'in okçubaşısı Seyfeddin Bey'den öğrenmiştir. Cami derslerine devamla ilmiye icazetine de sahip olan Necmeddin Efendi, 1907'de babasının vefatı üzerine aynı camiye imam ve hatip olarak tayin edilmiş ve bu vazifesini 41 yıl aksatmadan sürdürmüştür.

Sülüs ve tuğra çekmeyi öğrenmek için hicri 1332, miladi 1914' te açılan Medresetü'l-Hattâtîn'e devam ederek Tuğrakeş Hakkı Bey'den bu yazıları öğrenmiştir. Aynı okula iki yıl sonra ebru ve ahar muallimi olarak atandığında yaşı otuzüçtür. Çiçekli ve yazılı ebru formlarının üzerinde bu yıllarda çalışmıştır. Üsküdar Toygar Tepesi'ndeki evinin bahçesinde 400 çeşit gül yetiştirip çeşitli sergilerden madalya kazanmıştır. 1925 yılından itibaren de klasik cilt sanatıyla sanat seviyesinde meşgul olarak şemse ciltin en güzel örneklerini yapmıştır. Soyadı Kanunu çıktığında kendisine okçuluğuyla mütenasib "Okyay" soyadını tercih etmiştir.

1 Hüseyin Vassâf, c. III, s. 213-214; Zâkir Şükrü, s. 76; DERMAN 1977, s, 32-40; Necmeddin Okyay'ın Neşredilmemiş Hatıraları, Uğur Derman Arşivi; DERMAN, 1994c.

Necmeddin Okyay'a ait akkâse ebru çalışması

Birçok sanatta hüner sahibi oluşundan, hocası Edhem Efendi gibi kendisine de "hezârfen" lakabı verilmiş nadir şahsiyetlerimizden olan Necmeddin Okyay, 23 muharrem 1396/5 Ocak 1976'da vefat etmiş ve Karacaahmed Kabristanı'na defnolunmuştur.

Ebcedle tarih düşürmede mahir, lehçeleri ustalıkla taklit edebilen, nüktedân hoş sohbet bir zat olduğu anlatılmakta, en büyük maharetinin de Osmanlı devrine ait imzasız yazıları hattatı ve hatta tarihine kadar tespit edebilme olduğu aktarılmaktadır[1].

Ebru sanatında çiçekli ebru denemeleri çok eskilere dayanmaktadır. Necmeddin Okyay'dan önce yapılan çiçek denemeleri daha çok kır çiçeği tarzında olmuştur. Çok güzel örnekleri ortaya konmuş olsa da şekil olarak tekâmül edişi üstadın 1917-1918 yıllarında yaptığı uzun ve çileli olduğunu tahmin ettiğimiz çalışmalar neticesinde olmuştur. Çiçekli ebruların nasıl ortaya çıktığını Hoca'nın kendinden dinleyelim:

BELİRTELİM

Neden ebru levhalarıyla duvarlarımızı süsleme ihtiyacı duyarız ? Belirtiniz.

"Medresetü'l-Hattâtîn'e tanımadığım bir zat gelerek çiçekli ebru yapmamı istedi. `Efendi beyim, bu sanatta öyle çiçek filan olmaz; gerçi eskiler tecrübe etmişler ama, o da çiçeğe pek benzemez´ dedim. Adam, hoca değil misiniz? Yapmanız lazım´cevabını verince eve geldim, tekneyi kurdum; çiçek şekillerini çıkarmak için uğraşmaya başladım. O sırada evimize çok sevdiğim arkadaşım Hattat Macid Bey geldi. Ben lâle şekli çıkarmaya çalışıyordum. Mâcid'im birden: `Birader şu uçları yukarı doğru çeksene!´dedi. Ben hayatımda iş bilmeyenlerden o işe dair çok şey öğrenmişimdir.

1 DERMAN 2002, s. 224-229.

Bu da öyle oldu. Elimdeki tek at kuyruğu kılını teknenin içinde iki taraftan yukarı doğru çekince şekil tıpkı lâleye benzedi. Çok heyecanlandım ve zevklendim. Günlerden cuma olduğu için benim vazifeli bulunduğum Üsküdar Yeni Vâlide Camii'ne gittik. Namazdan sonra lâle, sünbül, karanfil, o mevsimde hangi çiçekler varsa hepsinden alıp eve getirdim; onlara bakarak ebru teknesinde tek at kuyruğu kılıyla aynını resmetmeye başladım. İşte Mâcid'in o ikazı ve Rabb'imin lutfu keremiyle bu iş oldu."[1]

Mustafa DÜZGÜNMAN

Mustafa DÜZGÜNMAN

9 Şubat 1920'de İstanbul Üsküdar'da Sultantepe'de dünyaya gelen Mustafa, ilk tahsilini tamamladıktan sonra aynı semtteki Abdülbâki Efendi ve Aziz Mahmud Hüdâyî Camii'lerinin imamlığını yapan babası Saim Efendi'nin Üsküdar çarşısındaki aktar dükkânında çalışmaya başlamıştır. 1938 yılında, annesinin dayısı hattat Necmeddin Okyay kendi eliyle onu, kendisinin de hocalarından olduğu Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nin Türk Tezyinî Sanatları Bölümüne kaydettirmiştir. Burada büyük dayısı Necmeddin Okyay'dan eski tarz cilt ve ebru öğrenmiş ve diğer kıymetli hocalardan da istifade etmiştir. Ancak hayat şartları sebebiyle bir müddet sonra okuldan ayrılarak tekrar baba mesleği olan aktarlığa dönmek zorunda kalan Düzgünman, ömrünün sonuna kadar devam ettirdiği mesleğinde işinin ehli, dürüst bir esnaf olarak tanınmıştır.

Akademi'deki talebeliği yıllarında "şemse" denilen klasik ciltin güzel örneklerini imal eden Düzgünman, bir müddet sonra o sırada taliplisi çok az bulunan bu sanatı da terk etmek zorunda kalmıştır. *"Marifet iltifata tabidir. Müşterisiz meta zayidir."* sözünü hatırlatan bu hadiseden sonra 1957'den itibaren daha çok ebruyla meşgul olmuş ve ömrünün sonuna kadar zaman zaman müşterisi olmasa bile o, marifetini ortaya dökmekten geri kalmamıştır.

Çeşitli konularda yeniliğe açık olduğu halde ebru sanatında klasik anlayışa sımsıkı bağlı kalan ve bu hususta modern uygulamalara iltifat etmeyen Düzgünman, ebruculukta kendisini geçtiğini söyleyen hocası Necmeddin Okyay'ın bu sanata kazandırdığı çiçekli ebru çeşitlerini geliştirerek çiçekli formların arsına papatyayı eklemiş ve çiçeklerde kompozisyona gitmiştir. 1940'ta başlayıp ölümüne kadar elli yıl süren ebruculuğu sırasında, 1967'den itibaren çeşitli sergiler açan ve bazı sergilere katılan Düzgünman, hem eserleriyle hem de yetiştirdiği öğrencileriyle bu sanatın tanınmasına ve yayılmasına hizmet ederek son otuz beş yılın ebruculuğuna adeta damgasını vurmuş bir sanatkardır. Bugün ebru sanatı biliniyor, tanınıyor ve seviliyorsa bunda en büyük pay şüphesiz Mustafa Düzgünman'ındır. Sanatın unutulmaması için adeta tek başına cephede mücadele vermiş bu büyük ustayı tanımalı ve dualarımızı eksik etmemeliyiz.

1 DERMAN 2002, s. 228.

Mustafa Düzgünman'ın devrin kamuoyu tarafından bilinip ebru sanatının şöhret bulması 1968'de Yapı Kredi Banka'sının sanat müşaviri Vedat Nedim Tör'ün (1897-1985), bankanın Galatasaray'daki genel müdürlük binasının giriş katında Düzgünman'ın ebrularını sergilemesi sayesinde olmuştur. Sergi bir ay boyunca dolup taşmış, İstanbulluların büyük ilgisine mazhar olmuştur.[1]

Mustafa Düzgünman, ebru sanatı dışında dinî mûsikiyle de meşgul olmuş ve tasavvuf zevkini, Hafız Eşref Ede'den almıştır. Muzıka-i Hümâyun'da yetiştiği için "Mızıkalı" lakabıyla anılan Hafız Muhittin Tanık, Üsküdar'daki Çarşamba Rufâî Dergâhı şeyhi Hayrullah Tâcettin Yalım ve Üsküdar Rifâî Âsitânesi şeyhi Hüsnü Sarıer gibi kıymetli hocalardan musiki teorisi ve pratiği konusunda çok istifade etmiştir.

Bestekâr seviyesinde musiki bilgisine sahip olan Düzgünman, Aziz Mahmud Hüdâyî Camii'nde uzun yıllar cuma günleri iç ezan ve teravih namazı aralarında ilahi okuyuşuyla iyi bir icracı olarak da tanınmıştır. Düzgünman'ın, bir kısmının güftesi de kendisine ait olmak üzere değişik makamlarda bestelediği yirmi kadar ilâhisi vardır.

Onun bestekârlık tarafını gösteren ve son yılların dinî mûsiki repertuarı açısından ayrı bir önem taşıyan ilahîleri, vefatından önce yakın arkadaşı neyzen Niyazi Sayın tarafından notaya alınmıştır. Ayrıca vaktiyle meşk ettiği dinî eserleri son zamanlarında banda okuyarak tespit edilmelerini sağlamıştır.

1953'ten 1979'a kadar 26 yıl müddetle Aziz Mahmud Hüdâyî Dergâhı'nın türbedarlığını yapan Düzgünman, halk ağzıyla koşma tarzında şiirler de yazmıştır. Bunlar arasında, ebrunun tarihçesi, özellikleri ve mahiyetini anlatan tasavvufî remizlerle dile getirdiği 20 kıtalık "EbruNAME" en tanınmışıdır.

Kıymetli tespihler, yazı levhaları, kendi ebruları, şemse tarzında yaptığı kitap kapları, kutu ve çerçevelerden oluşan koleksiyonu halen ailesinde bulunmaktadır. Ayrıca eski tarz körüklü fotoğraf makinesiyle 1000'e yakın hat örneğini emüsyonlu cama çekmiş, bazıları "Kalem Güzeli" (Ankara,1981) ve "İslâm Mirasında Hat Sanatı" (İstanbul, 1993) adlı eserlerde yer alan bu fotoğraf camlarının asılları, daha sonra kendisi tarafından Türkpetrol Vakfı'na bağışlanmıştır.

12 Eylül 1990 Çarşamba günü vefat eden Mustafa Düzgünman'ın kabri, Karacaahmet Mezarlığı'ndadır[2].

1 Özemre 2005, s. 298.
2 DERMAN 1994b, ÖZEMRE 1996, ÖZEMRE 2005.

Mustafa DÜZGÜNMAN-Hatib ebru çalışması (Çarkıfelek)

EbruNAME[1]

Ebrudaki görünen şu nukûşâta iyi bak,
Şuunât-ı ilâhîdir sıfatından ayan Hak
Nakş-ı sun'un pertevinden Hubb-u Rahman âşikâr,
Rûyetullah sırrıdır bu müsemmâdır her varak.

Zan etme ki bu eşkâlin hâlikıyız senle ben,
Gafil olup şirke dalma bir fâildir iş gören,
Fırça, çanak, boya, tekne vâsıtadır bilmiş ol,
Hep suver-i ilmiyyedir mezâhirde görünen.

Türlü türlü şekillerle arz-ı dîdâr eyleyen,
Kitâb, levha, sâir eşya zeyn-i envâr eyleyen,
Şuh ve câzip hatlarıyla kalb-i insan zevkiyâb,
Saltanat-ı ebrudur bu aşk-ı izhar eyleyen.

Onaltıncı yüzyılında Turan ebru mebdei,
Orda zâhir olmuş amma burda bulmuş neş'eyi,
Yüce Türkler ülkesinde kemâl bulmuş bu hüner,
Rabbim dâim hıfz eylesin ebru yapan zümreyi.

Ebru demek ebir demek yâni gökteki bulut,
Ab-ı rû da tutar mânâ su yüzüdür et şuhût,
Bir kelâm-ı farisîdir ebru insan kaşları,
Her tevcihe sezâdır kim mânâsı da pek velût.

Kadîm ecdât yâdigarı müzeyyen bir san'âttır,
Tabiatten mülhem olan bu nakışlar mir'âttir,
Sâni-i Hak sun'undan hep kendi kendin seyreder
Nakış nakkaş şey-i vâhit bir vahdeti hikmettir.

Bu meslekte çok ustalar emek verip yetişmiş,
Biz yetiştik zevâline hepsi Hakka göç etmiş,
Büyük üstat Özbek Şeyhi Ethem Kâmi Efendi,
Hezar-fen, pür mârifet bu san'âtta pîr imiş.

Son zamanlar şems-i ebru gurub etmiş nâgihân,
San'atkârı kalmamış hiç, ne de işten anlayan,
Bir er çıkmış Üsküdar'dan ihyâ etmiş bu zevki,
İsmi hattât Necmeddin'dir tek üstatdır bu zaman.

Üstadımız Necmi Molla çığır açmış bu işte,
Azimkârdır, muktedirdir anlayışta sezişte,
Lâle sünbül karanfille bezendirmiş ebruyu,
Tâlim etmiş tâliplere zevâl yok bu gidişte.

Destizenkte ezilir hep renkli cism-i boyalar,
Sarı zırnık inatçıdır ebrucuyu oyalar,
Zırnık, lâhur, gül bahar, al ebruda hep esastır,
Bu dört renkle çok renk olur bu cümbüşte neler var.

1 Sayın Prof.Dr. Ahmed Yüksel Özemre, bu şiirin bizzat kendi tarafından daktilo ve teksir edildiğini 2005 yılında Üsküdar sempozyumu münasebetiyle yayımladığı tebliğinde nakletmiştir. Biz de oradan iktibas ediyoruz. Bk. ÖZEMRE 2005, s. 298-301.

*Bu çeşitli boyaların cilvegâhı teknedir,
Rahm-i mâder gibi sanki reng-i vusla teşnedir,
Tekne içre kitre mahlûl bekler sırr-ı fıtratı,
Bazen tutar bazen tutmaz bir acâyip nesnedir.*

*Ayrı ayrı çanaklarda boyaların kıvamı,
Su, öd ile ayarlanır başlar işin devamı,
Kitreli su üzerine fırçalarla boyalar,
Serpilerek nakşedilir kâğda çıkar tamamı.*

*Târif gerçi kolay amma tatbikatta güçlük var,
Tecrübesiz yapılırsa insân olur bî karar,
Görünüşe aldanıp da çok kolaymış deme sen,
Bir ihtisas işidir bu âşık olan er yapar.*

*Mütenevvî şekillidir ebruların sureti,
Battal, hatip, taramayla gör âsâr-ı kudreti,
Karanfille lâle sünbül papatyayla menekşe,
Taraklı da tezyin eder bu elvân-ı kesreti.*

*Ebru yapan seyredende gam kasâvet bulunmaz,
Gönülleri tenşit eder zevkle doyum olunmaz,
Yapan hayran, bakan hayran, alan, satan hep ayran,
Bu ebrudan zevk almayan ebrucuya yâr olmaz.*

*Nazar kıldık kâinata baktım mutlak ebruya,
Vech-i yâri âyan gördüm salât ettim bu Ru'ya,
Kenz-i mahfi tezâhürü aşk-ı Hüdâ nümâyan
Ebru görüp Allah dedim irdim kalbi duyguya.*

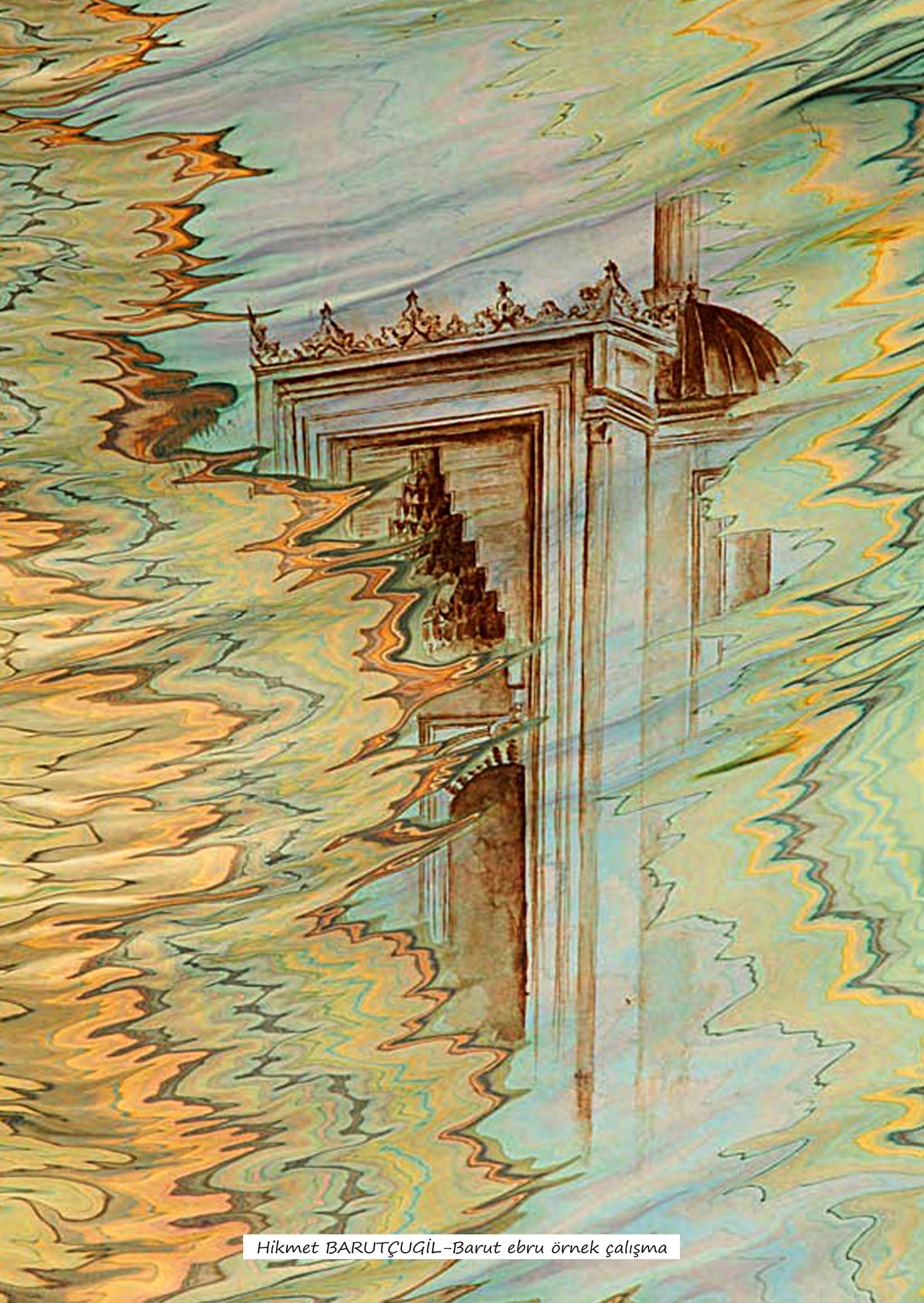
*Bî hududu zevk-i elvan ebruculuk san'âti,
Erbâbının nazarında çoktur onun kıymeti,
Her varakta sırr-ı cemâl âşikârdır zahidâ,
Bu ebrular, bu safâlar hepsi aşkın hikmeti.*

*Ben ebruya âşık oldum düştüm onun peşine,
Leylâ gibi nazlar etti yaramadı işime,
Bir aralık isyan ettim görmedim hiç iltifat,
İnsaf edip yüzün güldü işler açtı başıma.*

*Besmeleyle tezgâh açıp ebru yapan kişiyiz,
Fırça ile su üstünde hüner satan kişiyiz,
Üstadımız Özbek Şeyhi hem Necmeddin hocadır,
Büyüklere boyun kesip Hakka tapan kişiyiz.*

*Ey Mustafa nakş-ı sevda sana neler öğretti,
Derûnunda duran nakkaş "Eynemâ"yı öğretti,
Bab-ı ebru rehnümadır vech- bâkî fehmine,
Ârif olan bu ezharı bir noktadan seyretti.*

Hikmet BARUTÇUGİL-Barut ebru örnek çalışma

Yaşayan Ustalarımız

Yaşayan üstadlarımızın ebru sanatına katkılarını belirtiniz.

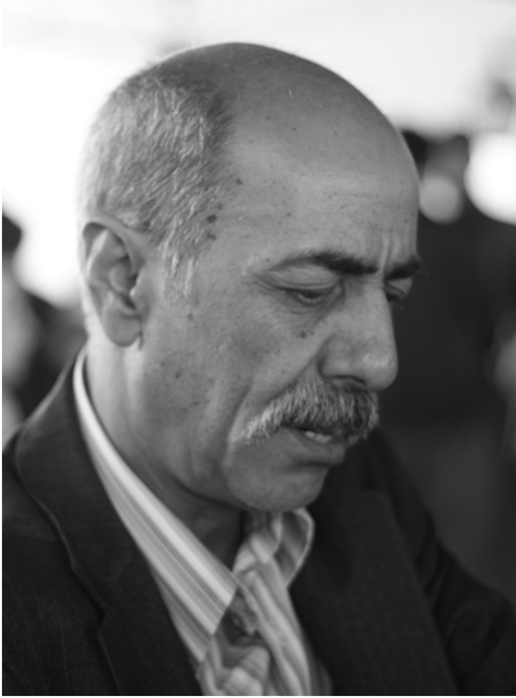
Hikmet BARUTÇUGİL

"1973'te İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Uygulamalı Endüstri Sanatları Yüksek Okulunda tekstil eğitimine başladı. Yüksek öğreniminin ilk yılında tanıdığı ve öğrencisi olduğu Prof. Dr. Emin Barın'ın teşvikiyle hat sanatıyla ilgilenmeye başladı. Hat sanatı ile ilgili çalışmalarını sürdürürken ebru sanatı ile de tanıştı. Öğrencilik yıllarında çalışmalarını tek başına sürdürüp kendisini geliştirdi. 1977'de Akademi'den tekstil desinatörü olarak mezun oldu. Okuldan sonra çalışmalarını ebru üzerine yoğunlaştırdı. 1978-1981 yılları arasında ihtisas için gittiği Londra'da da araştırma ve çalışmalarını aralıksız sürdürdü. Ebruyu her zaman bir bilim dalı gibi görüp, geliştirmeyi hedefleyen sanatçı, bu sanatı yaşatmak için yaşamanın gereğine inandığından günlük kullanım araçlarından iç mimaride kullanılan malzemelere kadar birçok ürün geliştirdi. Daha önce görülmemiş ebru yöntemleri denedi. Literatüre; Barut Ebrusu, olarak bilinen ebru türünü bulan kişi olarak geçti.

Türk Ebru Sanatı'nı tanıtmak ve yaymak amacı ile yurtiçi ve 29 ülkede 65 kişisel ve 75 karma sergi ile 138 kurs ve seminer, 55 konferans ve uygulamalı ebru gösterimi ile 6 sanat terapisi gerçekleştirdi. Yurt dışında pek çok merkezde ve sanat akademilerinde dersler verdi. Hikmet Barutcugil'in eğitim faaliyetleri halen Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü; Marmara Üniversitesi GSF; Ebristan Salacak (İstanbul Ebru Evi) ve bazı eğitim kurumlarında devam etmektedir. Barutcugil'in London British Museum başta olmak üzere dünyaca ünlü müzelerde ve bazı özel koleksiyonlarda sürekli olarak sergilenen eserleri bulunmaktadır. Sanatçının bunlara ek olarak uluslararası birçok ödülleri de mevcuttur.

Ebru Sanatı ile ilgili birçok TV programına katılan, dergilerde röportajları yayımlanan Hikmet Barutcugil'in bu konuda yayımlanmış birçok makalesinin yanı sıra "Renklerin Sonsuzluğu", "Suyun Renklerle Dansı", "Suyun Rüyası Ebru", "The Dream of Water", "Efsun Çiçeği", "Ebristanbul", "Siyah Beyaz Ebru", "Gül Kitabı" ve "Simetri" adlı yayımlanmış dokuz kitabı bulunmaktadır.

Sanatçı 1996 yılında İstanbul, Üsküdar'da kurduğu "Ebristan" İstanbul Ebru Evi'nde halen kâğıt, kumaş, seramik, cam, ahşap ve mum gibi malzemeler üzerine ebru çalışmalarını devam etmekte; hat, tezhip, minyatür, cilt gibi diğer geleneksel sanatları da uygulayarak sürdürmektedir."

Fuat BAŞAR

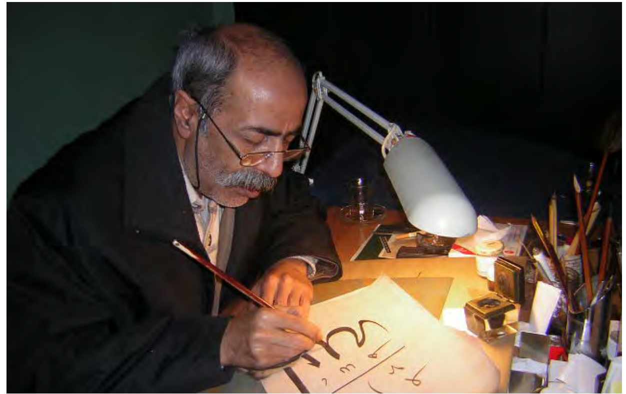
1953 yılında Erzurum'da dünyaya geldi. İlk, orta, lise ve tıp eğitimlerini Erzurum'da yaptı. Üniversite yıllarında yazı sanatına ilgi duyarak 1976'da hat sanatı çalışmalarına başladı.

1977 yılında da ebru çalışmalarına girdi. Çeşitli ebru sanatıyla ilgili kaynakları okuyarak bu sanatı uygulamaya çalışmış fakat sonuç alamayınca hocası Mustafa Düzgünman'la 1978 yılında mektuplaşmalara başladı. Mektuplaşmalar da yeterli olmayınca tıbbi geleceğini terk ederek İstanbul'a yazı ve ebru çalışmalarını geliştirmek için yerleşti.Merhum hattat Hamid Aytaç'tan 10 Eylül 1980 de hüsn-i hatt icazeti aldı. 80'li yıllarda Mustafa Düzgünman'a devamla 10 Eylül 1989'da ebru icazeti aldı.Halen profesyonel hattat ve ebrucu olarak hayatını sürdürmektedir.

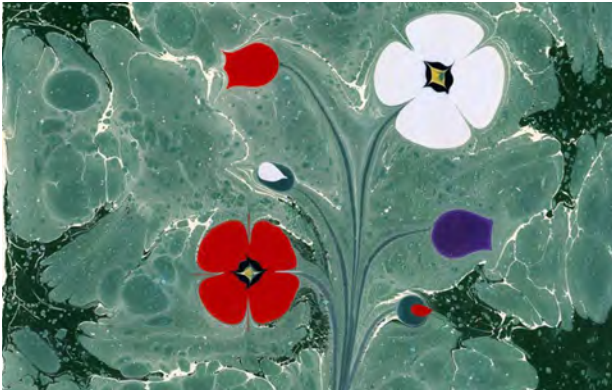
Her iki sanat dalında da ülke ve dünya çapında bir çok sanatçının yetişmesine hizmet eden sanatçı, yurt içi ve yurt dışında 350'den fazla sergi faaliyetinde bulunmuştur. Her iki sanat dalında kitap, makale, TV programları, belgeseller, radyo konuşmaları ve konferanslarla bu sanatların tanıtımına yoğun çaba sarfetmektedir. Ebru fizikokimyası konusunda Yıldız Teknik Üniversitesi' nde bir araştırmaya da katılan sanatçı, evli ve 4 çocuk babasıdır.

Fuat BAŞAR - Tekne başında çalışırken

Fuat BAŞAR - Hüsn-ü Hat çalışırken

Fuat BAŞAR - Gelincik çiçeği

Fuat BAŞAR-Yılmaz BAŞKAR
ebru üzerine istişare

Fuat BAŞAR-Gelincik (Çiçekli ebru)

Osman ŞİMŞEK

Osman ŞİMŞEK

1948 yılında Balıkesir'in Manyas ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul ve Antalya'da tamamladı. 1975'te İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'nü,1983'te Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi ve Teftişi Bölümü'nü bitirdi.Yurdun değişik yerlerinde öğretmenlik ve Milli Eğitim Şube Müdürlüğü görevinde bulundu. Milli Eğitim Bakanlığının açtığı ebru sanatı kurslarında öğretim görevlisi olarak çalıştı.1997 yılında Kültür Bakanlığı tarafından düzenlenen ebru yarışmasında başarı ödülüne layık görüldü. Yaptığı sanat çalışmaları çeşitli saygın kuruluşlarca teşekkür, takdir ve plaketlerle ödüllendirildi. Şimşek,ebruyu kendi serbest deneyimleriyle geliştirdi. Kendi kendisinin hocası oldu. Otodidakt oluşu, yönlendirmelerin etkisinde olmayışı,sanatçının sınırsız ve cesur deneme yapmasına imkan sağladı. Bugüne kadar bir çok karma sergiye katıldı ve 31 kişisel sergi açtı. Osman Şimşek,çalışmalarını halen Bandırma'daki atölyesinde sürdürüyor[1].

Osman ŞİMŞEK: Şimşek ebru çalışması

Osman ŞİMŞEK, Yılmaz BAŞKAR, Emrah UMUR: Molla aşkî ebru atölyesi

1 Her üç sanatkârın kısa biyografisi kendileri tarafından kaleme alınmış olup buraya aynen aktarılmıştır.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A – Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Ebru sanatı silsile yoluyla günümüze kadar nasıl gelmiştir?

2. "EbruNAME" kimin eseridir?

3. Necmeddin Okyay'ın soyadı neye istinaden verilmiştir?

4. Hezârfen ne demektir? Açıklayınız.

B– Aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

Fuat Başar Merhum .... devamla 10 Eylül 1989'da ebru icazeti aldı.

Hikmet Barutçugil Literatür'e; ....olarak bilinen ebru türünü bulan kişi olarak geçti.

Mustafa Düzgünman ebru sanatını hocası ....'dan öğrenmiştir.

................................Özbek Türklerinin kurduğu, hacca giden Türkistanlıların İstanbul'daki uğrak yeri olduğu için bu isimle anılan dergâhın millî mücedelede de önemli bir yeri vardır.

Özbekler Tekkesi'nin ilk şeyhlerinden Sâdık Efendi ebru sanatını .... öğrenmiştir.

C – Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi Japonların su yüzeyinde yaptığı sanatın adıdır?

A) İkebana B) Suminagaşi C) Masayoşi D) Origami

2. Aşağıdakilerden hangisi ebruların üzerlerine ezilmiş varak altın serpiştirilerek meydana getirilir?

A) Tahirli ebru B) Zer-efşanlı ebru C) Koltuk ebru D) Akkase ebru

3. 1586 de en eski kaynaklardan biri olan Menâkıb-ı Hünerveran kim tarafından yazılmıştır?

A) Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi

B) Nefeszâde İbrahim Efendi

C) Hezârfen Edhem Efendi

D) Sâdık Efendi

4. Aşağıdakilerden hangisi bu güne kadar tespit edilebilen en eski ebru üstatlarından biri değildir.

A) Hatib Mehmed Efendi

B) Şebek Mehmed Eefendi

C) Şeyh Sadık Efendi

D) Mahmut Peşteli

5. Aşağıdakilerden hangisi ebru sanatının kullanım alanları arasında gösterilemez?

A) Kağıt süslemek amacıyla kullanılmıştır.

B)Genellikle levhalarda maliyeti uygun olduğu için tercih edilir..

C) Birey üzerinde psikolojik hiçbir etkisi yoktur .

D) Hat sanatında daha çok pervazlarda kullanılabilir.

D. Aşağıdaki bilgilerin doğru olanlarını “D”, yanlış olanlarını “Y” ile işaretleyiniz.

(...) Hazerfan Edhem efendi günümüz ebru sanatçılarındandır.

(...) Çiçekli ve akkâse formları XX. yüzyılın başlarından itibaren gelişmeye başlamıştır.

(...) Ebru sanatıyla ilgili bilinen en eski yazılı kaynak Tertîb-i Risâle-i Ebrî’dir.

(...) Bir ebrunun tarihini kesin olarak verebilmek için ebrunun üzerine tarih notu düşürülmüş olmalıdır.

3. ÜNİTE

EBRU SANATINDA ÖN HAZIRLIK

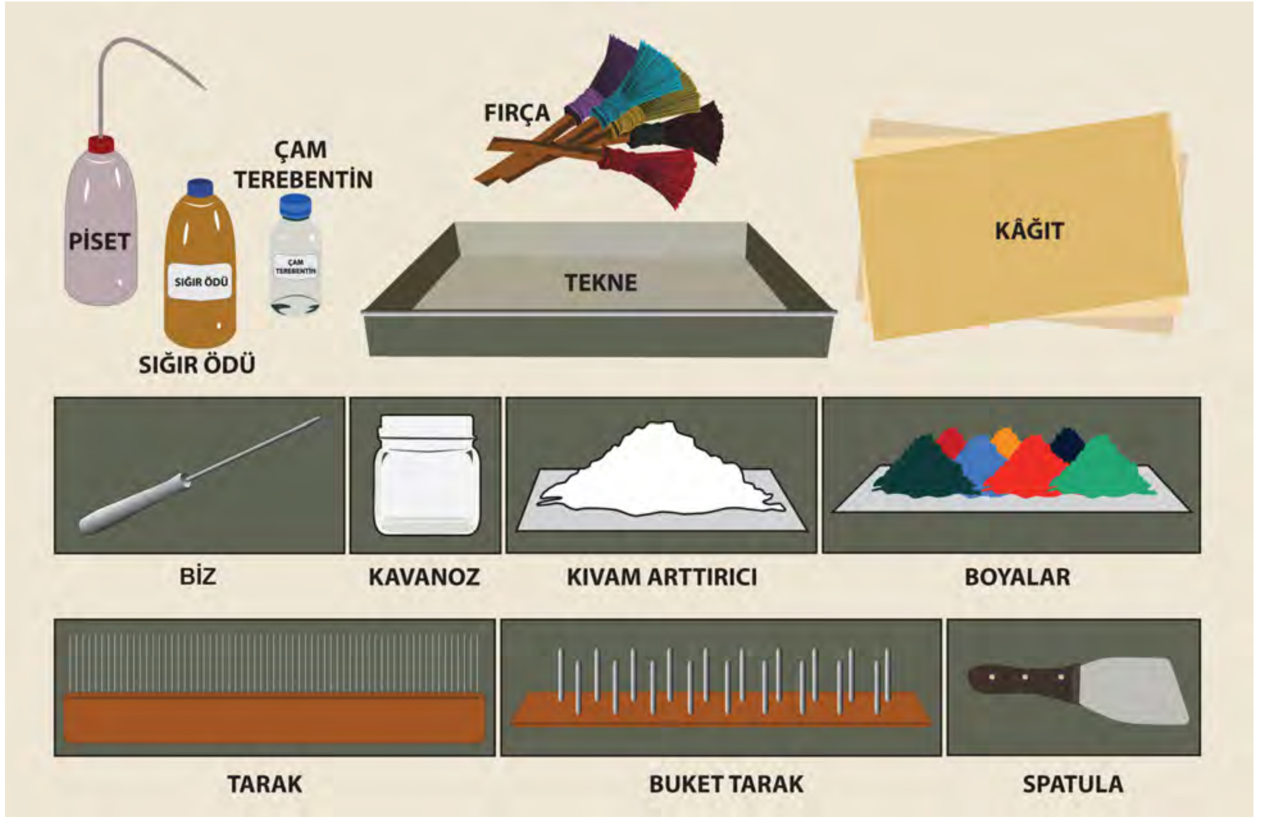
ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Ebru sanatında kullanılan malzemeleri araştırınız.
2. Ebru sanatında kullanılan boyalar hakkında bilgi toplayınız.
3. Ebru teknesinde kullanılan yoğunlaştırılmış su nasıl hazırlanır, bilgi toplayınız.
4. Boya ayarlarının doğru yapılması neden önemli olabilir, belirtiniz.

1. Ebru Sanatında Kullanılan Malzemeler

Ebru sanatında kullanılan malzemeleri belirtiniz.

Tekne

Su yüzeyinde yapılan bir sanat olan ebruda akla gelen ilk malzeme içine suyu koyacağımız teknedir. Eski zamanlarda tekneler (çidene) budaksız çam ağacından yapılır; su sızdırmaması için de ziftle kaplanırdı[1]. Günümüzde ise paslanmaz olarak bilinen krom esaslı metal malzemeden hazırlanmaktadır. Kromdan başka su sızdırmayan her türlü malzeme içinde ebru yapılabilir. Alüminyum, galvaniz gibi malzemelerden de imal edilebileceği gibi cam, pleksi hatta plastikten dahi olabilir. Ancak plastik türevi malzemelerde yüzey gerilimi metalden yapılmış teknelere nispetle daha farklı olmakta ve ebru kalitesini menfi yönde etkilemektedir. Bu sebepten dolayı metal tekneler tercih edilmelidir.

1 DERMAN, s. 11.

DÜŞÜNELİM

Tekne dışında başka metaryelleri ebru yapmak için kullanabilir miyiz? Düşününüz.

Tekne ölçüleri kâğıt ölçümüze bağlıdır. Tekne ebatları, standart kâğıt ölçüsü olan 70x100 cm yarısı 50x70 cm onun da yarısı 35x50 cm ve en büyük ölçünün dörtte biri olarak 25x35 cm'lik ölçülere uygun olarak tespit edilmelidir. Burada tekne ölçüsünün kâğıt ölçüsünden yarımşar santim büyük olmasına özen gösterilmesi gerekir. Mesela 35x50 cm ebatlarında bir kâğıt ebrulanacak ise tekne ebadı 35,5x50,5 cm olmalıdır. Kâğıt suya değdiğinde şişecek ve 2-3 mm bazı kâğıtlarda daha da fazla olabilir- genişleyecektir. Kâğıdımızın tekneden rahatlıkla çıkarılabilmesi için bu yarım santimlik boşluk büyük önem taşımaktadır. Teknelerin derinliği 5–6 cm olmalı, ebrulanan kâğıt tekne kenarına sıyrılarak çıkarıldığından tekne kenarları kâğıdı çizmeyecek şekilde tesviye edilmeli veya kenar sacı geriye kıvrılarak pürüzsüz bir yüzey elde edilmelidir. İlk defa kullanılacak hazır krom tekneler kullanılmadan önce sıcak suyla çok iyi yıkanarak yağdan arındırılmaldır.

Kıvam Artırıcılar

Ebru sanatında suyun yoğunlaştırılmasında kullanılan malzemeleri araştırınız.

Geven Otu

Ebru yapabilmek için üzerinde çalışılacak sıvının bir miktar yoğunlaştırılması gerekmektedir. Zira yoğunluğu artırılmamış yüzeylerde yapılacak ebrularda damla şekilleri istenilen tarzda oluşmaz. Üste atılacak damlalar, alttaki damlanın şekillerini tamamen bozarlar. Ebruda kullanılan kıvam arttırıcılar aynı zamanda yapışkanlık özelliği bulunan tabii malzemelerdir. Yapışkanlık özelliği, yüzeydeki boyaların kâğıda sabitlenmesini temin etmektedir.

Tarih boyunca suyun yoğunlaştırılması için çeşitli maddeler kullanılmıştır. Kitre, sâlep, ayva çekirdeği, keten tohumu, deniz kadayıfı, hilbe (boytohumu) kullanıldığını bildiklerimizdendir.

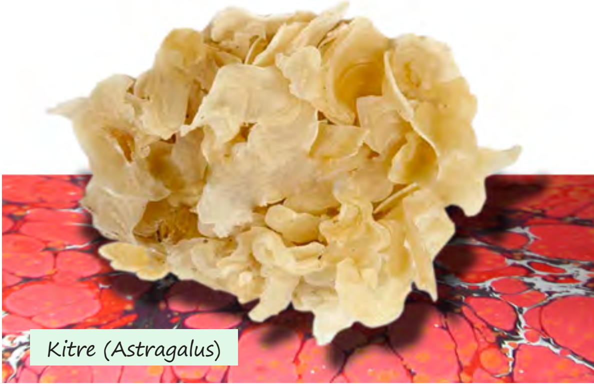
NOT EDELİM

Kıvam artırıcılar hakkında merhum hezârfen üstat Necmeddin Okyay´ın anlattıklarına kulak verelim:

"Bir tarihte, Üsküdar Özbekler dergâhında elime eski ebru örnekleri geçti evlâdım… Lâkin dehşetli pastırma koktuğunu fark ettim "Allah Allah, pastırma sarmak için ebru kâğıdından başka kâğıt bulamamışlar mı?" diye düşündüm, bir mânâ da veremedim Sonradan bir yazma eserde, ebru yapmak maksadıyla hilbe´nin de kitre gibi kullanıldığı bahsi gözüme çarptı. İşte o zaman pastırma kokusunun esrarını çözer gibi oldum! Zira bu kokuyu pastırmaya veren ve diğer baharatlar ile karıştırıldıktan sonra etin üstünü kapatacak bir tabaka halinde sürülen çemen maddesinin esası, hilbe (boytohumu) dir. Bunun üzerine kendim de tecrübe ettim İyi netice almakla beraber, aradan geçen çok uzun zamana rağmen kâğıdın pastırma kokusunu kaybetmediğini hayretle müşahade ettim Ben bütün lüzûcî (kıvam artırıcı) maddeleri ebru imalinde kullanmışımdır. Ancak bunlar arasında sâlep kadar iyi netice veren olmadı. Lâkin hakiki sâlep bulmanın zorluğundan ve bu maddenin pahalılığından, kitre üstünde karar eyledim "

DERMAN 1977, s. 11.

Hilbe (Boytohumu)

Kitre (Astragalus)

Kitre: Anadolu'nun farklı bölgelerinde yetişen, *Geven* (Astragalus) adlı bodur, dikenli bir bitkiden elde edilen plaka ve şerit şeklindeki kitre, en çok tercih edilen kıvam artırıcı olmuştur. Yılın belli aylarında toplanan kitre, geven ağacının gövdesinin çizilmesiyle elde edilir. Çizilen yerden sızan sıvı havayla temas ettiğinde bir müddet sonra sertleşir. Sertleşen sıvı kırılarak toplanır ve diğer bir yerinden ikinci kez çizilir ve toplanır. Üçüncü ve son kez çizilen ağaç gövdesinden bitkinin en saf özü elde edilir; ebruda kullanılan kitre, işte bu üçüncü ve en saf kitredir. Her sızımda kitrenin rengi biraz daha beyaz olmaktadır. En iyi ebru yapılabilecek kitre, en beyaz olanıdır. Dolayısıyla kitre alınırken en beyaz olanı tercih edilmelidir. Anadolu'nun değişik bölgelerinden toplanan kitreler denenmiş; en iyi netice veren ve en uzun süre bozulmadan dayanabilen kitrenin *Göller Bölgesi´*nden toplanan kitreler olduğu tecrübesine ulaşılmıştır. Günümüzde malzeme temin eden firmalar kitreyi bu bölgeden getirtmektedirler.

Deniz Kadayıfı: Kitreden sonra en çok kullanılmış ve hali hazırda da kullanılmakta olan kıvam artırıcı malzeme, deniz kadayıfıdır. Ebruculuk bizden Avrupa'ya geçtikten sonra kitre yerine daha çok oralarda tercih edilmiştir.

Günümüzün iletişim şartları bizi dünya ebru sanatçılarıyla daha rahat haberleşebilir hale getirmiş, teknik ve malzeme hususunda bilgiye daha kolay ulaşmamızı sağlamıştır. Batıda yaygın olarak kullanılan denizkadayıfı, son yıllarda Türk ebrucuları tarafından da kullanılmaktadır. Süratli erimesi, uzun müddet sağlamlığını muhafaza edebilmesi gibi üstünlükleri sayesinde tercih edilir olmuştur.

Deniz Kadayıfı (carrageenan)

Denizkadayıfı, okyanus derinliklerinden çıkarılan esmer su yosunlarından bir deniz bitkisidir. Bu yosun kaynatılarak suyun yoğunluğunu artırmada kullanılmıştır. Bugün ise denizkadayıfı öğütülmüş un halinde imal edilmekte, soğuk suda eritilerek kullanılmaktadır. Bu malzemenin farklı cinsleri bulunmakla beraber ebruculukta kullanılan cinsi, ebrucular tarafından denenip tasdik edildikten sonra malzeme firmalarınca ithal edilmektedir.

Kıvam Arttırıcı

Kıvam Arttırıcı: Tarih boyunca kullanılan bütün bu malzemelerin yanında bir firma tarafından kitre ve denizkadayıfına alternatif olarak sunulan yeni nesil bir kıvam artırıcıdan da bahsetmeden geçmemek gerekir. Bitkisel esaslı bu malzeme, gıda endüstrisinde de kullanılmakta olup kitre ve denizkadayıfından daha ekonomiktir. Çok ince öğütülmüş olan malzeme, soğuk suda rahatlıkla ve hızla eriyebilmektedir. Çok net ve pürüzsüz bir yüzey elde edilmekte, üzerinde gayet net ebrular yapılabilmektedir. Dayanıklılık müddeti diğer iki malzemeden hiç de aşağı kalmamaktadır.

Öd

Ebru yapımında kullanılan en mühim malzemedir. Kıvamı artırılmış suyun üzerinde

Ebru sanatında Sığır Ödü neden çok önemlidir? Belirtiniz.

boyaların dibe çökmeden yayılmasını sağlamak amacıyla, yüzey aktif bir madde olan sığır ödü kullanılır. Safra asitleri ihtiva eden öd, bozulmaması ve yüzeydeki kuvvetini kaybetmemesi için kaynatılarak saklanır. Eskiden bu işlem kapalı bir kaptaki ödün, el tahammül edecek kadar sıcaklıktaki hayvan gübresinin içine yatırılmasıyla gerçekleştirilirdi. Küçükbaş hayvan ödü de bu işlem uygulanarak aynı maksatla kullanılabilir fakat yüzeyde açılma kuvveti sığır ödünün ancak yarısı kadardır.

Öd, ebruculuktan başka kozmetik ürünler ve ilaç üretiminde de kullanılmaktadır. Tıpta kullanılan hazımsızlık ilaçlarının bir çoğunun hammaddesidir. Eskiden öd yerine tütün yaprağı suyu, hazara suyu ve pikrik asit de kullanılmıştır. Ancak üstad Necmeddin Okyay, pikrik asitin patlayıcılık özelliği bulunduğundan kullanmaktan imtina etmiştir[1].

Bu çok önemli malzemenin pek sevimli olmayan bir kokusu vardır. Bakteri üremesini önlemek için kaynatılarak muhafaza edilse de kokusuna pek tesiri olmamaktadır. Resim tekniğinde kullanılmak üzere batıda üretilen rafine edilmiş öd (oxgall) ise tamamen kokusuz ve saftır. Ancak rafine esnasında ödün kuvveti oldukça azalmaktadır. Örnek vermek gerekirse bir boyanın ayarında sığır ödünden on damla kullanılırken küçükbaş ödden yirmi-yirmi beş damla, rafine edilmiş kokusuz ödden ise otuz damla kullanmak icâb etmektedir. Ödün kalitesi ve uzun süre dayanabilmesi alındığı hayvanın hastalıklı olup olmamasına, kesimin yapıldığı mevsime ve hayvanın beslenme şekline de büyük ölçüde bağlıdır.

YORUMLAYALIM

Sizce öd olmasaydı ebru sanatı yine icra edilebilir miydi ? Yorumlayınız.

Boyalar

Ebru sanatında suda erimeyen boyalarla ebru yapılabilir mi?

Pigment Boyalar

Türk ebrusunda kullanılan boyalar suda erimeyen, yağ veya bir başka yüzey aktif madde içermeyen, saf pigment boyalardır. Bütün boya cinslerinin aslı olan boyar maddeler (pigmentler) eski zamanlardan beri toprak ve kayaçlardan, bazı renkler ise bitkilerden elde edilmektedir. Günümüzde ise büyük oranda topraktan ve tabiattaki oksitlenmeden oluşan metal-oksit boyalardan istifade ediliyorsa da tabiatta kendi halinde oluşamayacak bazı renkler laboratuvar ortamında sentetik yollarla elde edilmektedir. Suda eriyen yani suya renk salan *anilin* boyalar suyun üzerine serpildiğinde tekne materyaliyle karışarak yüzeyde yüzemeyecekleri için ebruda kullanılmazlar. Kısaca ebruda kullanılan boyaların yağ içermemeleri ve suda erimemeleri gerekmektedir.

1 DERMAN 1977, s. 11.

Ebrugalerisi
Gül dalına sarılmış ebru fırçaları

Fırça

Geleneksel ebru çalışmalarında neden sadece at kuyruğu veya yelesi kullanılır? Belirtiniz.

Türk ebrusunun diğer su üzeri sanatlardan şekil itibariyle ayrılmasını sağlayan en mühim malzeme fırçadır. Başka memleketlerde, boya suyun yüzeyine değişik fırça ve aletler yardımıyla damlatılarak farklı desenler oluşturulurken Türk ebru sanatında desenler boyaların yüzeye püskürtülmesiyle oluşur. Geleneksel ebru sanatımızda fırça atın kuyruk kılından ve gül dalından elle bağlanarak üretilir. Ebru sanatıyla meşgul olacak kişi fırça bağlamayı ve fırçanın hususiyetlerini öğrenmek zorundadır. Zira düzgün bağlanmamış bir fırçayla damlaları dengeli düşmüş, renkleri dengeli dağılmış ebru yapmanın imkânı yoktur.

Fırça bağlanacak gül dalının sert, öz kısmının az olmasına dikkat edilmelidir. Dallar ehlî güllerin üç yaşından büyük olanlarından veya *kuşburnu* olarak da bilinen yabanî güllerin dolmakalem kalınlığında olanlarından otuzar santim uzunluğunda kesilmelidir. Kesilen dallar dikenlerinden temizlenip onarlı tomar halinde kalınca ip ya da kumaş parçasıyla sıkıca bağlanmalı, dallar kurudukça çekeceğinden muayyen aralıklarla bağ sıkılmalıdır. Oda sıcaklığında tamamen kurutulan gül dalları artık bağlamaya hazır hale gelmiştir. 7,5 cm uzunluğunda kestirilecek at kılı tomarı, fazla kalın olmayan tutamlara ayrılmalı ve tutamlar bağlanmalıdır. Fırça bağlamak için 0,50 mm çapında olta misinası kullanmaktayız. Misina esnek oluşuyla daha sıkı bağlamakta ve çürümeyeceğinden çok uzun ömürlü olmaktadır.

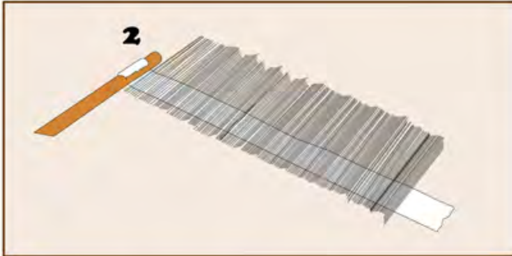
DEĞERLENDİRELİM

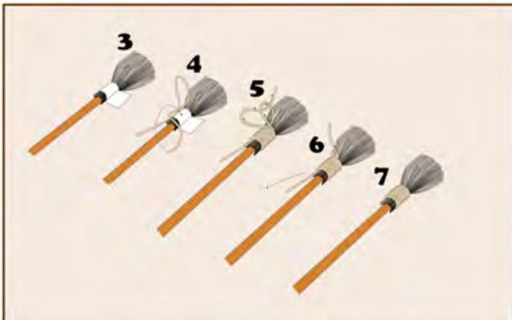
İyi bir fırça yapabilmenin yolu kaliteli malzemeden geçer. Fırçamızın kılı, at kılı olup atın yelesinden değil kuyruğundan alınmış olmalıdır. Kuyruk kılında da en sert kıllar seçilmelidir. Ülkemizde fırça sektöründe kullanılmak üzere Orta Asya´dan, birkaç kalınlıkta ithal edilen at kılları içinde en sert olanları gayet güzel iş görmektedir. Sarılacak fırça sapı ise gül dalıdır. Esnekliği yönünden tercih edilen gül dalı, Hezârfen Üstad Necmeddin Okyay´ın Üsküdar Toygar tepesindeki evinin bahçesinde yetiştirdiği güllerin dallarına fırça sarmasıyla gelenek halini almıştır. Gül dalıyla aynı esnekliğe sahip başka malzemelere de fırça sarılabilir. Ancak gül dalı kullanma geleneği bu sanatla özdeşleşmiştir. Zaten başka ağaç dalları ya da malzemelerde gül dalında hissedilen sıcaklık nedense hissedilememektedir.

Yukarıdaki metni at kuyruğunun ve gül dalının önemi açısından değerlendiriniz.

Fırça bağlanacak gül dalı, uç kısmına yakın bir yerden çok derin olmayan bir yiv oluşturacak şekilde yontulur. Bu yiv, üzerine sarılacak kılın ileri-geri hareket etmesini önlemek maksadıyla yapılır. Paket lastiğiyle tutturulmuş bir tutam at kılını avucumuzun içine alıp gül dalını tutamın ortasına döndürerek sokalım 1.50 m boyunda kestiğimiz misinayı bir ucundan ikiye kıvırıp halka haline getirdikten sonra ortasına gül dalı sokulmuş at kılını ve misinanın halka kısmını hep beraber sol avucumuzun içinde toplayalım Bu durumda sol avucumuza aldığımız at kılı, gül dalı ve misina sol elimizin parmakları arasında sabitlenmiş, misinanın uzun ve kısa uçları da avucumuzdan dışarıya doğru bakmaktadır. Misinanın uzun ucunu kısa ucun üzerine dıştan içeri doğru sıkıca sarmaya başlamalıdır. Üç-dört tur attıktan sonra gevşetmeden, pratik bir el hareketiyle kılı önümüze almalıyız. Bunu yaparken de gevşetmemeye özen göstermeliyiz. Lastiğe doğru sıra atlamadan düzgün ve gergin bir şekilde sarmaya devam etmeli, misina lastiğe dayandığında ise lastiği ileri iterek sarmaya dalın ucunun birkaç milimetre gerisine kadar devam etmeliyiz. Sarma işleminin sonuna gelindiğinde sardığımız ucu halka halindeki misinanın içinden, sarma yönünde geçirerek sargının altında kalan diğer ucu aşağı doğru çekmeliyiz.

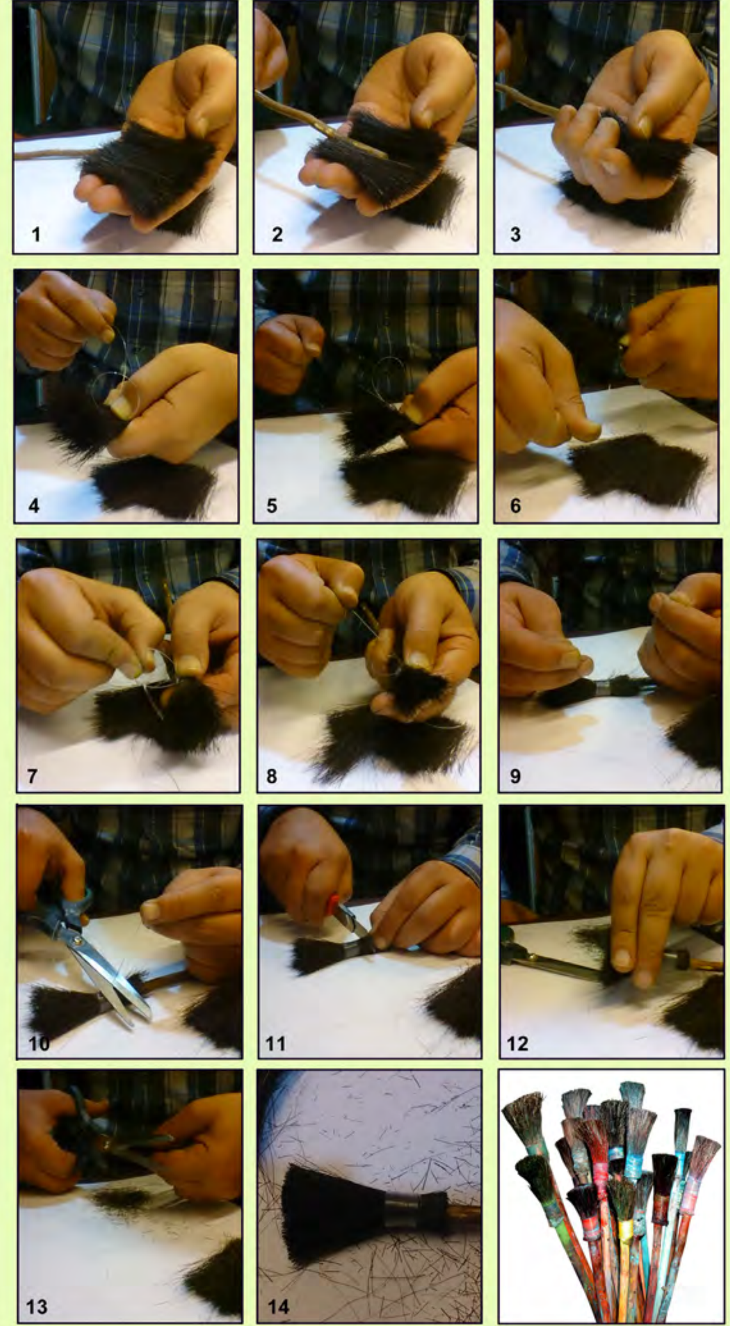

Böylece sarılan uç sargı sipirlerinin altına kayacak ve düğümsüz bir bağlama gerçekleşmiş olacaktır. Lastiğimizi çıkarıp bağımızın sağlamlığını kontrol ettikten sonra misina uçlarının fazlalıklarını kesmeliyiz. Fırçamızın boyu misina hizasından 3-3,5 cm uzunlukta olmalıdır. Bu miktardan fazla olan kısmı makasla tam düz şekilde kesmeliyiz. Bombeli ya da uzunlu kısalı kesilecek fırçalarda damlalar dengesiz düşebileceğinden fırçanın ucunun tam düz kesilmesi gerekmektedir. Fırçanın dal kısmında kalan fazlalıklar da mutlaka

kesilmelidir. Kesme işlemini çok keskin bir maket bıçağı yardımıyla yapmalıyız. Fırçayı kendimize göre tam dik olarak bir masanın üzerine koyup dalı hiç hareket ettirmeden, maket bıçağını üstten tek seferde bastırarak ve her kesişten sonra fırçayı azar azar döndürerek kesmeliyiz. Bu kesme çok hassas yapılmalı dala zarar vermemeye özen gösterilmelidir. Sarma ve kesme bittikten sonra artık yapıştırmaya sıra gelmiştir.

Misina plâstik bir malzeme olduğundan kılın üzerinden kayabilir. Hem bu kaymayı hem de kılların dökülmesini önlemek maksadıyla fırçanın dip kısmından kılları ve misinayı yapıştırmak fırçamızın verimliliğini arttıracaktır ve ömrünü uzatacaktır. Yapıştırıcı olarak piyasada elli kat vernik olarak bilinen kuvvetli bir vernik tercih edilmektedir. Bu verniğin özelliği çok yüksek ısı haricinde hiçbir maddeyle çözünmemesidir.Sertleştiricisiyle beraber kullanılmakta, karışım miktarları mamulün üzerinde belirtilmektedir. Belirtilen şekilde hazırladığımız yapıştırıcıyı kılın dalla birleştiği kısımdan başlayarak misinanın üzerine kadar iyice sürmeli, misinadan aşağıya taşmamasına dikkat etmeliyiz. Dik vaziyette kurumaya terk etmeliyiz. Yapıştırıcının ortalama kuruma müddeti beş- altı saattir. Yapıştırıcısı kuruyan fırçamız artık kullanıma hazırdır.

Ebru yapmaya yeni başlayanlara tavsiyemiz ilk fırça bağlamada çok sayıda fırça bağlamaları olacaktır. Çünkü ebru sanatında parola; **Ne kadar çok renk, o kadar çok fırça ve kavanoz´** dur.

Kâğıt

Ebru sanatında, kullanılacak kağıtlar genellikle neden şamua kağıda alınır? Anlatınız.

Ebruda emiciliği olan her kâğıt kullanılabilir. Kuşe, mat kuşe, selefonlu ya da çok parlak yüzeyli kâğıtlar boyayı emmeyeceğinden kullanılamazlar. Hava kabarcığı kalmaması için kâğıt, (müteakip sayfalarda tekrar anlatılacaktır) tekneye esnetilerek yatırılır. Kâğıt kalınlaştıkça suyun üzerine yatırmak zorlaşacağından kâğıt kalınlığı 80–100 gr./cm^2 civarında olmalıdır.

ARAŞTIRALIM

Dünyada yapılan en eski ebru kağıdı hangi yüzyıla aittir? Araştırınız.

Gelenekli Türk ebrusunda kullanılan pigment boyalar ışığı geçirir. Boyaların renkleri, alınan kâğıdın rengine göre tonlara bürünürler. Parlak beyaz bir kâğıdın üzerine alınan ebrularda renkler çiğ görünmekteyken, aynı renkler kırık beyaz, nohudî gibi renklere sahip kâğıtların üzerine alındığında daha olgun durmaktadır. Daha önce de zikredildiği üzere asitsiz kâğıtlar çok daha uzun ömürlü olmaktadır. Biraz pahalı olmasına rağmen bu kâğıtları kullanmalıyız. Onca emek harcayarak ortaya çıkardığımız eserlerin ömürlerinin elli- atmış yıl gibi kısa bir süre olduğunu bilmek ne kadar rahatsızlık verici bir durumdur. Şayet imkân varsa asitsiz kâğıt kullanmalıyız. Bugün itibariyle piyasada batı menşeli çok hoş ton ve dokularda sınaî asitsiz kâğıt rahatlıkla bulunmaktadır. Tabii ki, bu tavsiyemiz yeni başlayan arkadaşlara değil de biraz daha ilerlemiş arkadaşlaradır. Acemilik safhasında çok kâğıt zayi olacağından ekonomik davranmak gereklidir.

Kâğıt

Yardımcı Malzemeler

Ebru yapımında kullanılan temel malzemelerin yanında yardımcı malzemeler de kullanılmaktadır bu malzemeler rahat ebru yapabilmek için elzemdir. İşte onlardan bazıları:

Biz: Boya ayarlarını yapmak, hareketli, çiçekli ve hatip tarzı ebrularda damlalara hareket vermeye yaramaktadır. Uzun zamanların, tecrübesi olarak tespit edilen kalınlıklarda, paslanmaz çubuk ya da telden malzeme firmalarınca imal edilen bizler altı farklı kalınlıktadır.

Karıştırma spatülü: Tekne materyalini ihtiyaç duyulduğunda karıştırmaya yarayan plastik veya demirden spatüller.

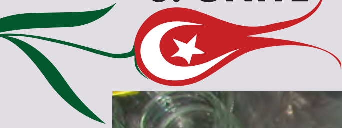
Suluk: Boya ayarları bahsinde de anlatılacağı üzere boyalara ayar yapılırken boya ve öd azar azar konmalıdır. Bu iş için boyalara su katmaya yarayan pipetli şişe kullanmaktayız.

Damlalık: Boyalara öd damlatma işini gören 100 cc. hazneli damlalık. Öd, asit ihtiva ettiğinden sıradan plastik şişeleri zamanla eritebilmektedir. Bu yüzden malzemeciler epey sert plastikten mamul ithal damlalıklar tedarik ederek bu müşkülü halletmişlerdir.

Kavanoz: Boyalarımızı muhafaza etmek ve ebru yaparken kullanmak üzere iki farklı kavanoz kullanmaktayız. İlki orta boyda, en çok kullanılan boy olup fırçanın rahat girebilmesi için geniş ağızlıdır. İkinci ve daha küçük olanı ise çiçek ve hatip ebru yaparken renk tonlamasında kullandığımız kavanozdur. Elbette her türlü kavanoz kullanılabilir. Ancak bu iki boy, kullanımı en rahat ebatlardır.

Tarak: Taraklı ebru yapımında kullanılmak üzere sık çakılmış iğneli çıtalar. Uygulama bahsinde de görebileceğiniz gibi bu taraklar çeşitli desenlerde ebru elde edebilmek için çok farklı şekillerde çakılabilmektedir.

Kâğıt peçete: Özellikle hatib ve çiçek ebru yapımında yüzeye bırakılan damlaların şekillendirilmesi esnasında bezi silmeye yarar. Kullanılırken toz çıkarmayan kaliteli bir peçete veya kâğıt havlu olursa çok daha iyi olur.

Ebrugalerisi-Boyalar

2. Renkler ve Renklerin Kullanılışı

Ebru sanatında açık bir ton rengi elde etmek istersek ne yapmalıyız? Anlatınız.

Geçmişte ve günümüzde kullanılan ebru boyalarından bazıları şunlardır:

Zırnık: Doğada bulunan parlak sarı, arsenik sülfürün diğer adıdır. Hat sanatında da sarı mürekkep olarak kullanılan zırnık, özellikle celî (iri) yazıların kalıplarını hazırlama esnasında siyah kâğıt üzerinde kullanılmıştır. Altın rengine çalan tonuna *zehebî* veya *altınbaş zırnığı* denilmiştir. Zehirli olduğundan günümüzde bu renk için sentetik yollardan üretilen boyalar tercih edilmektedir.

İs siyah: Hat mürekkebi yapımında da kullanılan ve tercihen bezir yağından elde edilen istir. Eskiler barut is'ini de (dûde-i barut) boya olarak kullanmışlardır. Siyah boya için is´in yanında karbon esaslı ve demir oksit siyahlar da ebru boyası imal eden firmalar tarafından tercih edilmektedir.

Çivit mavi: Çamaşır çividi olarak bilinen bu parlak mavi boya, Ulturamarin adıyla da adlandırılmaktadır. Şimdilerde kullanılan ulturamarin ise sentetik yollardan elde edilmektedir.

Lahor Çividi

Lahor çividi: Pakistan´ın Lahor şehrinden gelen bitki yapraklarının kaynatılmasıyla elde edilen derin mavi renktir. Kristal halde küçük çakıl taşları şeklindeki Lahor çividi, Türk ebruculuğu için vazgeçilmez bir boyadır.

Lök: Eski ustaların kullandığı, asıl ismi *lek* olan, Hindistan´da bitki yapraklarında şebnem olarak oluşan ve kuruduktan sonra toplanan vişneçürüğü renginde bir boya. Avrupa'dan gelen löke ise *frengi lök* denmektedir.

Al Bakkam: Kırmızı renkli bu boya, Hindistan'da yetişen bir ağacın (Hoematoxylon cempechianum) talaşından elde edilmekte, mor renkli olanına da *mor bakkam* denilmektedir.

Sülüğen: Kurşun Oksitlerden oluşan turuncu-kırmızı renkli tabii boya.

Göz Taşı: Tabiattaki mavi renkli bakır sülfat taşından elde edilen boya.

Gülbahar: Demir oksitleri ihtiva eden pembemsi pas renkli boyaya verilen isimdir.

Zâc: Zâc-ı Kıbrısî olarak da bilinen tabii bakır sülfat göztaşı.

Çamlıca Toprağı: Kadim ustalarımızın ebrularında pek sık gördüğümüz bu tütün renkli toprak, o devirlerde ismiyle müsemmâ sık çam ağaçlarıyla kaplı, eteklerinden gürül gürül suların aktığı, oksijeni bol bir mesire yeri olan Çamlıca tepesinin kil oranı düşük toprağından elde edilirdi. Şimdilerde ise Çamlıca´nın bırakın çam ağaçlarını, kurumaya yüz tutmuş *tomruk*, *tantâvi* gibi su membalarını, artık toprak alacak bir karış yerin dahi kalmadığı beton yığınına dönüşmesini hüzünle izlemekteyiz.

Kayseri Toprağı: Tütün renginde, kristal toprak boya. Suyla karıştıktan kısa süre sonra kullanıma hazır hale gelmekte, asla solmamakta ve diğer boyalarla karıştırıldığında da çok iyi netice vermektedir. Ebru sanatçısı Muammer Emin Serkan tarafından keşfedilmiştir. Kendisinin verdiği bilgiye göre, memleketi olan Kayseri, Yahyalı´da "Aladağlar"ın göbeğinde, maden aramak için açılan bir ocağın erişimi zor bir noktasından çıkarılmaktadır.

Beyaz: Bazik kurşun karbonatın tabiattaki hali olan üstübeç (isfidâç) beyazının yanında beyaz renk için *titan beyazı* denilen titan dioksit de kullanılmaktadır.

TOPRAK BOYA

Fakültenin son sınıfında hocamız Hikmet Barutçugil´den ebru öğrenmeye başlamıştık. Hocamız, bize gördüğümüz güzel renkteki bütün topraklardan boya yapılabileceğini anlatmıştı. O yaz memlekete döndüğümde ben de etrafımdaki toprakları incelemeye başladım Bir gün evimize bir hanım, elinde kızıl renkli bir toprakla geldi. Kendisine ne işe yaradığını sorduğumda bana, hamile ve kansızlık çeken hanımların şifa niyetiyle yediğini anlattı. Rengi çok hoş olan topraktan bir parça aldım; suda eriterek teknemde denediğimde çok iyi netice verdiğini gördüm

Sarı: İki cins sarı kullanılmakta olup ilki tabiattan elde edilen oksit sarıdır. Olgun ve parlak olmayan bu sarı, renk karışımlarında çok iyi netice vermektedir. İkincisi ise sentetik yollardan elde edilen parlak sarıdır. Özellikle çiçekli ebru yapımında tercih edilmektedir.

Aşı kırmızı: Kadim renklerden bir tanesi olup bir cins oksit boyadır. Tabii güzellikte bir kırmızı renktir.

Kırmız: Kanatlarından kırmızı renk çıkarılan *cochnile* böceğinin adı olup bu renge kırmız böceğine ait manasında *Kırmızî*, buradan galat olarak da bu çeşit renklerin tümüne *kırmız* adı verilmiştir.

Lotur: Şekercilerin kullandığı bir boya cinsi.

Kadmiyum kırmızı: Çiçekli ebrularda kullanılmak üzere hazırlanan parlak ve derin bir kırmızıdır. Bileşeni kadmiyum sülfoselenit´tir.

Kahverengi: Toprak ve kahve tonları, ya güzel renkli toprakların kendinden ya da demir oksit pigmentlerin değişik şekilde işlenmesiyle elde edilmekte olup tabii renkli ebru üretiminde çokça tercih edilen boyalardır.

Oksit yeşil: Metal oksit, tabii bir boyadır. Çiçek sapı ve yapraklarının yapımında kullanılmaktadır.

Mor: Pigmentlerin birleşimiyle elde edilemeyecek bir tonda, çok kuvvetli bir mor olup sentetik yollardan elde edilmektedir[1].

Ebru sanatıyla ilgili kaynaklarda geçen bu birkaç rengin dışında batı menşeli, çok kaliteli pigmentler de bulunmaktadır. Kadim boyaların artık birçoğuna ulaşamıyoruz. Son devirde boya sanayinin gelişmesiyle eskiden olduğu usullerle elde edilmese de aynı tonlarda sentetik ve oksit boyalar imal edilmektedir. Biz Türk ebrucularının yapması gereken klâsik renk zevkimizi teşkil eden bu renkleri günümüz toz pigmentleriyle elde edecek karışımları yapmaktır. Pigment, resim tekniğinde kullanılan guaş, yağlı boya, akrilik v.b. bütün boya çeşitlerinin de ana boyar maddesidir. Toz halindeki bu pigmentlerin ebru sanatında kullanılabilmesi için ezilmesi gerekmektedir.

Destiseng (El taşı)

Toz boyalar ezilmeden kullanılmazlar. Geleneğimizden gelen boya ezme usulünde *Destizeng* denilen bir tür el taşı kullanılır. Bir mermer tabakanın üzerine konan toz pigment bir spatül yardımıyla su ilave edilerek çamur kıvamına getirilir. Destizeng çamur kıvamındaki boyanın üzerinde ileri-geri hareket ettirilerek bilek gücüyle iyice ezilir. Ezilme süresi bilek gücüne, pigmentin kalitesine ve rengine göre farklılık gösterebilir. Bir boyanın ezildiğini ve kullanılmaya hazır hale geldiğini anlamanın yolu şudur: Ezilmiş az bir boya mermerin bir köşesinde iyice sulandırılıp boyanın akması sağlanır. Eğer boya akarken yoğurt gibi pütürler bırakırsa bu, boyanın daha ezilmeye ihtiyacı olduğunu, şayet süt gibi pütür bırakmadan akarsa bu da boyanın ezilmiş olduğunu gösterir.

1 DERMAN 1977 s. 10-11; DERMAN 1999a, ayrıca SCHIMINCKE boyaları ürün kataloğundan istifade edilmiştir.

Toz pigmentin ezilmesinde kullanılan havan

Toz boyaların haricinde, ezilmeden yalnızca suyla eritilerek kullanılan boyalarda ise durum biraz daha farklıdır. Lahor çividi, Kayseri toprağı gibi kristal halde elimize ulaşan boyalar boş bir kavanoza konulur ve üzerine az bir miktar su ve yine 25-30 damla öd ilave edilerek dinlenmeye terk edilir. Zaman zaman karıştırılarak boyanın tamamen çözülmesi sağlanır. Birkaç gün sonunda her iki boyamızda kullanılır hale gelmiştir.

Ebru Galerisi Molla Aşkî Kültür Terası Desteseng ile boya ezimi

Hazır boyaların dışında bir de topraktan boya elde edilebilir. Teorik olarak tabiatta gördüğümüz bütün topraklardan boya yapılabilir. Ancak ince topraklardan daha kolay boya yapılabileceği unutulmamalıdır. Alınan toprak öncelikle kuru halde mermer havanda dövülür. Orta boy bir kalburdan elenerek taş ve çakıldan arındırılır. Elenen toprak aynen toz boya ezer gibi iyice ezilir. Ezilen toprak, büyükçe bir kavanoza alınır üzerine bolca su ilave edilip karıştırılır. Birkaç dakika sonunda ezilmemiş zerreler hızla dibe çökecek ezilenler ise üstteki sulu kısımda kalacaktır. Üstteki sulu kısım bir başka kavanoza sarsılmadan aktarılır. Uzunca bir süre bekledikten sonra toprak dibe çökecektir. Üstteki su tamamen alınıp toprak yeniden ezilecek ve bu ezme-çökeltme işlemi birkaç sefer daha tekrarlanacaktır. Bütün bu işlemlerin sonunda en saf ve ince toprak zerreleri bizim boyamızı oluşturacaktır. Memleketimiz toprak çeşitliliği yönünden eşsizdir. Pek zahmetli görünen topraktan boya elde etme işlemi, neticesi itibariyle çok keyiflidir. Çünkü ürettiğiniz boyadan yalnızca sizde bulunacak ve yapacağınız ebrular da size has olacaktır.

3. Tekne Materyalinin Hazırlanışı ve Tekne Ayarının Yapılması

Pigment boyalar genellikle hangi tarz ebru çalışmalarında kullanılmıştır? Araştırınız.

Ebru yapımını izah etmeye başlamadan evvel bazı hususları belirtmekte fayda olduğunu düşünmekteyim Alet ve malzemelerimize yağ, sabun, alkol gibi su yüzeyinde işimizi bozacak, yüzey gerilimini artırarak istenmeyen durumlar oluşturabilecek her türlü yüzey aktif maddenin bulaşmasını önleyecek tedbirleri almalıyız. Tekne yanında herhangi bir şey yenilip içilmemesine, ellere krem, kolonya veya parfüm sürülmemesine özen göstermeli, ellerimizi sabunla yıkamışsak bol su ile durulamalıyız.

Ebru yapılacak mekânın oda sıcaklığında, tozsuz ve rutubetsiz olmasına dikkat etmeliyiz. Havada uçuşan tozlar tekne yüzeyine indiğinde yüzeyde istenmeyen delikler oluşturacağından ortamın tozsuz olması son derece önemlidir. Tekne materyali çok sıcak, çok soğuk yahut çok rutubetli ortamlardan olumsuz etkilenebilmektedir. Aşırı sıcak havalarda tekne materyali normalden daha hızlı bozulmakta ve verimli çalışma zamanı kısalmaktadır. Çok soğukta çalışma zorlaşmakta, boya ve yüzey sıcaklık farklarından dolayı da boyaların yüzeyde açılma hareketleri yavaşlamaktadır. Rutubeti yüksek yerlerde ebru yapıldığında ise ortamdaki nem, yüzeye basınç uygulamakta ve ayarlarımızın sürekli değişmesine sebep olmaktadır. **Ebru yapmak için 18 C ısı, %50-60 bağıl nem değerlerindeki ortam en ideal ortamdır.**

İmalat safhasında teknemize yağ bulaşabilmektedir. Şayet teknemizi yeni almışsak ve ilk defa kullanacaksak az miktarda bulaşık deterjanı ve kaynar suyla iyice yıkayarak arındırmalı, bol su ile de çok iyi durulamalıyız.

Ayakta ebru yapmak zahmetlidir. Hele masa yüksekliği yetersizse uzun süreli çalışmalarda bel ve bacak ağrıları hissedilecektir. Teknemizi ve aletlerimizi koyacağımız masanın yeterince büyük, oturarak rahat çalışılabilecek yükseklikte olmasına dikkat etmeliyiz.

1. Her bir litre su için 10 gram deniz kadayıfı ekleyin.

2. Mikser yardımıyla suyu karıştırın.

3. Karıştırma esnasında olabildiğince köpük yapmamaya dikkat edin. Yoğunlaşan suyu içinde tortu kalmaması için bir tülbentle süzün.

4. Yoğunlaştırdığınız suyu tekneye aldıktan sonra yüzeyine bir kağıt serin.

Ebru teknesinin yeterince aydınlatılmış olması gerekmektedir. Renkler ışıkla varlık sahnesine çıkarlar. Doğru ışık, renklerin gerçek değerleriyle görünmesini sağlar. Sıradan, flamanlı ya da akkor flamanlı lambalar yeterli değildir. Aydınlatma sektöründe renklerin hakiki değerlerinde görünmesini sağlayacak floresan lambalar geliştirilmiştir. Farklı markaları olmasına karşın genel adı *Biolux* flouresantlardır. Uluslararası standart kodları ise 965´tir. Bu flouresantlar hem gözü yormamakta hem de en doğru ışık olan öğle güneşi ışığı sıcaklığında ışık vererek renklerin gerçek değerlerinde görünmelerini sağlamaktadırlar.

Kıvam Arttırıcıların Ayarlanışı

Suyu, çeşitli doğal ürünlerle neden yoğunlaştırırız?

Şimdi en çok kullanılan kitre, deniz kadayıfı ve kıvam arttırıcının hazırlanışını izah etmeye gayret edelim.

35x50x6 cm ebadındaki bir tekne ortalama 10-11 litre kadar su almaktadır. Bu sebepten dolayı eritilecek kıvam artırıcıları 8 litre su ölçüsü üzerinden hesaplayarak eritmek, daha sonra ilave edilecek su için yer kalması açısından uygun olacaktır. 8 litre suya bir avuç (yaklaşık 50-60 gram) kitre gerekmektedir. Geniş bir kaba konulan bir avuç kitrenin üstüne 2 litre su ilave edilir. Serin ve kuru bir yerde 24 saat erimeye terk edilir. Yirmi dört saatin sonunda denizanasını andırır şekilde şişen kitre, temiz, yağdan ve sabundan arındırılmış bir elektrikli parçalayıcı yardımıyla parçalanır. Üzerine iki litre daha su konularak tekrar çekilip dinlenmeye terk edilir. Yirmi dört saat sonra 2 litre daha su ilave edilip iyice karıştırılır ve o andan başlayarak iki tam gün daha dinlendirilir. Kitrenin ıslatılmasından tam açılmasına kadar geçen süre dört-beş tam gündür. Bu sürenin sonunda ince bez süzgeçten geçirilerek tekneye aktarılır. 6 litreye ulaşan su miktarı teknede ilave edilecek suyla beraber yaklaşık 8 litreye tekâbül edecektir.

Öğütülmüş deniz kadayıfının eritilmesi ise şu minvâl üzere yapılırsa gayet iyi netice alınır:

Sekiz litre suya yaklaşık 65 gram toz denizkadayıfı ince bir elekten yavaş yavaş elenir. Bir yandan elenirken diğer yandan karıştırılırsa topaklanmanın da önüne geçilmiş olur. En az altı saat serin ve kuru bir yerde dinlenmeye bırakılan kerajinli su, erime işlemi hızlandırmak için aralıklarla karıştırılır. Bu işlemlerin sonunda süzülerek tekneye aktarılır.

Bu iki malzemeye alternatif olarak sunulan diğer kıvam artırıcı da ise yapılacak işlem denizkadayıfından farklı değildir. Tek fark sekiz litre suya 45-50 gram kıvam artırıcı kullanılmasıdır. Erime süresi denizkadayıfından daha da kısadır. Islatılmasından yaklaşık iki-üç saat sonra tam olarak erir. Artık ebru çalışmalarımıza başlayabiliriz.

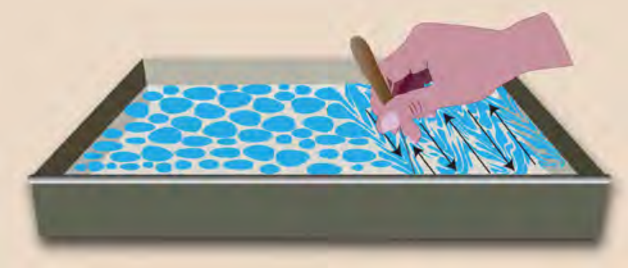
Net, keskin ve pürüzsüz ebru yapabilmek üzerinde ebru yapılacak suyun yoğunluğunu artıran bütün maddelerin tam olarak erimesine bağlıdır. Yukarıda verilen miktar, nispet ve erime müddetleri tahmini olup malzemenin kalitesine, ortamın şartlarına hatta toplandığı yöreye göre değişiklik gösterebilir.

Kıvam artırıcılar tabiî malzemelerdir. Bu sebeple bir müddet sonra bozulacak ve özelliklerini kaybedecektir. Kitre normal ısı ve nem şartlarında 15-20 gün, carrageenan otuz-otuz beş gün, diğer kıvam artırıcı ise yirmi beş-otuz gün rahatlıkla dayanabilmektedir. Bu malzemelerin daha uzun ömürlü olmasını istiyorsak kullandığımız sulara dikkat etmeli; kireçsiz ve saf su kullanmaya gayret etmeliyiz. Çalışma yapmadığımız zaman içerisinde, kıvam arttırıcıları, serin bir yerde muhafaza etmek gereklidir. Böylece kıvam arttırıcıların dayanma müddetleri uzar.

Eritilmiş kıvam artırıcı teknemize süzülerek alınır. Süzme işlemi için sık dokunmuş bez parçası, tülbent veya ince bayan çorabı kullanılabilir. Kumaşlar esnek olduklarından süzme esnasında gözenekleri genişlemekte ve bazen iyi süzme gerçekleşememektedir. Boya imalathanelerinde boya süzmek için esnemeyen malzemeden üretilen çok ince gözenekli tül süzgeçler çok güzel iş görmektedir.

Süzülerek tekneye alınan materyalin yoğunluğunun ayarlanması icab eder. Zira ağdalı su üzerinde boyalar rahat açılamayacak ve dibe çökecektir. Tekne materyalinin cıvık da olmaması gerekir. Çok cıvık yüzeyde boyalar haddinden fazla açılır, damlaların şekli bozulur ve kıvam artırıcının yapışkanlığı azalacağından boyalar kâğıtta sabit duramaz ve akarlar. İstenmeyen bir durumun oluşmaması için kıvam arttırıcılar eritilirken biraz koyu kıvamda eritilip teknede sulandırılması cihetine gidilmelidir. Ebru teknemizdeki kıvam arttırıcının yoğunluğu fazlaysa çaresi su ilave edilerek bulunur; sulu materyalin koyulaştırılması ise çok zor olmaktadır.

Tekne materyalinin ayarı şöyledir:

Yüzeyde açılabilen bir boyadan bir damla, biz yardımıyla tekne yüzeyine damlatır, elimizdeki bizı derine batırmadan yüzeydeki boyaya hareket veririz. Eğer boya lastik gibi geri geliyorsa su istiyordur. Hareket verdiğimiz yönde ileri gitmeye devam ediyorsa o zaman su miktarı fazla olmuştur. Azar azar su ilave ederek ve her defasında aynı kontrol işlemini yaparak yüzeydeki boya geri gelmeyene kadar su ilavesine devam ederiz. Her su ilave edişimizde, spatula ile karıştırarak teknemizi homojen tutmalıyız. Materyalin yoğunluğu yüzeyin gerilimini belirler. Yoğun kıvamdaki yüzeyde gerilim fazla olacağından sulu yüzeydeki gerilime nispetle daha az boya kabul edecek, çok koyu olursa boyalar açılmayacak ve dibe çökecektir. Cıvık teknede, renklerin açık çıkmasının, koyu teknede koyu çıkmasının sebebi yüzey geriliminin artması ya da gevşemesidir. Kıvam artırıcının, hafif ebru yapılacaksa cıvık, hatip, çiçek gibi kontrol gerektiren ve koyu renkte olması istenen ebrular yapılacaksa nispeten daha koyu kıvamda ayarlanmasında fayda vardır.

Kıvam artırıcılar uzun süre havayla temas ederlerse üzeri kaymak bağlar. Hem bu sebepten hem de toz düşmememsi için kıvam artırıcı ayarımız tamam olunca teknemizi temiz bir kâğıtla kapatmalıyız. Kapatmak için gazete kâğıdı kullanılabileceği gibi emiciliği yüksek başka kâğıtlar da kullanılabilir. Temizlik ve koruma amaçlı yaptığımız bu ameliyede çok miktarda kâğıt kullanacağımızdan maliyeti düşük kâğıtlar daha iktisatlı olacaktır. Gazete kâğıdındaki mürekkep ve kimyasallar zamanla tekneye bulaşır ve kıvam artırıcıların çabuk bozulmalarına sebebiyet verirler. En iyisi gazete kâğıdı yerine ambalaj malzemecilerinde rahatlıkla bulunabilen gazete kâğıdının basılmamış hali gazete beyazı kullanmaktır. Hem ucuz, hem ince, hem de emici olan bu malzeme tekne ebadından yarım santim büyük kesilirse teknenin tümünü kapatır.

4. Boya Ayarlarının Yapılması

Boya ayarı yapılırken boyaya ne kadar su ve öd ilave edilir?

Ebrucu renk tüccarıdır, sermayesi renklerdir. Bir ebru sanatkârı renkleri doğru ve ahenkli kullanabildiği müddetçe muvaffak olur. Hangi renkleri nasıl kullanacağımızı nasıl öğrenebiliriz? Bunun en basit ve kestirme yolu tabiatı gözlemlemektir. Tabiat her mevsim renkten renge bürünmekte; bakmasını bilenlere, nasibi olanlara adeta renk dersi vermektedir. İnsan, fıtratına yakın olan şeylerden hoşlanır. Her şeyin yaratıcısı tek olduğuna göre insanoğlu tabii olan şeyleri kendi fıtratına daha yakın görür. Gelenekli Türk ebru sanatında renklerin tabiiliği diğer bir ifadeyle fıtrîliği esastır. Aşırı parlak ve gözü yoracak renklerden uzak durulur. İslâm sanatkârı tabiatla iç içe yaşar ve Sâni-i Hakiki´nin renklerini teknesine yansıtır. Yalnızca çiçek renklerinde parlaklık aranır. O da yine tabiatta olduğu kadar. Örneğin bir lale başı yapılacaksa kadmiyum kırmızı yalın halde kullanılmaz. Onun aşırı parlaklığı, içine çok az aşı kırmızı eklenerek olgunlaştırılır.

Renk Hakkında

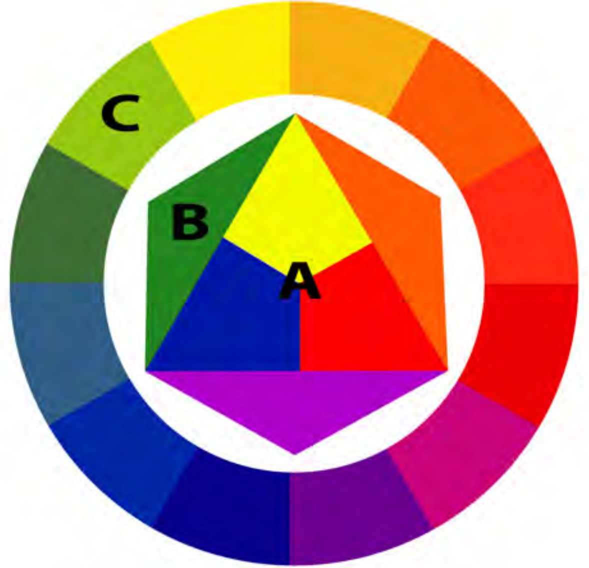
Suyun yüzeyine serpilen boyalar kağıda alınırken neden göründüğü gibi çıkmaz? Araştırınız.

Saydam olmayan bütün cisimler, aydınlatıldığında aldıkları ışığın tümünü ya da bir kısmını yansıtabilir. Işık renklerinin temeli yeşil, mavi ve kırmızıdan oluşur. Örneğin kırmızı bir biber üzerine düşen beyaz ışıktaki yeşil ve mavi renkler emilip kırmızı rengi yansıtıyorsa kırmızı görünür. Aslında şu anda baktığınız sayfada da üç ana renk vardır. Ancak kâğıt bu üç rengi tamamen yansıttığından beyaz görünmektedir. Işık tamamen emildiğinde ise siyah renk oluşur. Işık renkleri üç ana renkten oluşur demiştik. Bu üç ana rengi daireler halinde yan yana getirsek yeşille kırmızının birleşiminden sarı, kırmızıyla mavinin birleşiminden daha güçlü mavimsi kırmızı (macenta) ve maviyle yeşilin birleşiminden açık mavi renklerin açığa çıktığını görürüz. Hâlbuki maviyle kırmızının birleşiminden mor olmaz mı? Bunun nedeni ışık renklerinin birleştiğinde daha güçlü ikinci bir rengi oluşturmasıdır. Üç ana ışık renginin birleşmesinden beyaz ışık oluşur.

Ebruda, çiçek sapı yeşilini elde etmek için lahor çividi mavisi ile sarı renk karıştırarak yeşil yaparız. İşte burada mavi renk ışığın kırmızı rengini, sarı renkte ışığın mavi rengini emerler, ışığın son rengi yeşil açığa çıkar.

Işık, renk ışınlarını birbirine ekleyerek (eklemeli sentez), pigment renkleri ise ışığın renklerini azaltarak, karışımdan ışığı çıkararak (çıkarmalı sentez) cisimleri boyarlar.

Bazı ressamlar sarı, kırmızı ve mavi renkleriyle tabiattaki bütün renklerin yapılabileceğini söylerler. Bütün renkler bu üç rengin karışımıyla elde edilebilir. Aşağıda verilen çemberde de görüleceği üzere ana pigment renkleri sarı, kırmızı ve mavidir. A ile gösterilen boyalar birincil renklerdir. Birincil renkler birbirleriyle ikişer ikişer karıştığında B renklerini oluşturur. A ve B renklerini ise birbirleriyle karıştığında C renklerine ulaşılabilir. Bu böylece sonsuza kadar uzayıp gider. Karışımlarda dikkat edilecek husus, her rengin kendine en yakın bir önceki renkle karıştırılmasıdır. Uzaktaki bir renkle, karıştırılırsa kirli bir renk elde edilir. Bu karışım kuralına riayet edilemediğinden ebruda renk karıştırılırken genellikle gri veya çamur rengi çıkmazına girilir ve istenilen renk bir türlü elde edilemez. Çemberde karşılıklı gelen renkler birbirinin renk kontrastı, yan yana gelen renkler ise uyumlu renkleri oluşturur.

Ton kontrastı ile renk kontrastı birbirinden ayrıdır. Açık ve koyu mavi yan yana geldiğinde bir ton kontrastı oluştururken mavi ile kırmızı ise bir renk kontrastı oluşturur.

Renkler bir dizi halinde atılacaksa sıcak ya da soğuk bir rengin mutlaka hâkim olması gerekir. Sıcak renkler, menekşe moru, kırmızı, turuncu, sarı ve fıstık yeşili gibi renklerdir. Soğuk renkler ise yeşil, çivit mavisi, lahor çividi, mor renkleri ve buna yakın renklerdir.

Ebru, renklerin resmi olduğuna göre; ebruda mutlaka hâkim bir renk olmalıdır. Soğuk ve sıcak renkler birbirleriyle tabii ki, kullanılabilir. Ancak asıl olan, renklerden birinin hâkimiyetiyle karmaşanın önüne geçilmesidir.

Renkler, yanındaki renklerden etkilenerek göze farklı renklermiş gibi görünebilir. Bir renk, eğer onu çevreleyen renk açık renk ise daha koyu, koyu renk ise daha açık görünür.

Ebruda renk elde etmek biraz da tecrübe işidir. Her ebrucu kendi renk zevkine göre renkler üretir. Her insanın kişiliği ve zevkleri farklı farklıdır. Bu yüzden temel bazı renk karışımlarını kaydedip diğer renkleri bu satırları okuyanlara bırakalım

Aşı Kırmızı	+	Lâhor Çividi	=	Koyu Kahverengi
Sarı	+	Lâhor Çividi	=	Yeşil
Çamaşır Çividi	+	Kırmızı	=	Mor
Beyaz	+	Siyah	=	Gri
Beyaz	+	Lâhor Çividi	=	Açık Mavi

Ebruda karışım yoluyla çeşitli renkler elde edilebileceği gibi su ve öd miktarlarını çoğaltarak koyudan açığa doğru aynı rengin sayısız tonunu üretebiliriz (monokromatik dizi).

Pigmentlerin kullanıma hazırlanışı

Oksit Sarı, aşı kırmızı, çivit mavi, beyaz, lahor çividi, oksit yeşil, oksit yahut is siyahı ve çiçek için kadmiyum kırmızı mutlaka elimizde bulunması gereken renklerdir. Ezilmiş, çok yoğun haldeki boyaların suda çözülmesi kısa da olsa zaman almaktadır. Ezilmiş ve krem kıvamında paketlenerek satışa sunulmuş boyalardan satın alarak her rengi ayrı kavanozlara aktaralım Krem halindeki boyalara bir çay bardağı kadar su ve bir tatlı kaşığı kadar öd ilave edip iyice karıştıralım Üç dört gün sonra boyalarımız suda tamamen çözülmüş olacak ve kullanıma hazır hale gelecektir.

Çakıl taşı halindeki 100 gram lahor çividine yaklaşık 100 cc. su ilave ederek bir tam gün erimesini beklersek elimizde tamamen erimiş ve kullanıma hazır lahor çividi boyası olacaktır. Bütün bu işlemlerin neticesinde bütün renkler ana kavanoz diye tabir ettiğimiz ilk kavanozlara aktarılmış olacaktır. Çalıştığımız müddetçe hem asli renkler hem de renk karışımları için ana kavanozlardaki bu boyaları kullanacağız.

Kavanozdaki boyalarınızı kullanmadan önce fırça yardımı ile iyice karıştırınız.

Ana kavanozlarımızdan bir miktar boyayı ilk ara kavanozlarımıza aldıktan ve yukarıda izah edildiği şekilde karıştırarak değişik renkler ürettikten sonra her rengin içine bir fırça koyalım Fırçaları kullanmadan evvel mutlaka bol su ile yıkamayı unutmayalım Her rengin fırçası ayrı olmalıdır. Fırçalar kullanıldıktan sonra fırça üzerinde kalan fazla boya, fırçadan iyice sıkılarak açık ortamda bırakılmalıdır. Kullandığımız boyalar kimyasal madde ihtiva etmediğinden fırçamız kurusa dahi sertleşmeyecektir. Bu yüzden yıkayarak boyayı ziyan etmemeliyiz. Tekrar kullanımda fırçaları doğrudan aynı renkteki kavanozlara koyarak kullanabiliriz. Artık teknemizin başındayız ve önümüzde bulunan tüm renklerin ilk ayarlarını yapabiliriz.

Fırça üzerindeki fazla boyaların sıkılarak alınması.

Teknemizin üstündeki kâğıdı, tekne materyalinin ziyan olmaması için tekne kenarına iyice sıyırarak teknemizi açalım Renklerimizi en koyu renkten başlayarak ayarlamak açık renklerin ayarlanmasında kolaylık sağlayacaktır. Orta boy bizi kavanoza daldırıp kenara sıyırmadan teknemizin yüzeyine dokunduralım Şayet boyamız hiç açılmıyor, nokta gibi kalıyor ve dibe çöküyorsa kavanozumuzun içine iki-üç damla öd katıp karıştıralım Biz'le aynı işlemi tekrar ettiğimizde boyanın küçük bir daire şeklinde açıldığını göreceğiz. İkişer üçer damla öd koyma işlemini boyamız yüzeyde 6–7 cm çapında açılıncaya kadar tekrar etmeliyiz. Her renk yüzeyde 6–7 cm açılacak kadar öd koyularak ayarlandığında boyalarımızın ilk ayarları tamamlanmış olacaktır. İlk ayar esnasında ödün fazla kaçmamasına çok dikkat etmeliyiz. Ebruda ayar için ilave edilecek bütün sıvıları azar azar eklemeli, bu konuda temkini hiçbir zaman elden bırakmamalıyız. Boyaların yüzeyde açılmak için ihtiyaç duydukları öd miktarı, yüzey gerilimlerinin farklı olmasından dolayı kıvam artırıcının cinsine göre farklılık arz eder. Bir cins kıvam artırıcı için hazırlanmış boyalar diğer bir cins kıvam artırıcının üzerinde haddinden fazla açılma yapabilir. Mesela, kitreli suyun üzerinde ayarlanmış bir boya yeni nesil kıvam artırıcının üzerinde üç kat daha fazla açılacaktır.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Ebru yapmaya başlamadan önce yapmamız gereken hazırlıklar nelerdir?
2. Ebru teknesi metal dışında başka hangi malzemelerden yapılabilir?
3. En sevdiğiniz renk nedir ve size çağrıştırdığı hisler/duygular nelerdir?
4. Kıvam artırıcılar ile hazırlanan tekne bir müddet sonra neden bozulur?

B. Aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

1. Okyanus derinliklerinden çıkarılan esmer su yosununa .... denir.
2. Boyalara öd damlatmada kullanılan malzemeye .... denir.
3. Çiçek sapı yeşilini, elde etmek için .... yeşil yaparız.
4. Bir renk, eğer onu çevreleyen renk açık renk ise daha koyu, koyu renk ise .... görünür.

C – Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1.Çamaşır çividi ve aşı kırmızıyı karıştırarark hangi rengi elde ederiz?

A) Yeşil B) Mor C) Sarı D) Turuncu E) Koyu Kahverengi

2.Aşağıdakilerden hangisi suyu yoğunlaştırmak için <u>kullanılamaz</u>?

A) Deniz kadayıfı B) Kitre C) Mısır unu D) Boy tohumu E) Sahlep

3. Eritilmiş kıvam artırıcıyı teknemize süzülerek alınır. Süzme işlemi için aşağıdakilerden hangisi <u>kullanılmaz</u>?

A) Sık dokunmuş bez parçası

B) Tülbent

C) Elek

D) İnce bayan çorabı

E) Eşarp

4. Aşağıdakilerden hangisi geçmişte ve günümüzde kullanılan ebru boyalarından biri değildir?

A) Lahor B) Kerajin C) Zırnık D) Lök E) Göz taşı

D – Aşağıdaki tanımları eşleştiriniz.

Aşı kırmızı + Lahor çividi	Mor
Çamaşır çividi + Kırmızı	Koyu Kahverengi
Lahor çividi + Sarı	Açık mavi
Beyaz + Lahor çividi	Sarı
Beyaz + Siyah	Gri
	Yeşil

4. ÜNİTE

EBRU SANATI’NDA TEMEL FORMLAR

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Battal ebrunun yapılışını araştırınız.
2. Gel-git ebrunun yapılışı hakkında bilgi toplayınız.
3. Bülbülyuvası ebrusunun yapılışı hakkında bilgi toplayınız.
4. Şal ebrunun yapılışı hakkında bilgi toplayınız.
5. Taraklı ebru ve çeşitlerinin yapılışı hakkında bilgi toplayınız.
6. Hafif ebru yapmak için dikkat edilmesi gereken hususları araştırınız.

Yılmaz BAŞKAR– Battal ebru çalışması

1. Battal Ebrunun Yapılışı

Lûgatte cesur, kahraman, çok büyük, manalarına gelen **battal** ebruculukta bütün formların temeli olan ilk ve en önemli formun adı olmuştur[1]. Boyaların fırçadan döküldüğü şekliyle kaldığı bu formda ebrucunun ikinci bir müdahalesi yoktur. Hal böyle olunca burada güzelliği belirleyen unsurlar, boyaların yüzeye eşit aralık ve büyüklüklerle düşmesini sağlayacak olan dengeli fırça vuruşları ve renk ahengidir.

Öğrenilmesi kolay, ama güzelini yapmak zordur. Hemen bütün ebru formları aslında battal ebrunun türevleridir. Battal ebruyu çok iyi bellemeden diğer formlara geçilmemeli, fırça ve boya ayarlarına hâkimiyeti öğrettiği için de sabır ve azimle üzerinde çalışılmalıdır.

Ebru boyaları suya renk salmayan, suda erimeyen pigment boyalardır; zamanla dibe çökerler. Bu yüzden de fırça, serpmek üzere her ele alındığında kavanozdaki boya iyice karıştırılmalıdır. İyi karışmamış boyalar, yüzeye serpildiğinde renk tonunda dengesizlikler oluşturarak, ebrumuzu bozacaktır. Pigmentlerin özgül ağırlıkları birbirinden farklıdır. Çivit mavi, oksit yeşil gibi pigmentlerin özgül ağırlığı fazla, oksit sarı, aşı kırmızı, okra toprak gibi renklerin ise özgül ağırlıkları daha azdır. Bu sebepten özgül ağırlığı fazla olan boyalar dibe daha hızlı çökecek, karıştırmaya daha fazla ihtiyaç duyacaktır.

İlk ayarları yapılmış boyalarımızın en koyu olanını iyice karıştırdıktan sonra kavanozun ağız kısmına fırçamızı sürerek fazla boyayı tahliye etmemiz gerekir. Hatta yeterli miktarda tahliye olmazsa iki parmağımızla da fırçamızın uç kısmını sıkarak fazlalığını alabiliriz. Büyük damlalar serpmek istersek fırçamızı az, küçük damlalar serpmek istersek çok sıkmalıyız. Fırçamızı en ucundan tutup diğer elimizin avuç içine veya işaret parmağımızın iç kısmına fırçanın kıla yakın yerini vurarak ve iki elimizi teknenin 15-20 cm üstünde dolaştırarak ilk rengimizi fazla olmamak kaydıyla yüzeye serpelim.

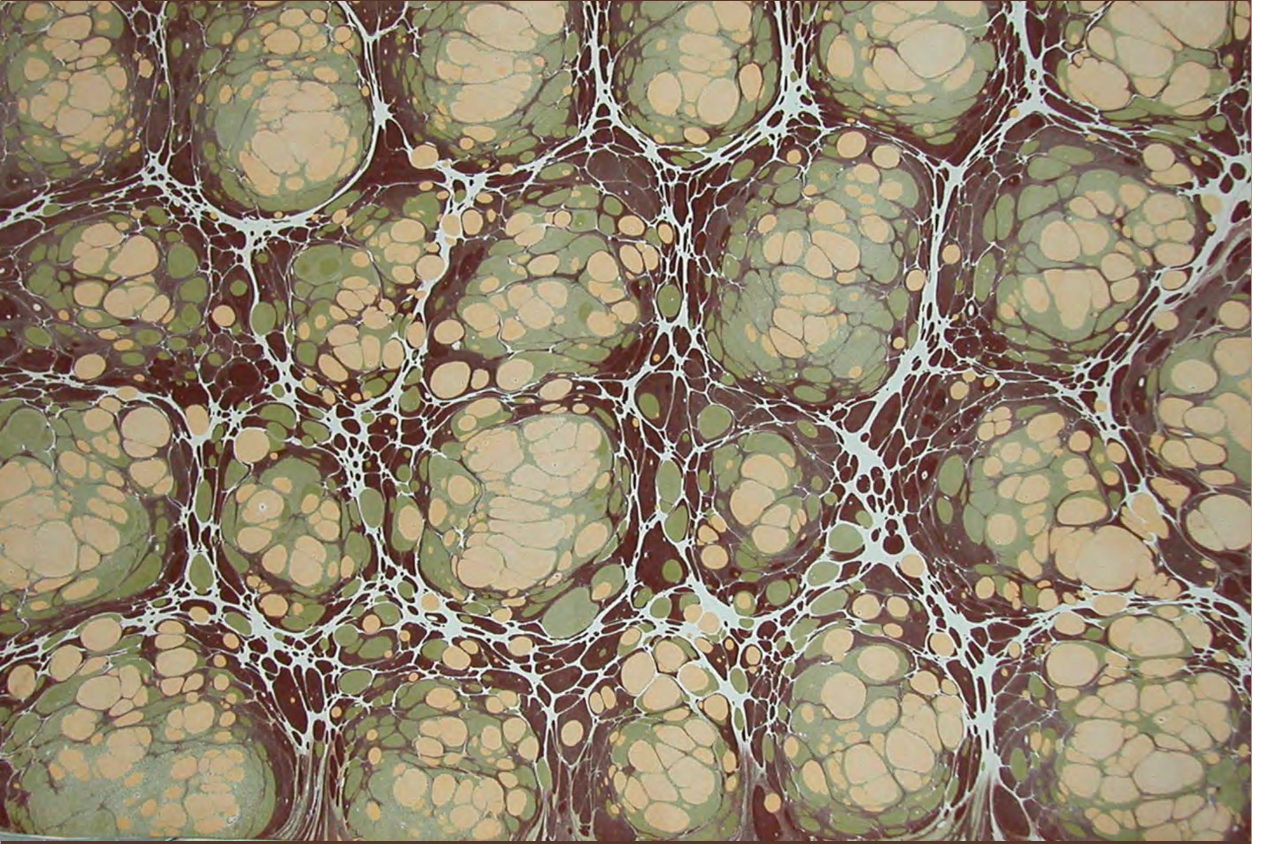

Battal uygulaması

1 ŞEMSEDDİN SÂMİ, c. I, s, 295.

Yılmaz BAŞKAR- Battal çalışması

İlk birkaç fırça darbesinde boya düşmeyebilir. Bu noktada acele edilmemelidir. Çünkü boya, fırçamızın orta kısmında bulunan boşluktan uç kısma gelinceye kadar kısa bir süre geçecektir. Bu boşluk kıl tomarının ortasında, gül dalının denk geldiği boşluk olup adeta bir boya haznesi vazifesi görmektedir. İlk birkaç vuruşta boya gelmediğinde telaşla vuruş hızımızı ve ritmimizi artırırsak o zaman damlalar bir anda büyük düşer. Şayet çok hızlı vurursak yüzeydeki damlamızın orta kısımları dibe çökebilir.

İlk attığımız koyu rengin üzerine daha açık renkleri sırasıyla ve aynı tarzda serptikten sonra yüzeyin boyaya doyduğunu hissettiğimizde boya serpmeyi bitirerek battal ebruyu tamamlayalım. İlk yapılan ebrular genellikle ya çok açık ya da çok yoğun olmaktadır. Bunun sebebi yüzey doygunluğunun hissedilemeyişidir.

Yüzeyin boyaya doyduğunu anlamak tecrübeye dayansa da bir misalle konuyu izah etmeye çalışalım: Teknemizin boya alma kapasitesini bir kavanozun iç hacmine benzetirsek attığımız her damla boyayla bu kavanozu azar azar doldururuz. Şayet kavanozun tamamına yakınını doldurursak renklerimiz canlı çıkar. Kavanozu yarıya kadar doldurursak renkler soluk, kavanozu taşırırsak o zaman da boyalar çok yoğun ve etraflarına bulaşmış olarak görünür. Kavanozu bir tek renkle doldurabileceğimiz gibi dengeli atışla dört, beş hatta daha fazla renkle de doldurabiliriz. **Yüzeye kaç renk attığımız değil, ne kadar boya attığımız önemlidir.**

Sıra işin en heyecan verici yerine, yapılan ebruyu kâğıda almaya gelmiştir. Yapılan bir ebruyu kâğıda almak, akıp giden hayattan bir kareyi dondurmaya benzer. Ebruyu kâğıda almak zuhurâtın fotoğrafını çekmektir. Fotoğrafın temiz çıkması için titiz davranmalı acele etmemeliyiz.

Kâğıdımızı sağ üst ve sol alt köşeden tutarak sol elimizi teknenin sol kenarına sabitliyoruz. Kâğıdımızı teknenin sağ üst köşesine doğru su yüzüne bırakıyoruz. Bu işlem sırasında kâğıt ile su yüzeyi arasında hava kabarcığı bırakmamalıyız. Eliniz birkaç yatırmadan sonra alışacaktır. Kâğıt, boyaya değdiği anda baskı işlemi tamamdır. Ancak boyayı iyice emmesi için kısa bir müddet beklenmesi iyi olur. Kâğıt ince biz yardımıyla iki ucundan tutulup teknenin kenarına sıyrılarak tekneden çıkarılır. Kâğıdı tekneden çıkarmadan evvel tekne kenarını mutlaka silmeliyiz. Aksi takdirde kenara bulaşan boyalar, sıyırma esnasında kâğıdımızı kirletebilir. Tekneden çıkarılan ebrular kurutma tezgahında kurumaya terk edilir. Eskiden kurutma tezgahı için sık çakılmış ince çıtaları kullanırlarmış. Bu gün ise malzeme üreten firmalar ince gözenekli polyester telden üretilen raylı ve çok katlı kurutma tezgâhları imal etmektedirler. Bu tezgâhlar hem kullanışlı hem de çok sayıda ebruyu kurutmaya imkân sağlamaktadır.

İlk ayardan sonra yapılacak bu ince ayarlarda çok hassas davranılmalıdır. Net, parlak ve çarpıcı ebrular yapabilmenin ilk şartı olan bu ince ayarlarda kıvam artırıcıların erimişliği de büyük önem arz etmektedir. Şöyle ki henüz erime sürecini tamamlamamış tekne materyalinde, erimeyen zerreler yüzeyde engebeler oluşturur. Engebeli yüzeyde ise boyalar rahat açılamaz ve pütürlü gibi görünürler. Su ve öd ayarlarıyla ne kadar uğraşılırsa uğraşılsın, böyle bir yüzeyde net ve pürüzsüz ebru yapmanın imkanı yoktur. Bundan ötürü tekne materyalinin tam erimiş olmasına dikkat etmeliyiz.

Şayet kitre ile çalışacaksak kitreyi ıslattıktan en az dört-beş gün sonra (oda sıcaklığında) net ebrular yapabiliriz. Bu süre kitrenin kalitesine ve toplandığı yöreye göre farklılıklar gösterebilir. Kerajin (deniz kadayıfı) yahut diğer kıvam artırıcılarda ise bu süre iki saate kadar düşebilmektedir. Kitrenin en iyi ebru yaptığı zaman dilimi bozulmaya başlamadan hemen önceki vakittir. Kitrenin en iyi zamanını yakalayabilmek için bir tekneyi açıp kitreyi bozulmadan sonuna kadar kullanmalıyız. Teknenin eşref saatini yakalamak için sürekli başında olmak, her gün ebru yapmak gerekir. Diğer iki kıvam artırıcı toz olduklarından kitreye nispetle çok hızlı erimekte ve ilk günden itibaren gayet net ebrular yapılabilmektedir. Kıvam artırıcı olarak kullanılan bütün malzemelerin birbirlerine göre üstünlük ve noksanlıkları vardır. Bütün kıvam artırıcılarla uzun süreli çalışanlar bu özellikleri daha iyi anlayacaklardır.

PAYLAŞALIM

Yaptığımız bu ilk ebruda, akan ve kenarlara bulaşan, aralarda sıkışıp kopma olan ve açılmayan renklere öd, kurumuş toprak gibi çatlayan renklere de su ilave ederiz.

NOT EDELİM

Bu sanata yeni başlayan arkadaşlara tavsiyemiz ilk olarak kitreyle çalışmayı öğrenmeleri olacaktır. Kitreyi ayarlayarak güzel ebrular yapmaya muvaffak olanlar, diğer bütün kıvam artırıcılarla çok rahat çalışabileceklerdir.

Ebruda bütün bu ayarlar göz kararıdır. Ebrucu ayar yapa yapa miktarları tespit eder. İlk ayarların zorluğundan olsa gerek, eski ustalar ilk on-onbeş ebruya **çıkma** ebru derlermiş. Ebrucu ustalaştıkça çıkma ebrularının sayısı da azalır.

Battal ebruda renkler atıldıkları sıraya göre ayarlanırlar. İlk renk atılınca yüzeydeki gerilim artacaktır. İkinci rengin, gerilimi normalden fazla olan bu yüzeyde açılabilmesi için ilk renkten daha kuvvetli olması gerekir. Kendisinden sonra gelen her boyanın öd oranı, daha önce atılan boya ve su yüzeyinde açılabilmesi için yeterli miktarda öd ilave edilmelidir. Mesela, ilk kat rengi olan kahverengi boyayı üçüncü katta kullanmak istediğimizde, yüzeyde diğer boyaları iterek kendine yer açabilmesi için öd miktarını ilk kat ayarına göre daha fazla tutmalıyız. Ancak altta kalan boyaların da kuvvetlerinin az olmaması, kendi üstüne gelen boyadan dolayı sıkışıp kopmaması ve akmaması gerekir. Tekrar ifade etmeliyiz ki, battal ebruda boyalar atıldıkları sıraya göre ayarlanırlar. Aynı rengi farklı katlarda kullanacaksak o renk için her kata ayrı kavanozlarda ayrı ayar yapmalıyız.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz:

Ebruda her şey dengede olmalıdır. Tekne yoğunluğu, boyaların öd ayarları, yüzey doygunluğu, sıcaklık, nem ve daha sayamadığımız pek çok unsur dengeye geldiğinde güzel ebru yapılabilir. Eski ustalar “Usta olan teknedir” derler. El hak doğrudur. Tekne, lisan-ı hâliyle ne istediğini erbabına fısıldar. Usta olan tekne, ebru yapanı da usta eder. Bu cümleyi şöyle anlarsak daha isabetli olur: **“Usta yapan, teknedir.”**

Özbekler Dergâhı şeyhi Edhem Efendi merhum her ne kadar “Ebru sihir gibidir. Bazen tutar bazen tutmaz.” dese de nihayetinde ebru; fizik, kimya gibi müspet ilimlerin kaideleriyle zuhur eden bir sanat dalıdır. Gerekli sebepler bir araya gelince her zaman aynı sonucu doğururlar. Önemli olan probleme doğru teşhisi koyabilmektir.

Hareketsiz, fırçadan döküldüğü gibi kalan bütün ebrular battaldır. Ancak zaman içinde sevilen battal tarzları olmuştur. Tarz-ı Kadim, neftli, somaki, Edhem Efendi battalı, Düzgünman battalı en çok bilinen ve uygulanan battal cinsleridir.

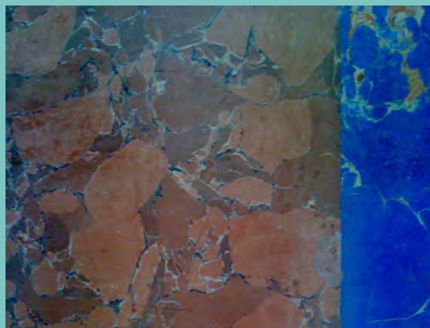
1.1. Tarz-ı Kadim Battal Ebrunun Yapılışı

Tarz-ı Kadim, ilk renkten başlayarak çok sayıda rengin ince ince kalburdan elenmiş gibi serpilmesiyle oluşur.

Yılmaz BAŞKAR- Tarz-ı Kadim ebru çalışması

1.2. Neftli Battal Ebrunun Yapılışı

İçine konulduğu boyaya yüzeyde orantılı ince boşluklar açarak kaynarmış hissi uyandıran bir efekt veren terebentinli battallara ise neftli veya terebentinli battal denilir. Eskiden Eğriboz adasından getirilen çam terebentini kullanılırmış. Günümüzde özellikle resim tekniğinde kullanılmak için üretilen terebentinlerin bazıları ebruda da çok iyi netice vermektedir. Eskiler terebentinin yanında portakal kabuğu suyu, incir sütü, marsama suyu (nane gibi kokulu yaprakları olan bir bitki), soğan suyu, gibi yüzey aktif sıvıları da aynı maksatla kullanmışlardır.

Ihlamur Kasrı mermer duvarı

Somaki Battal Ebrunun Yapılışı

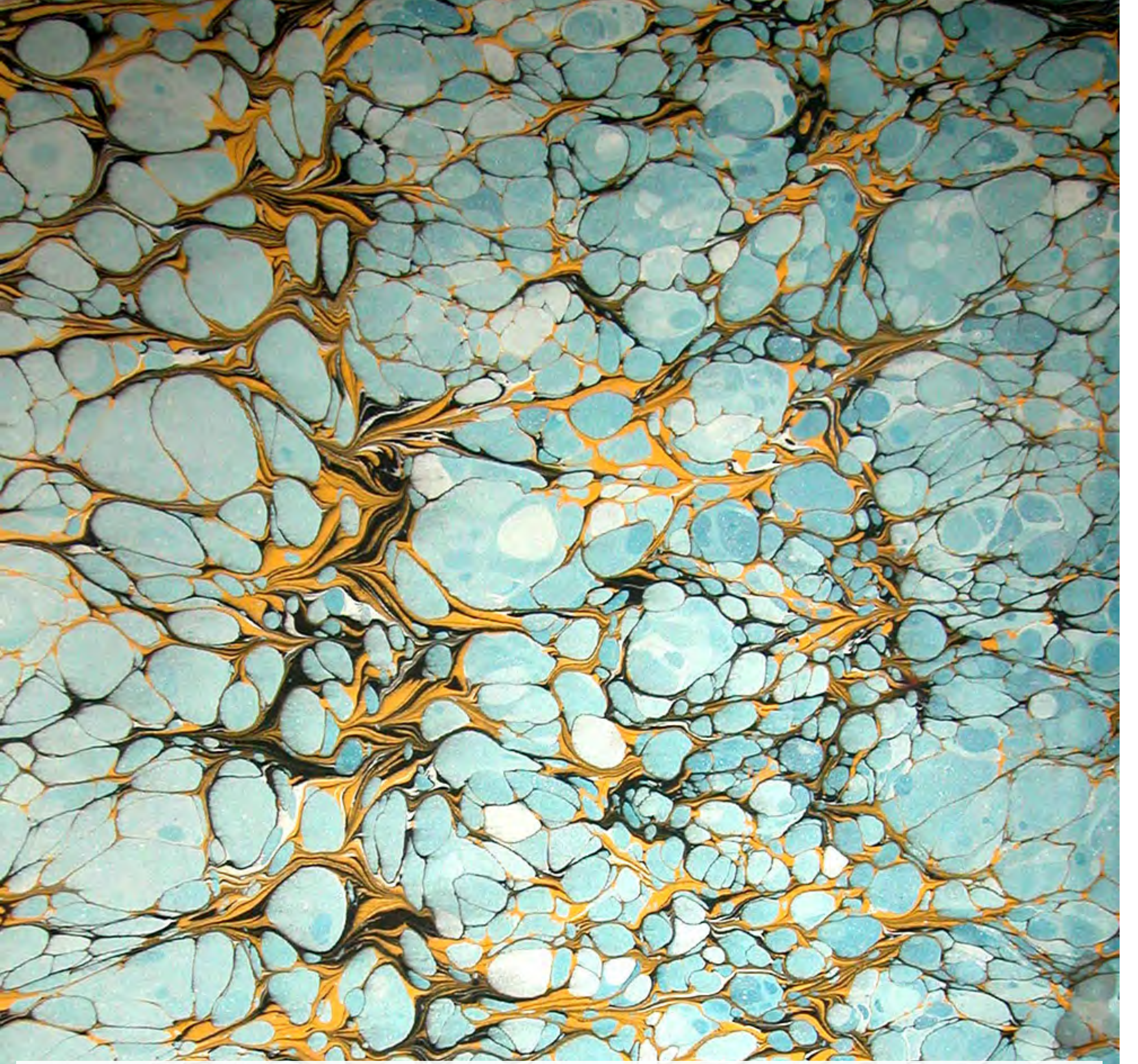
Somaki battalı, isminden de anlaşılacağı gibi şekil itibariyle somaki mermerini andıran bir ebru çeşididir. Koyu rengin mermer renklerine yakın renk tonlarıyla sıkıştırılarak mermer damarı görüntüsü elde edilmesiyle oluşur. Mermer rengini andıran boya, su ve öd miktarları birbirinden farklı iki-üç farklı tonda ayarlanarak derinlik sağlaması için koyudan açığa doğru yüzeye atılmalıdır.

Edhem Efendi Battal Ebrunun Yapılışı

Büyük ebru ustası Hezârfen Edhem Efendi tarafından çok tercih edilen bir battal tarzı daha sonraları kendi adıyla anılır olmuştur. Aşağıda bir örneğini gördüğümüz bu battal tarzında zırnık, gülbahar veya lök rengi atıldıktan sonra-bazen araya yeşilin tonları da atılır-en üste mutlaka terebentinli Lahor çividi atılmıştır. Edhem Efendi'nin battatları zırnık renginden ve terebentinli lahorundan kolayca anlaşılabilmektedir.

Yılmaz BAŞKAR-Edhem Efendi battal uygulaması

1.3. Mustafa Düzgünman Battal Ebrunun Yapılışı

Mustafa Düzgünman merhumun kendi tarzı olan yoğun renkli ve ince serpmeli battal tarzına Düzgünman battalı denmektedir. Vefatından sonra talebeleri ve onların talebeleri tarafından devamlı uygulanarak yaşatılan bu battal türü çok sevilmiş ve benimsenmiştir. Altta hareketlendirilmiş bir siyah renk, onun üstüne fazla olmamak kaydıyla bazen bir ara renk, üzerine bütün ebruya hakim olacak büyük damlalı esas renk ve en üstüne de çoğunlukla terebentinli ince bir serpme. İşte Düzgünman ebrusunun atılış sırası umumen böyledir.

Yılmaz BAŞKAR- Mustafa Düzgünman battal ebru çalışması

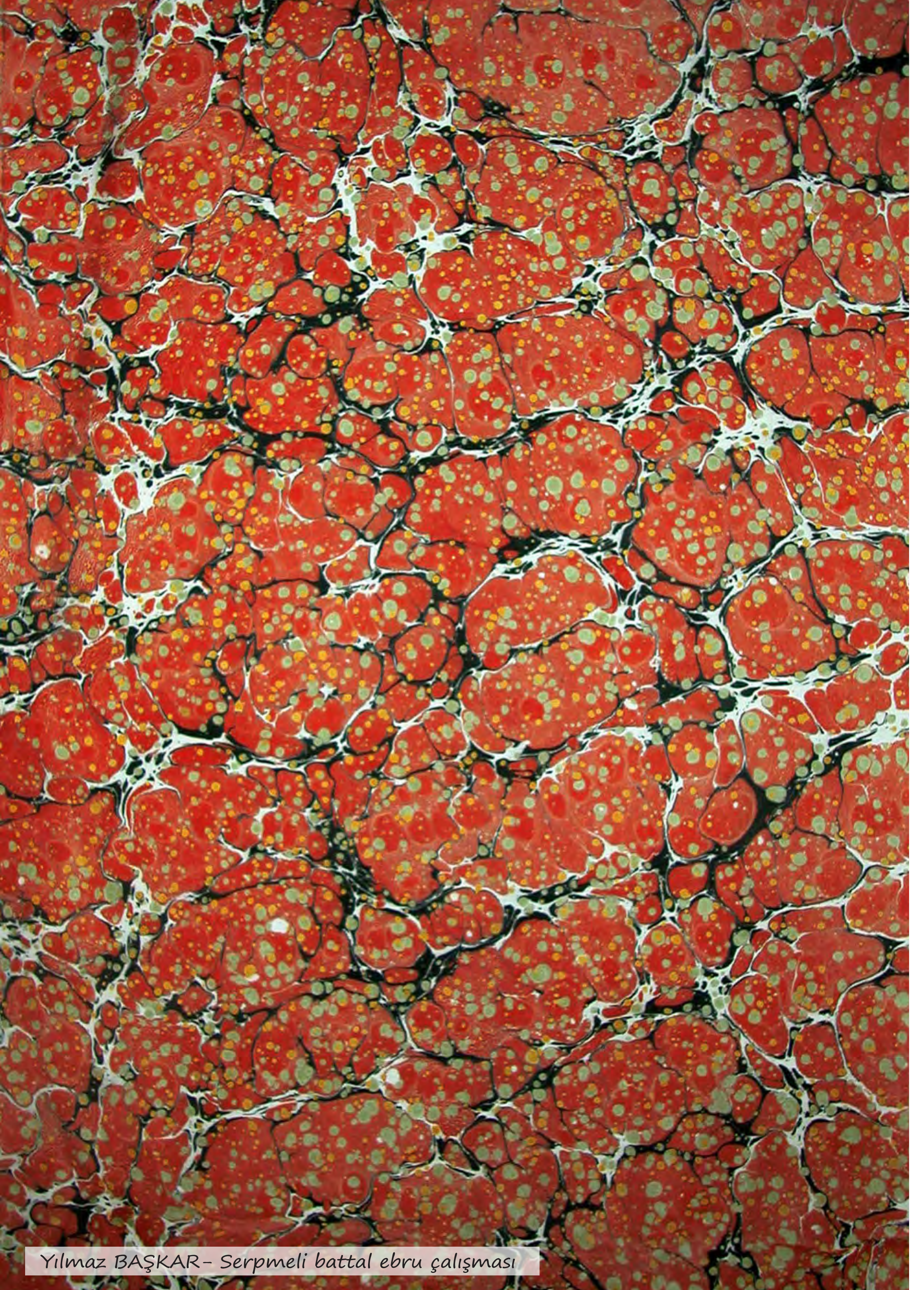

Serpmeli battal uygulaması

1.4. Serpmeli Battal Ebrunun Yapılışı

Buraya kadar anlatılan tüm ebru çeşitlerinin üzerine serpme yapılabilir. Serpme işlemi için neftli boyalar veya çamlıca toprağı gibi açık renkli boyalar tercih edilir. Fırçaya alınan boya elle çok iyi bir şekilde kavanoza sıkılır ve boya yüksekten sert darbelerle serpilir. Bu şekilde yapılarak elde edilen ebrulara serpmeli battal ebrusu denir. Serpme ayrıca gel-git, şal gibi geleneksel ebru çeşitlerine de uygulanabilir. Bu durumda serpmeli gel-git, serpmeli şal gibi isimler alır.

Bütün ebru desenlerinin anası olan battal ebrunun çok iyi öğrenilmesi gerektiğini bir kez daha vurgulayarak ebru yapmanın anlatma ve okumayla hakkıyla öğrenilemeyeceğini, edeple, bir ustanın rahle-i tedrisinden geçmekle ve ömür boyu sürecek bir feyz akışıyla ebrunun hakikatlerine mazhar olunabileceği gerçeğini hatırlatalım.

Yılmaz BAŞKAR- Serpmeli battal ebru çalışması

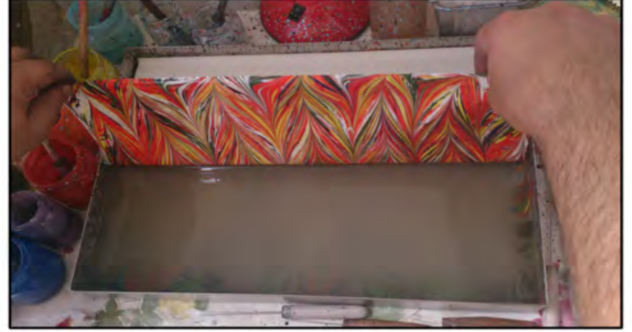

Gel-git ebru uygulaması

2. Gel-Git Ebrunun Yapılışı

Battal ebrunun bizle hareketlendirilmesiyle oluşan formların ilki olup adından da anlaşılacağı gibi bizle yüzeyde gelip gidilerek, zikzak hareketlerle şekil verilmesinden oluşur.

Hareketlendirilecek battalda damlaların orta boy, 2–3 cm çapında düşmesi, en altta koyu bir renk atılması ve kontrast renkler tercih edilmesi gerekir. Zira damlalar, çok büyük düşerse hareket tam olarak hissedilemeyeceği gibi çok küçük düştüğünde de harekete katılmayarak ahengi bozarlar. İlk renk olarak siyah, kahverengi, lahor gibi koyu renkler, diğer renkleri konturlayacağından hareketi tebarüz ettirirler. Koyu rengin üzerine atılacak renkler kontrast renklerden seçilirse sonuç çok daha çarpıcı olacaktır.

Yukarıda belirttiğimiz hususlara riayet ederek atılmış bir battal ebruyu kalınca bir biz´le bir kenarından başlayarak yakın çapraz çizgiler çizerek karşı kenara kadar çizelim. Şayet kısa kenardan başlayarak çizmişsek uzun kenardan aynı zikzak hareketi tamamlamalıyız. Çizgilerin yakınlığını biz kalınlığına göre ayarlamalı, çizgilerin iç içe geçmemesine dikkat etmeliyiz. Gel-git ebrular dikine olabileceği gibi verevine de yapılabilir. Hareketli ebrularda formun tam oluşabilmesi için mutlaka yapılan çizme işleminin doksan derece dikine ikinci hareket yapılması icap eder.

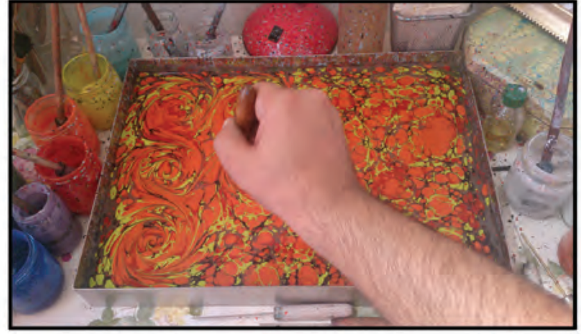

Yılmaz BAŞKAR- Gel-git ebru çalışması

Bülbül Yuvası uygulaması

3. Bülbül Yuvası Ebrusunun Yapılışı

Battal ebrunun içten dışa doğru yan yana helezonik daireler çizilerek yapılan ebru şeklidir. Kadim bir form olup eski zamanlarda sıkça yapılmış ve sevilmiştir. Dairelerin çapları istenilen büyüklükte yapılabilir. Bülbül yuvası ebru battal, gelgit veya taraklı ebru üzerine uygulanabilir. Bülbül yuvaları bizle tek tek yapılabileceği gibi geniş aralıklı, kalın uçlu bir tarak ile hatta teknenin tamamını kaplayacak özel bir tarakla bir defada da yapılabilir. Tarağın diş aralıkları istenen bülbül yuvası deseni büyüklüğünde ve en az yarı çapı kadar tekne boyundan küçük olmalıdır ki, rahatça döndürebilelim. Bülbül yuvası ebruda damla büyüklükleri çok iyi ayarlanmalıdır. Çok ince atıldığında helezonların iç kısmında kalan ve harekete katılmayan boyalar ahengi bozmaktadır. Haddinden fazla büyük damlalarla yapılmış bülbül yuvası ebrusunda ise biz hareketleri hissedilmemektedir. Bu sebepten damlaların orta boy düşmesine ve kalın bizle yapılmasına dikkat edilmelidir. Tüm hareketli ebru desenlerinde olduğu gibi diğer renkleri konturlayacağından ilk olarak atılacak renk koyu renklerden seçilmelidir.

Yılmaz BAŞKAR– Bülbül Yuvası

Şal ebru uygulaması

4. Şal Ebrunun Yapılışı

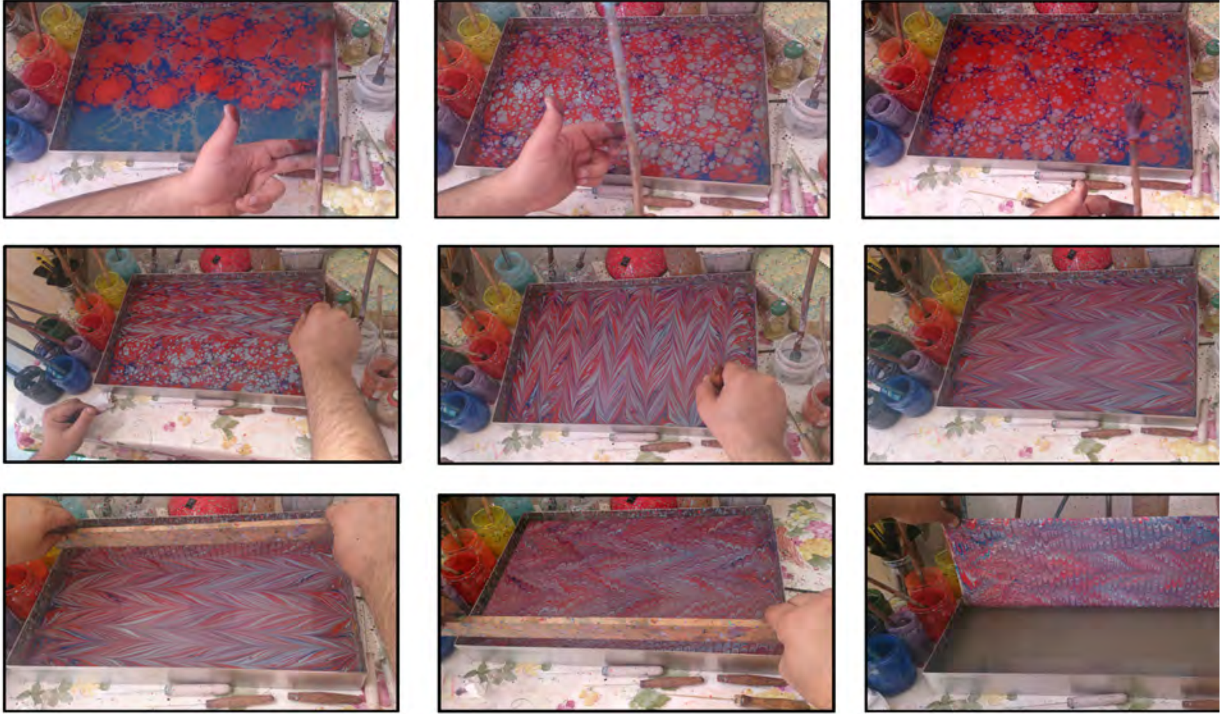
Enine, boyuna yahut verevine yapılmış gel-git ebrunun, geniş aralıklarla ve son yapılan gel-git yönünün tersi istikametinde, düzümsü iki-üç "S" çizerek dengeli bir biçimde hareketin dağıtılmasıyla oluşan ebru tarzına **şal** ebrusu denilmektedir. Şal isminin bu ebru tarzına veriliş hikayesini hocamız Hikmet Bey şöyle anlatmıştı: " Rahmetli Mustafa Düzgünman bir gün atölyesinde çalışırken rastgele hareketlendirdiği bir ebru yaptığı esnada eşi yanına gelmiş. 'Bu ebruya bir isim bulalım. Şu ebruya bakıp bir isim söyleyebilir misin?' dediğinde eşi 'Bu ebrunun adı şal olsun.' demiş ve böylece o zamandan beri bu ebrunun adı şal ebrusu olarak anıla gelmiştir."

Şal ebrusunun üzerine fazla yoğun olmamak kaydıyla çok küçük damlalı bir serpme atılırsa ebru ayrı bir güzelliğe bürünür. Bu serpmeler şalın üzerine atıldığı gibi, gelgit ebrusuna da atılabilir. Serpme rengi açık renklerden seçilmeli, çok koyu renkler kullanılmamalıdır. Çünkü koyu renkler üste atıldığında leke gibi görünmekte ve göze hoş gelmemektedir. İstenirse serpme boyasının içine birkaç damla terebentin konularak terebentinli serpme de atılabilir. Serpme damlalarının çok küçük düşmesi için fırçanın sıkılması hatta bir beze silinmesi suretiyle fazla boyadan arındırılması gerekir. Bu işlemi kolaylaştırmaya yardımcı olmak maksadıyla, serpme için normalden kısa ve az kıllı fırçalar da bağlanabilir. Serpme boyası tekneye normalden daha yüksekten atılırsa, damlaların düşüş açısı genişleyeceğinden birkaç vuruşta teknenin tamamına boya serpilmiş olur.

Yılmaz BAŞKAR- Şal ebru çalışması

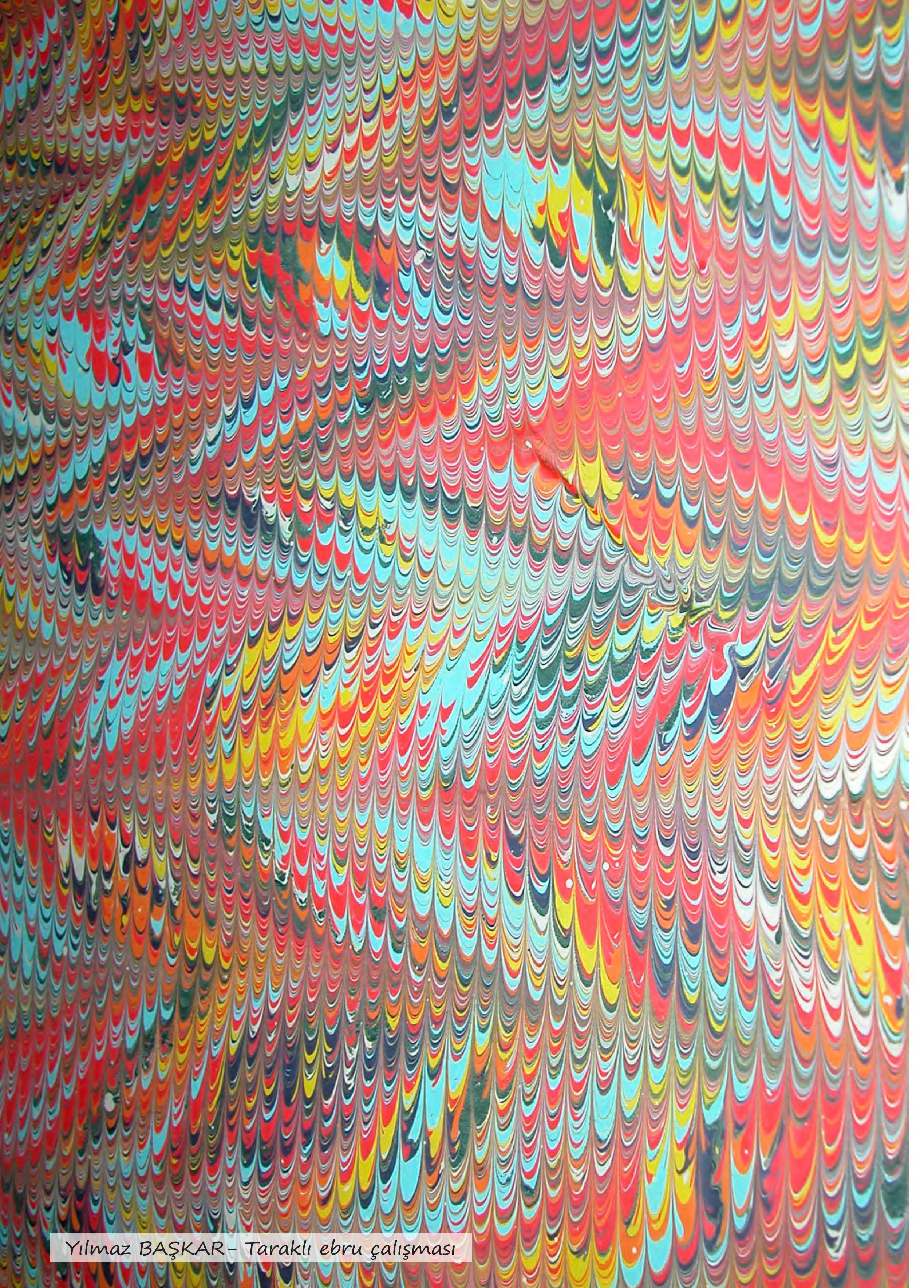
Taraklı ebru uygulaması

5. Taraklı Ebrunun Yapılışı

Dikine yapılmış gel-git ebrusunun ince çıtalara tutturulmuş iğneler yardımıyla son yapılan gel-gitin aksi yönünde çizilmesiyle çok farklı bir efekt ortaya çıkmaktadır. Taraklı ebrularda renkler ince aralıklarla çizileceği için boya ayarlarının hassas yapılması gerekir. Aksi takdirde boyalarda kopmalar olur; taraklı formdan istediğimiz güzelliği alamayız. Tarak şekline ve çekiş hareketlerine göre farklı desenler üretilebilir. 3-4 mm´den 8-10 mm´ye kadar eşit aralıklarla hazırlanan taraklar düz olarak kullanılabilirler. Düz taraklı ebrular ince bizle aksi yönde “S”ler çizilerek hareket kazandırılabilir. İğneler ikişer, üçer, dörderli guruplar halinde ve gurupların araları da muayyen aralıkta olursa farklı şekiller çıkabilir.

Taraklı ebru, ebruculuk XVII. asırda batıya gittiğinden bugüne kadar oralarda çok sevilen bir form olmuştur. Üzerinde imal-i fikir ederek çok değişik taraklar üretmişlerdir. Bunların başında **midye kabuğu** tarak gelir. 3 cm eninde bir tahtaya çift sıra halinde, ilk sıranın 6 cm aralıkla, karşı sırada yer alan iğnelerin ise ilk sıranın tam ortasına denk gelecek şekilde yine 6 cm aralıkla çakılmasıyla oluşur. Tahtanın eni iğne aralığının yarısı kadar olmalıdır. İğneler hangi aralıkta çakıldıysa tahtanın boyu teknenin eninden bu aralığın yarısı kadar yani 3 cm kısa tutulur. Verilen ölçüler örnek olup iğne aralıkları daha geniş veya dar yapılabilir ama formül hep aynıdır. Tarağı çekeceğimiz yöne dik yapılmış bir gel-git veya midye kabuğu tarağı çekeceğimiz yönde yapılmış ince düz taraklı ebrunun üzerinden midye kabuğu tarağı çapraz hareketlerle geçirdiğimizde, midye kabuğunu andırır şekiller oluştuğun görülür.

Bu konu üzerinde çalışılarak çok değişik tarak şekilleri üretilebilir. Yeter ki, taraktaki iğnelerin yüzeydeki boyalarda nasıl bir iz bırakacağını bilelim.

Yılmaz BAŞKAR- Taraklı ebru çalışması

Yılmaz BAŞKAR-
Kumlu-kılçıklı
göbek ebru çalışması

NOT EDELİM

Kumlu-Kılçıklı Ebrunun Yapılışı

Daha çok hat levhalarının etraflarında iç pervaz olarak kullanılan bir ebru cinsidir. Su miktarı az olan boyaların, koyu kıvamlı bir teknede bir damlalık yardımıyla yüzeye sürekli damlatılmasıyla ve uzun süre bekletilmesiyle oluşurlar. Koyu kıvamlı teknede yüzey gerilimi çok fazladır. Yüzeydeki bu yüksek gerilimde sıkışan suyu az boya, bir müddet geçtiğinde çatlayacak ve kumlu ebruyu meydana getirecektir. Bekleme süresi artırılırsa çatlaklar küçük "v"ler halini alır. Bu ebru cinsine de kılçıklı ebru denir. Bekleme esnasında üzerine bir cam kapatılırsa yüzeye yabancı maddelerin düşmesi engellenmiş olur.

Lahor çividi diğer boyalara nazaran daha fazla çatlamaya meyyaldir. Lahor, ya da içinde lahor bulunan renkler tercih edilirse neticeye daha süratli ulaşılabilir.

Eski ustalar kumlu kılçıklı ebru yapmanın kirlenmiş teknede daha rahat olduğunu söylerler. Bunun nedeni uzun süre çalışılan teknede, tekne materyaline karışan boyaların zamanla yüzeye çıkarak yüzeydeki gerilimi artırmalarıdır. Necmeddin Hoca ise kumlu ebru yapımında kalkan balığı ödü kullanmış ve çok iyi netice almıştır. Lâkin kalkan balığı ödünün kokusuna tahammül edebilmek çok zordur.

6. Hafif Ebrunun Yapılışı

Ebru sanatında çeşitli temel ebru formlarını daha hafif yapabilmek için kullanacağımız boyamızın su ve öd oranı fazla olmalıdır. Bu şekilde yapılan ebrular kağıda alındığında renkler daha açık olacaktır.

Hafif ebru genellikle üzerine yazı yazmak amacı ile hüsn-ü hat sanatçıları tarafından kullanılır. Aynı zamanda günümüzde hatib ebru çeşidinin ve çiçekli ebru formlarınında bu motiflerin kendilerini daha net göstermesi amacıyla zeminde hafif ebru kullanılır.

Yılmaz BAŞKAR-Mozaik Hafif ebru çalışması

Yılmaz BAŞKAR- Kumlu-kılçıklı ebru çalışması

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Ebru sanatının temelini hangi unsurlar oluşturur?
2. "Battal ebru sanatının ilk merhalesidir." sözünü açıklayınız?
3. Ebru fırçasını kullanmak disiplin gerektirir mi ?
4. Ebru sanatındaki temel formları sayınız.

B. Aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

1. Battal ebrunun içten dışa doğru yan yana helezonik daireler çizilerek yapılan ebru şekline.......................................denir.
2. Fırçamızdan düşen damlaların büyüklüğünü, ... belirler.
3. Lûgatte cesur, kahraman, çok büyük, manalarına gelen **..................**, ebruculukta bütün formların temeli olan ilk ve en önemli formun adı olmuştur.
4. Edhem Efendi'nin battalları ....ve................................. kolayca anlaşılabilmektedir.

C – Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1.Eski ebru sanatçıları terebentinin yanında hangi malzemeyi <u>kullanmamışlardır</u>?

A) Portakal kabuğu suyu

B) İncir sütü

C) Marsama suyu

D) Patates

E) Soğan suyu

2.Aşağıdakilerden hangisi gelenekli ebru formlarından biri <u>değildir</u>?

A) Battal ebru

B) Gel-git ebru

C) Taşlı ebru

D) Bülbül yuvası

E) Taraklı ebru

3. Necmeddin Okyay kumlu ebru yapmak için aşağıdaki malzemelerden hangisini kullanmıştır?

A) Kaz ödü

B) Sığır ödü

C) Kalkan balığı ödü

D) Horoz ödü

E) Eşarp

5. ÜNİTE

EBRU SANATI'NDA HATİB FORMLARI

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Hatib ebru için zemin ebrusu nasıl olmalıdır? Araştırınız.
2. Hatib ebrusu için boya ayarları nasıl olmalıdır? Araştırınız.
3. En çok bilinen hatib ebru çeşitlerini sayınız.

1. Hatib Ebru İçin Zemin Ebru Yapımı

Hatib ebrusu ismini nereden alır?

Ayasofya-i Kebir camii hatiblerinden Mehmed Efendi´nin (ö. 1773) ıslah ettiği ve kendi adıyla anılan ebru tarzına *hatib* ebrusu denir. Bu tarzda hafif zemin ebrusu üzerine biz yardımıyla tüm yüzeye eşit aralıklarla iç içe konulan boyalara hareket verilerek motifler elde edilmektedir.

Hatib ebrusu yapılırken zemin renklerinin açık, desen renklerinin de yoğun ayarlanmasına dikkat edilmelidir. Bir rengin açıklığını veya koyuluğunu boyanın içindeki su miktarı belirler. Suyu fazla boyalar açık, az boyalar ise koyudur.

2. Hatib Ebrusu İçin Boya Ayarlarının Yapılması

Hatib ebrusunda zemin nasıl olmalıdır? Belirtiniz.

PAYLAŞALIM

Merhum Düzgünman tek renkli, farklı tonlu zemin ebrularında en üste aynı renkten ince, terebentinli serpme atarak zemin ebrusunu çeşitlendirmiş, çok beğenildiğinden kendinden sonra da kullanılmaya devam edilmiştir. Zemin ebrusunda attığı bu son kat serpme için "terebentinli serpme hanımların dışarı çıkmadan önce yaptıkları makyaja benzer" dermiş.

Merhum Düzgünman terebentinli serpme ebruları makyajlı hanımlara neden benzetmiştir? Paylaşalım.

Hatib ve çiçekli formlar desenli formlardır. Bu formlarda desenin altında kalacak zemin ebruları buraya kadar öğrendiğimiz boya ayarlarıyla yapılırsa çok koyu olurlar. Bu sebepten hafif zeminler, boyalara normalden daha fazla su ve öd ilavesiyle elde edilirler. Birbirine yakın tonlar kullanılabilir. Ancak zemin ebrusu aynı rengin su ve öd miktarları farklı iki tonu, koyudan açığa doğru atılarak oluşturulursa çok daha derinliği olan ve üstteki desenleri belirginleştiren bir zemine ulaşılmış olur.

3. Hatib Ebru Çeşitlerinin Yapımı

Zemin ebrusunun üzerine, eşit aralıklarla teknenin tamamına dağılmış, iç içe renkli damlalar koyulur. İnce bizle bu damlalar içten dışa ya da dıştan içe doğru çizildiğinde farklı desenlerin oluştuğu görülecektir. Biz kalınlığına göre desenlerin şekilleri de farklılık gösterirler. Hayal gücüne bağlı olarak çok farklı hatib ebruları yapılabilir. Eskiden beri yapılan bazı hatib şekilleri şunlardır: yürek, çark-ı felek, taraklı yürek, yıldız.

NOT EDELİM

Desen boyalarının ayarı, zemine atılan boya miktarıyla alakalıdır.

Hatib ebruda iç içe koyulan üç-dört desen rengi seçilirken ilk rengin, deseninin zeminden ayrılması için zemin renginin kontrastı olmasına dikkat edilmelidir. Desen boyalarını zemin attıktan sonra aynen battal ebrudaki gibi orta boy bizle tek tek damlatarak ve her boyanın ödle ortalama 3-4 cm çapında açılmasını sağlayarak ayar yapmalı, ilk denemelerde akan boya varsa öd ilave ederek ayarı hassaslaştırmalıyız. Battal ebrudaki yüzey doygunluğu kuralları burada da aynen geçerli olup yüzeyin desen yapılacak boyalarla beraber doyma noktasına ulaşacağı unutulmadan zeminin buna göre atılması gerekir. Aksi takdirde desen boyalarımızda akmalar meydana gelebilir.

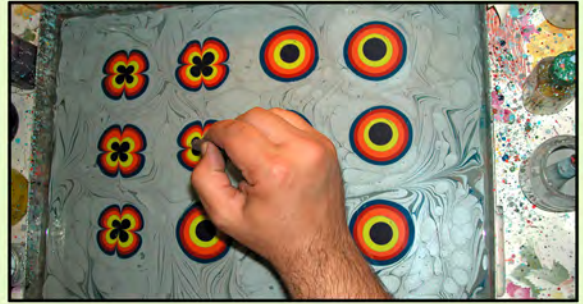
Mahmut Peşteli-Hatib ebru çalışması

Yılmaz BAŞKAR-Hatib ebru çalışması

Adım adım hatip ebru aşamaları

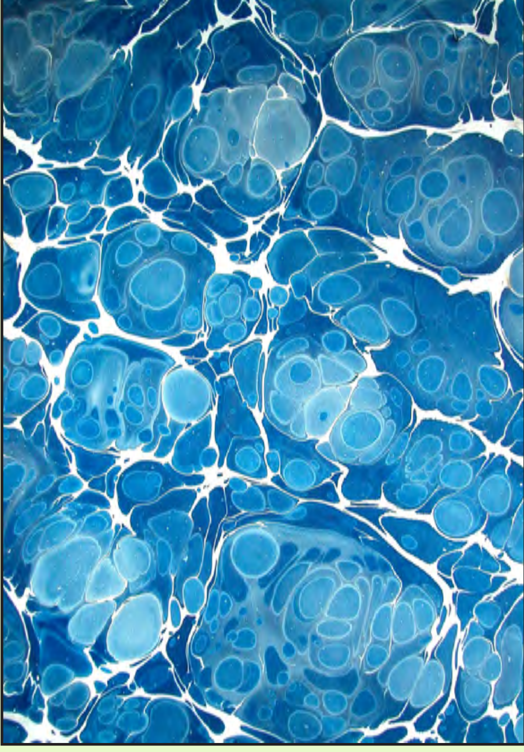
Yürek

Çarkıfelek

Yıldız

1- Battal ebru hatip ebrusu da dahil bütün formların temelidir.

2- Hafif battal ebru üzerine istediği-miz hatip formunu uygulayabiliriz.

Mustafa DÜZGÜNMAN-Hatib ebru çalışması (Çarkıfelek)

Mustafa DÜZGÜNMAN-Hatib ebru çalışması (Taraklı yürek)

Mustafa DÜZGÜNMAN-Hatib ebru çalışması (Çarkıfelek)

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Hatib ebrusunun tanımını yapınız.
2. Hatib ebrusunda neden hafif zemin kullanılır?
3. Hatib ebrusunda desen renkleri için boyaların kıvamı nasıl olmalıdır?
4. Hatib ebrusunda boyaların öd oranı nasıl olmalıdır?

B. Aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

1. Ayasofya-i Kebir camii hatiblerinden Mehmed Efendi´nin (ö. 1773) ıslah ettiği ve kendi adıyla anılan ebru tarzına .... denir.
2. Bir rengin açıklığını veya koyuluğunu boyanın içindeki ....belirler. Hatib ve çiçekli formlar .... formlardır.
3. Zemin ebrusunun üzerine, eşit aralıklarla teknenin tamamına dağılmış, ... koyulur.

C – Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1.Aşağıdakilerden hangisi hatib çeşitlerinden biri <u>değildir</u>?

A) Pervane B) Yürek C) Yıldız D) Taraklı yürek E) Çark-ı felek

2.Hatib ebrusu için aşağıdakilerden hangisi <u>yanlıştır</u>?

A) Zemin ebrusu hafif olmalıdır.
B) Tekne biraz sulu hazırlanmalıdır.
C) Boyaların öd oranları desenlerde ayran kıvamında olmalıdır.
D) Zeminde battal gelişi güzel atılabilir.
E) Çark-ı felek bir hatib formu çeşididir.

3. Aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A) Desen boyalarının ayarı, zemine atılan boya miktarıyla alakalıdır.
B) Zeminde kullanılan boyalar koyu renkte olmalıdır.
C) Teknenin kıvamı biraz daha yoğun olmalıdır.
D) Bilinen hatib formlarının dışında bir çok hatib formu vardır.
E) Hatib formları oluşturulurken biz kullanılmaz.

6. ÜNİTE

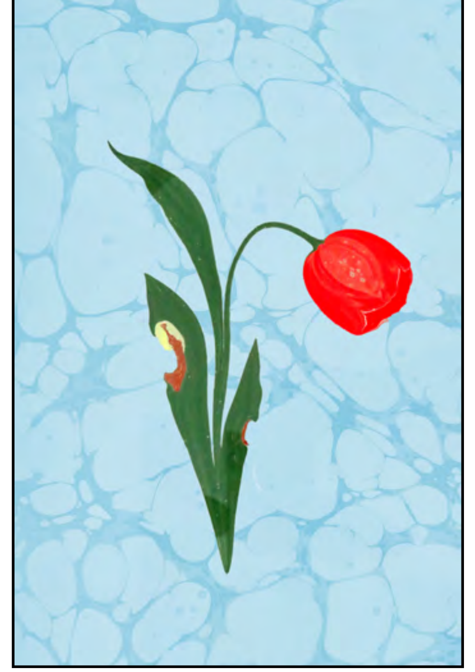
EBRU SANATI'NDA ÇİÇEKLİ FORMLAR

NECMEDDİN EbruLARI

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Geleneksel ebru sanatımızda bildiğiniz çiçek formlarını sayınız.
2. Çiçekli ebruların diğer adını araştırınız.
3. Çiçekli ebrularda özgün yorumlar hakkında bilgi toplayınız.

Atilla CAN – Lale çalışması

Yılmaz BAŞKAR
Buket Lale çalışması

Yılmaz BAŞKAR
Lale üzerine Hat çalışması

1. Geleneksel Ebru Sanatımızda Çiçek Formları (Necmeddin Ebruları)

Çiçekli ebru formları neden Necmeddin ebruları olarak anılmıştır?

NOT EDELİM

Ebruda çiçek resmetmenin kuralı şudur: *Yüzeydeki damlayı farklı kalınlıklardaki bizler yardımıyla öyle forma sokacaksınız ki, damlanın aldığı son şekil, yaprak ya da çiçeği oluşturacak. Burada önemli olan biz hareketlerini iyi kavramaktır. Damlalarla resim yaparken biz hareketlerinin karşılıklı yapıldığını unutmamalıyız. Çiçek yapımları ustanın eline bakılarak öğrenilir. Bazen söz ve hareketsiz resimler kâfi gelmemektedir. Bu yüzden ilk şart, öncelikle bir hocadan bu işi öğrenmektir.*

Ebru sanatında çiçekler bu sanatın imkanları dâhilinde yapılır. Ebrucu ressam değildir. O, çiçekleri teknesine üsluplaştırarak yansıtır. Tüm desenler suyun üzerinde yapıldığından tuval üzerinde çalışır gibi saatlerce boyayla uğraşamayız. Uğraşma süresi uzadıkça boyalarda çatlamalar ve yüzeyde boşluklar oluşacaktır. Ebrucu çiçekleri seri olarak forma sokup kâğıda almaya mecburdur. Dolayısıyla ebru tekniğiyle resmedilmiş çiçekler bu bakış açısıyla değerlendirilmeli, resim sanatıyla kıyas edilmemelidir.

Tarihî süreç içinde hatib ebrusunun tekâmülünden sonra çiçek arayışları da hız kazanmıştır. O dönemlerde ancak kır çiçeklerine benzer ebrular yapılmış ve hatta çok iyi örnekler de verilmiştir. Ancak ebruda çiçek şekillerinin olgunlaşmaya başlaması Necmeddin Okyay üstadımızla beraberdir. Tahminen 1918 yılından itibaren merhum hocamız çiçekli ebruları ıslah ederek lâle, karanfil, hercai menekşe, gelincik, gonca gül, kasımpatı, sümbül gibi çiçek cinslerini resmetmeye muvaffak olmuştur. Talebesi Mustafa Düzgünman da bu formaları geliştirmiş ve bunlara papatyayı ilave etmiştir[1].

Kültür ve sanata dair hiçbir hadise birden bire ortaya çıkmaz. Uzun asırlara dayanan tecrübeler neticesinde gelişir ve olgunlaşır. Çiçekli ebruların gelişim süreci de bundan farklı değildir. Necmeddin Hoca merhuma kadar çok denenmiş olmasına rağmen bu formları geliştirmek ona nasip olmuştur. Bu sebepten de gelenekli Türk ebrusunda çiçekli ebrular **Necmeddin Ebrusu** adıyla anılırlar.

NOT EDELİM

Uğur Derman Beyefendi, Necmeddin ebrularına bu ismin nasıl verildiğini 1977 yılında neşrettiği Türk Sanatında Ebru adlı eserinde şöyle anlatmaktadır:

"Çiçekli ebrular, Necmeddin Okyay´ın talebesinden olan Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver´in teklifi üzerine, o zamandan beri sanat tarihimizde Necmeddin Ebrusu ismiyle anılmaktadır. Necmeddin Efendi´nin Üsküdar Yeni Camii imam ve hatibi olması münasebetiyle, Hatib ebrusuna karşı, bu buluşun da İmam Ebrusu adıyla anılması Reisülhattâtîn Hacı Kâmil Akdik (ö. 1941) tarafından teklif edilmişse de Necmeddin Ebrusu denilmesi daha uygun bulunmuştur."

Necmeddin OKYAY - Sümbül çalışması

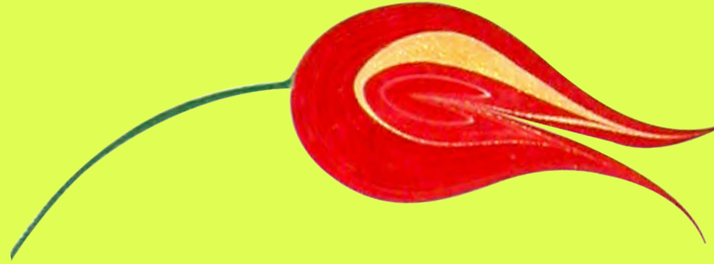
1 DERMAN 1977 S. 19

NOT EDELİM

Çiçekte renk ve ayarlanışı: *Lahor çividinin içine sap yeşiline dönene kadar oksit sarı koyarak, ya da oksit yeşilin içine çok az lahor çividi koyarak sap yeşilini elde edebiliriz. Kırmızı için kadmiyum kırmızıya çok az aşı kırmızı, sarı için de parlak sarıya bir-iki damla aşı kırmızı karıştırmalıyız. Mor, hazır alınabileceği gibi, çivit maviye kadmiyum kırmızı katılarak da yapılabilir. Siyah ve beyaz renkler aynen kullanılır, diğer renklerin daha açık tonları ise beyaz ilavesiyle gerçekleşir.*

Çiçek yapımı için sap yeşili ve çiçek renklerinin ayarlanması gerekmektedir. Hatib ebru bahsinde de açıklandığı gibi sap ve çiçek renkleri, zemin ebrusunun üstünde ayarlanırlar. 3–4 cm çapında açılana kadar öd koyulup ayarlanan renklerle ilk ebru yapılır, şayet akan boya varsa kâğıda alındığında akmayana kadar öd ilavesine devam edilir. Her daim olduğu üzere öd, boyaya ikişer-üçer damlalar halinde ve çok dikkatli konulmalıdır.

Çiçek renkleri fırçayla serpilmediği, bizle yüzeye damla damla bırakıldığından, battalda kullanıldığı gibi çok miktarda kullanılmazlar. Bununla beraber çiçek renklerinin çok tonu olması sebebiyle kullanım kolaylığı açısından küçük kavanozlar kullanabilir, küçük kavanoza uygun, ince gül dallarına küçücük karıştırma fırçaları da bağlayabiliriz.

DEĞERLENDİRELİM

İslam Tasavvufunda lâle Allah'ı remzeder. Tasavvuf geleneğinde kâmil insan, arap harfleri arasın da elif harfi ile işaret edilir. Botanik âleminde de, tek dallı bir çiçek olması, gövde kısmının dimdik olması, soğanının dallanmayıp tek bir sap ve bir çiçek vermesinden ötürü lâle çiçeği ile Elif harfi arasında bir ilişki kurulabilir. Arap harfleriyle, lâle ve Allah kelimesi yazılırken aynı harfler kullanılır. 1 Elif, 2 lâm, 1 he. Elif harfinin ebced değeri 1; lâm harfinin 30; he harfinin ise 5'tir. Buna göre, Lâle ile Allah kelimelerinin ebced hesabıyla sayı değeri 66 eder. Bu sebepten, İslam tasavvufunda, lâlenin, Allah'ı ve onun birliğini ve güzelliğini simgelediği düşünülmüştür. Lâle, Arap harfleri ile yazıldığında (ل ا ل ه) *tersten okunursa ortaya Hilâl yani Ay* (ه ل ا ل) *kelimesi çıkar.*

Dolayısıyla burada kalb sanatı yapılmaktadır. Kalb sanatı, bir sözcüğün harflerinin yerlerini değiştirerek yapılan cinastır. Ancak, bu yolda ortaya çıkan yeni sözcüğün anlamlı olması gerekir.

Kalb sanatı iki ayrı şekilde yapılır. Bunlardan ilki, bir kelime tersten okunduğu zaman yine anlamlı bir kelimenin çıkmasıdır ki buna kalb-i kül denir.

Hilâl : هلال　　　*Lâle:* لاله

İkincisi ise bir kelimenin harflerinin düzenli olarak değişmediği sanattır ki buna da kalb-i ba'z denir:

Allah : الله　　　Lâle: لاله

Yukarıdaki metinde Ebru sanatındaki yerini, Lâle ve Tasavvufun birbiriyle ilgisini değerlendiriniz.

Ersoy ELİF, Lale üzerine Notlar, Anadolu Aydınlanma Vakfı, 2009.

1.1 Lâle Ebru Yapımı *(Tulipa)*

Çiçekli ebru formlarını öğrenmeye ilk olarak neden lale ile başlanılır?

İlker SELİMLER
Lale çalışması

TARTIŞALIM

Ebru sanatında Lâlenin Allah lafzı olarak sembolize edilme sebebini ve Halk arasında yaygın bir şekilde kullanılan "işi 66' ya bağlamak" deyişini tartışınız.

Gelenekli Türk ebrusunda üsluplaştırılarak resmedilebilen ilk çiçek lâledir. Osmanlı tarihinde bir devre adını vermiş bu nadide çiçek, zamanımızda o kadar iyi resmedilmektedir ki, adeta Türk ebru sanatının sembolü haline gelmiştir. Gerek Osmanlı toplumunda gerekse batı toplumlarında o kadar çok sevilmiştir ki batıda **tulipominia** (lâle çılgınlığı) adı verilen bir dönemin nedeni olmuştur. Osmanlı sanatında en erken görülen çiçeklerdendir. Lâle cinslerinin çeşitliliği sanata da yansımıştır. Bunun neticesinde zaman içinde süsleme sanatlarında lâlenin şekli de değişmiştir. XVI. asırda yumurtaya benzer bir şekildeyken XVIII. asırda ise tamamen uzun bir şekil almıştır. XIX. asırda ise sanat sahnesinden çekilerek yerini rokoko güllerine bırakmıştır.

Ebruda lâlenin yapılışı şöyledir: Zemin ebrusu yapılmış bir teknede yapraklara denk gelmesini istediğimiz yere üst üste orta boy iki damla koyalım. Damlalar tek seferde istenilen büyüklüğe ulaşmazsa iç içe birkaç defa boya bırakarak damlamızı büyütebiliriz. Küçük bizle küçük, büyük bizle büyük damlalar elde edebiliriz. Ödün yüzeyde damlalar arasında görünmeyen bir sınır oluşturarak birbirinin içine geçmesini önlediğini daha önce zikretmiştik. Bu sebepten büyük bir damla için ince bizı kullanırsak her defasında damlatılan boyaların arasında oluşacak sınır boşlukları damlamızın damarlı görünmesini sağlayacaktır. Üstteki damlamızın ortasından kalın bizle ileriye doğru bir sap çıkarırız. Şayet ince olursa aynı işlemi bir kere daha yaparak kalınlaştırabiliriz. Sapın her iki yanından, dışarıdan içeri, sapa yakın olarak merkeze doğru ve oradan da alttaki damlanın ortasından aşağıya kadar çizeriz. Ortasından kalınca çizgi geçen üst üste iki kalp gibi duran yaprakların uç kısımlarını ince bizle dışarı doğru kıvırdığımızda yapraklarımız oluşacaktır. Bizı tekneye her dokundurup çıkardığımızda mutlaka kâğıt peçeteyle iyice kurulamalıyız. Bizda kalacak ıslaklık yüzeyde istenmeyen boşluklar oluşturabilir.

Sapın ucunun birkaç milimetre yukarısına çiçek renklerimizi oluşturacak damlaları iç içe koyarız. Tam ortasından dıştan içe doğru damlanın ortasına kadar kalın bizle çizdiğimizde kalp şeklini alan damlamızın uçlarını içten dışa ve ileri doğru çizdiğimizde lâlemiz ortaya çıkacaktır. Yaprak sayısı isteğe bağlı olarak değişebilir.

Yeri gelmişken hareli çiçeklerin nasıl yapıldığını da anlatalım. İki rengin yüzeyde birbirinin içine girmiş gibi harelendirilmesiyle oluşan çiçeklere hareli çiçekler denmektedir. İki ayrı renge batırılmış iki biz, birbirine değdirilerek yüzeye dokundurulduğunda harelenme oluşur. Çarpıcı harelenmeler elde edilmek isteniyorsa kontrast renkler seçilmelidir.

Ömer Faruk Dere- Lale çalışması

Lale uygulama safhaları

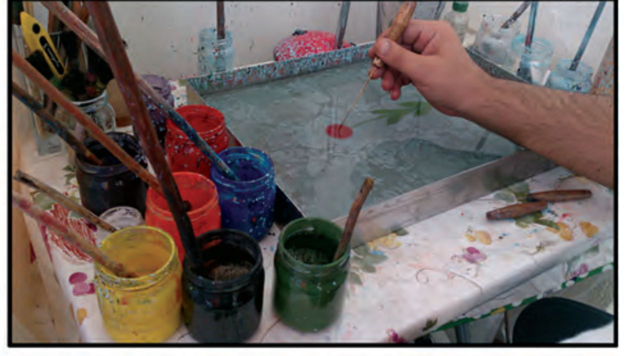
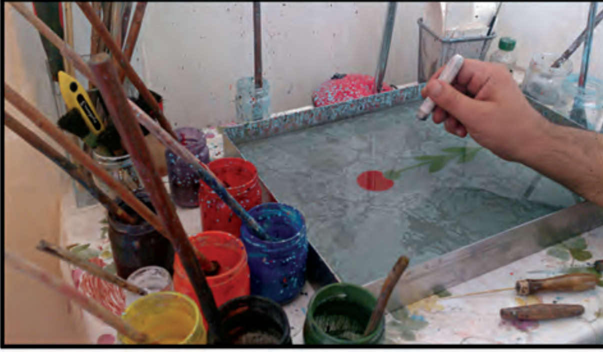

Yılmaz BAŞKAR- Karanfil çalışması

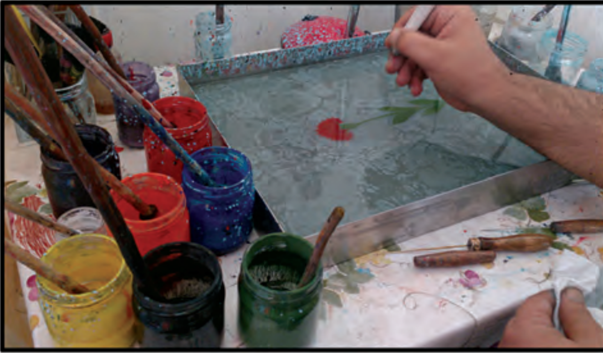
1.2. Karanfil Ebru Yapımı

(*Dianthus cariophillus*)

Çini, taş işleme ve kumaşlarda XVI. asırdan başlayarak çok sık görülen bu çiçeğe kitap sanatlarında çok fazla rastlanmamaktadır. Ebruda ise lâleden sonra en çok yapılan ikinci çiçektir.

Ebruda resmedilişi tecrübeye dayanan bu çiçeğin en kolay yapılabilecek şekli şöyledir: Alt alta koyduğumuz üç damlanın en üsttekinin ortasından yukarı doğru bir sap çıkalım. Sapın iki yanından paralel ve dıştan içe doğru girerek en alta kadar çektiğimizde dal ve yaprakların oluştuğunu görürüz. Yaprakların uçlarını ince bizle sivrilterek yaprakların yapımını bitirelim. Sap ve yaprak yapmak üzere koyduğumuz damlaların lâlede koyduğumuz damlalardan biraz daha küçük olmasına dikkat edelim. Karanfilin çiçek renklerini yatay bir biçimde yan yana damlalar halinde dalın ucuna koyduktan sonra dalla çiçek renklerinin birleştiği yere karanfilin taç yapraklarını yapmak için küçük bir damla yeşil boya bırakalım. İnce tel bizimizle çiçek için koyduğumuz damlaların dış sınırlarını önce dışa sonra içe doğru küçük tel hareketleriyle buruşturup karanfili yapalım. Daha sonra da önce çiçekten taç yaprağın içine, sonrada taç yapraktan dışa doğru ince biz yardımıyla girip taç yapraklarımızı da resmettikten sonra kâğıda alalım.

Karanfil uygulama Safhaları

Ömer Faruk Dere - Karanfil çalışması

1.3. Papatya Ebru Yapımı *(Matricaria chamomilla)*

Çiçekli ebru formlarında papatyayı ebru sanatına kazandıran sanatçı kimdir?

Sarı ve beyaz renklerde ve 10 ile 50 cm arasında boyları bulunan bu çiçek halk arasında **babuç** olarak da bilinir. Ebru sanatına Mustafa Düzgünman tarafından kazandırılan papatya ebrusu sanatkarın kendi tarafından demet halinde de yapılmıştır.

Bir, iki veya isteğe göre daha fazla dallı demet, tarif edildiği üzere yapıldıktan sonra dal uçlarına beyaz boya damlatılır. Ortasına da ince bizle küçük bir sarı renk koyulup tel biz yardımıyla beyaz daireler dıştan içe doğru sık aralıklarla taranarak papatya şekli ortaya çıkarılır. Papatya yaprağı diğerlerinden biraz farklıdır. İnce bizle yapraklar sık aralıklarla adeta diken yapılırcasına dışa doğru küçük küçük çizilir.

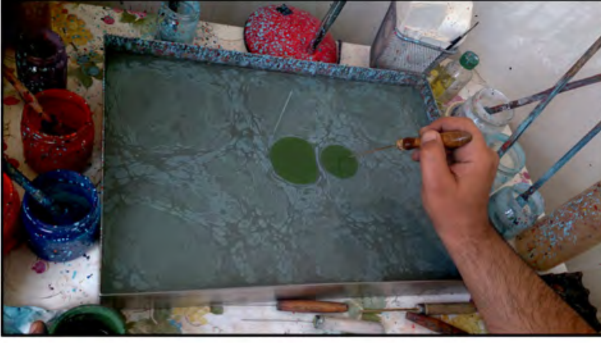

Papatya çalışması safhaları

1.4. Sümbül Ebru Yapımı *(Hyacinthus orientalis)*

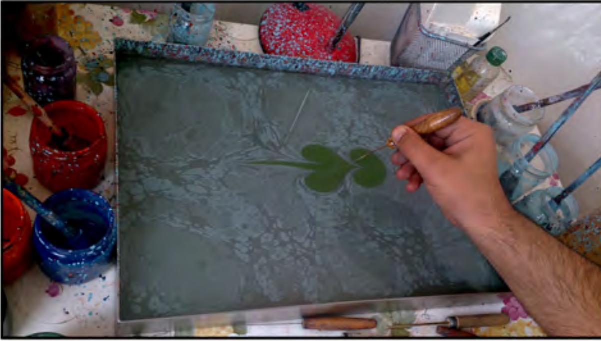
Sümbül, edebiyatımızda sevgilinin saçının remzidir. Halvetiye tarikatinin Sümbüliye kolunun piri Yusuf Sümbül Sinan'ın sembolüdür ve bu şeyhin yetiştirdiği sümbül cinsi **Şeyh sümbülü** adını taşır. Kitap sanatlarımızda çeşitli zevk ve üsluplarda stilize edilen sümbül, lâlenin devrinin kapanmaya başladığı devirlerde; hem Avrupa'da, hem Hollanda'da, hem de İstanbul'da ön plana geçmiştir.

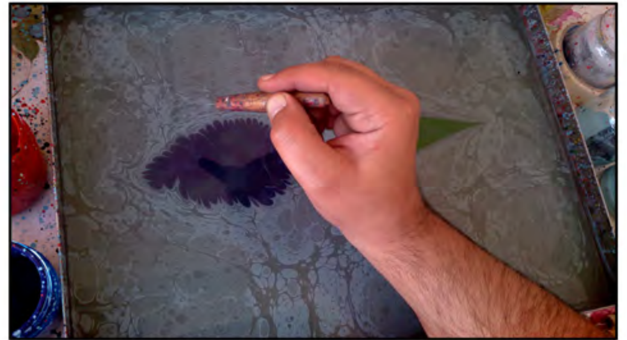

Emine Güner- Buket Sümbül çalışması

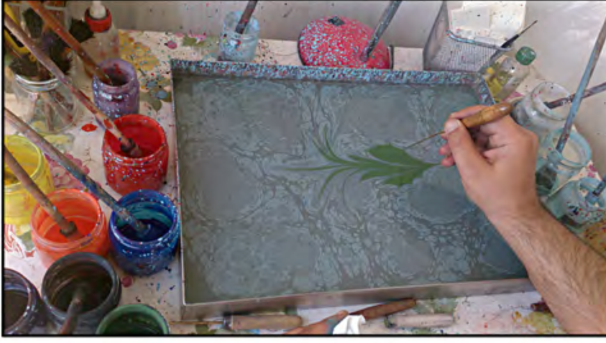
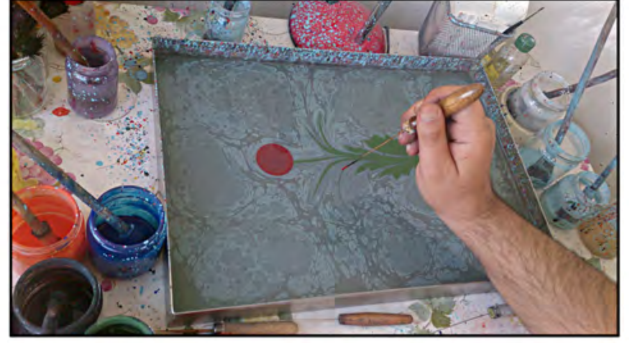

Sümbül uygulama safhaları

Ebru teknesinde sümbül açtırmak diğer çiçeklere nazaran daha basittir. Büyük ve uçları uzunca kıvrık yapraklı bir sap yapıldıktan sonra çiçek rengi, çok sayıda küçük damlayla üçgene yakın oval şeklinde konulup tel biz, küçük damlaların içinde gezdirilirse sümbül çiçeği oluşur. Eskiden küçük damların hepsini bir anda koymaya yarayacak sümbül tarakları da çakılmıştır. Bu tarak sayesinde dengeli sümbüller yapmak daha kolay olmaktadır.

Gelincik çalışması safhaları

1.5. Gelincik Ebru Yapımı *(Papaver rhoeas)*

Gelincik bahçe çiçeği olmamasına rağmen nazeninliği ile kendini kabul ettirmiş bir vahşi güzeldir. Mustafa Düzgünman tarafından perspektiften de resmedilmiştir.

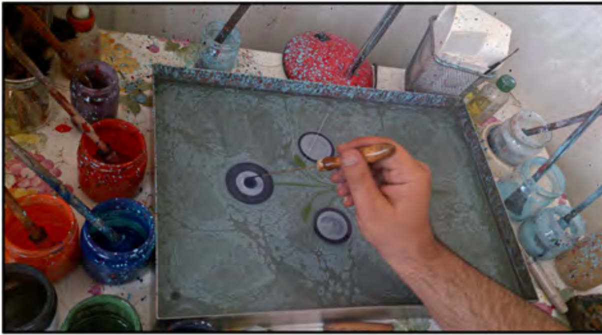
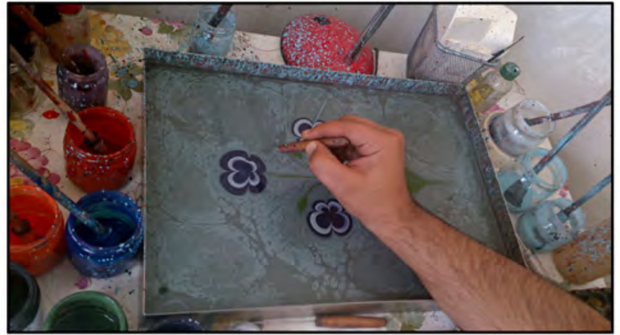
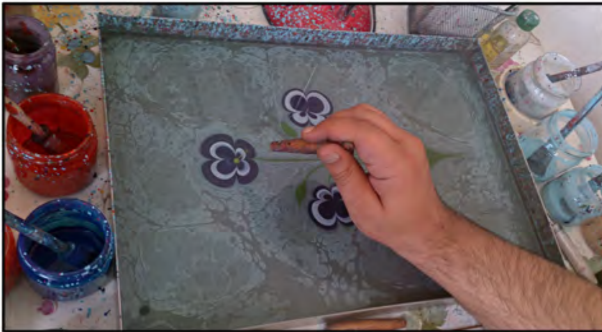
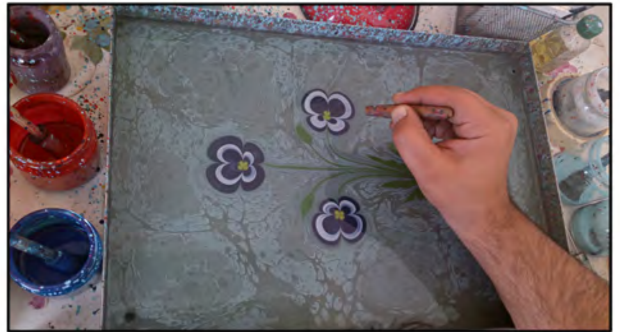
Gelenekli ebru sanatında gelincik genellikle beş-altı dallı bir demet halinde resmedilmiştir. Bu dalların bazılarına açmış, bazılarına yarı açmış, bazılarına da hiç açmamış tomurcuklar yapılır. Açmış gelincik için dal ucuna gelincik rengi olan koyu kırmızıdan 4 cm çapında damla koyalım. Ortasına da küçük bir damla siyah koyup kırmızı daireyi dıştan içe doğru dörde bölecek şekilde ince bizle çizelim. Orta kısımda kalan siyah damlanın uçlarını sivrilterek açmış gelincik tamamlanır. Yarı açmış ve tomurcuk için küçük kırmızı damlalar sap ucuna yakın bir yere konulur. Kırmızı renk ile sap arasına taç yaprak için küçük bir yeşil damla bırakılır. Yarı açmış gelincik damlasını yanlara doğru kıvırıp, kırmızı boyayı taç yaprak yapmak için bıraktığımız yeşil damlanın içine doğru biz yardımıyla kaydıralım. Kırmız boyayla ortadan ikiye bölünmüş kalp şeklinde duran yeşil boyanın uçlarını yukarı doğru kıvırdığımızda taç yaprakların oluştuğu görülecektir. Bu işlem daha küçük ve yanlara kıvrılmamış bir kırmızı damlayla tekrar edilirse çiçeğin tomurcuğu resmedilmiş olur.

1.6. Menekşe Ebru Yapımı *(Viola tricolor)*

Kitap sanatımızda pek sık rastlanmayan bu çiçek ebru tekniğine son derece uygun olup günümüzde çok güzel örnekleri verilmektedir.

Biri diğerinin iki katı büyüklüğünde iki yeşil damlanın üsttekinden dört ayrı yöne dört kol çıkıp bu kolların yanlarından alttaki damlanın ortasında birleşecek şekilde aşağıya çekilerek dört kollu bir demet yapalım(isteğe göre daha fazla kollu da yapılabilir). Bu dört kollu demetin dal uçlarına istenilen renklerde ve her renk dala biraz daha yakın olacak şekilde renkler damlatılır. Hepsi dıştan içeriye doğru olmak şartıyla üstten, dala yakın iki yandan ve dalın birleştiği yerden merkeze doğru çizilerek menekşe formu resmedilir. Yapraklar ise dışa kıvırmadan dıştan içe doğru aralıklarla çizilerek resmedilir. Hercai menekşelerde hareli renkler çok yakışmaktadır. Önceki sayfalarda da izah edildiği üzere hare vermek için iki ayrı renge daldırılmış iki biz’ı yüzeye dokundurmadan hemen önce birbirine değdirerek damlayı koyarsak yüzeyde renkler birbirinin içine girerek hare. oluştururlar

Menekşe çalışması safhaları

Yılmaz BAŞKAR- Menekşe çalışması

NOT EDELİM

Gül Ebru Yapımı

Hz. Peygamber'in sembolüdür. Edebiyatımızda hem bu manada hemde sevgilinin yüzü ve endamı manasında da kullanılmıştır. Kitap sanatlarında çok stilize örneklerinden aslına en yakın tarzda resmedilenine kadar yüzlerce tarzda işlenmesine rağmen ebru sanatında en geç gelişen çiçek formudur. Yakın zamana kadar çok âlâ örneklerine rastlanmayan gül ebrusu, özellikle son dönemde çok başarılı bir şekilde yapılır olmuştur.

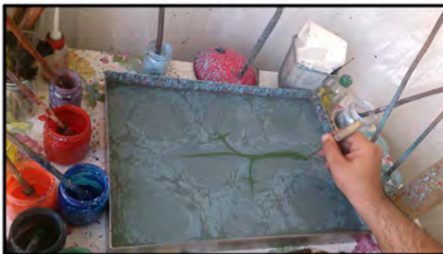
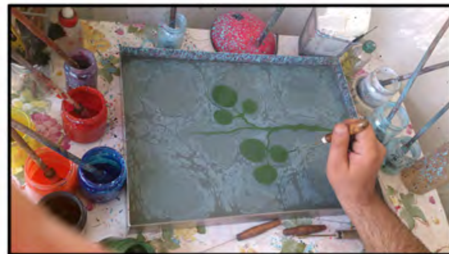
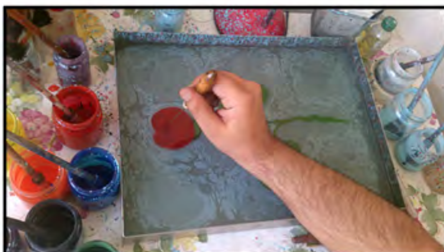
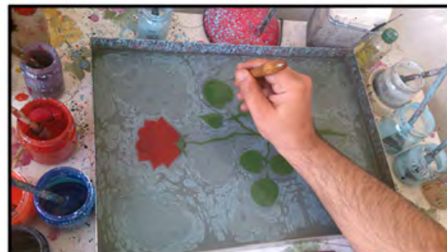
Yapım itibarıyla en zor ve güzelini resmetmenin zor olduğu bir çiçektir. Zamanımızda gül ebrusunu farklı ustalar farklı yöntemlerle yapmaktadır. Her ne yöntemle yapılırsa yapılsın aslolan, güle en çok benzeyen üslupta teknede resmedebilmektir. Ebru tekniğiyle tam açmış, olgun, katmerli gül denemelerinin çok başarılı olduğu söylenemez. Tomurcuk olsun, açmış olsun ebruda gül yandan göründüğü şekliyle resmedilirse daha gerçekçi olmaktadır.

Yaprakları diğer bütün çiçeklerden farklı yapılır. Sık aralıklarla yan yana koyulan küçük damlalar iki gurup olarak karşılıklı damlatılır. Küçük damlalardan merkeze doğru uzun çekilişler yapılır. Yeşil boyanın açılma durumuna göre ince veya kalın biz yarısına kadar yeşil boyaya daldırılır. Biz kalem gibi kullanılarak yaprak saplarının aralarından geçecek şekilde, yukarıdan aşağı doğru dal çizilir. Çizme esnasında biz, aşağı doğru çekilirken aynı zamanda dibe doğru daldırılarak bizdaki boyanın yüzeye eşit yayılması sağlanır. Yaprak sapları ince bizle yanlardan içeri doğru çizilerek, yaprak uçları yuvarlak damlanın ucundan küçük bir hareketle dışa doğru çıkılarak resmedilir.

Çiçek yapımı için yine bizı kalem gibi kullanarak daldan yukarı doğru uzanan üç kırmızı damla koyulup üst kısımdan tel bizle dairevi hareketle gül resmedilir. Gülümüzün gonca yahut açmış gül olduğunu koyduğumuz uzunca damlaların büyüklükleri belirler. Taç yapraklar daha önce izah edildiği tarzda, fakat üç-dört yapraklı yapılarak gül formu tamamlanmış olur.

Çiçeklerle alakalı bilgiler için Yıldız Demiriz'in *Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler*, İstanbul 2005 isimli kitabından faydalanılmıştr.

Gül çalışması safhaları

Yılmaz BAŞKAR- Gül çalışması

Ömer Faruk Dere- Gül çalışması

Ali ÇALIŞIR- Gül çalışması

NOT EDELİM

Çiçek Demeti (Buket) Ebru Yapımı

Ebruda demet çiçek yapımını Mustafa Düzgünman geliştirmiştir. Ebru sanatına inanılmaz bir kompozisyon zenginliği kazandırmış olan bu metodun yapılması biraz tecrübe gerektiren bir işlemdir. Üst üste konulmuş damlalardan en üsttekini alttakinin iki misli büyük yapalım. Büyük damladan istediğimiz yönde ve adette dallar çıkarıp bu dalların yanlarından aksi istikamette dıştan içe doğru ve alttaki damlanın ortasında birleşecek şekilde çizerek dallarımızı oluşturalım. Son dalın yanından içe doğru çekerken alttaki damlanın da altına kadar çektiğimizde birden çok dallı bir yaprak oluştuğu görülecektir. Dalların ince düşmesi halinde biz her seferinde kurulanmak şartıyla birden fazla çekilişlerle kalınlaştırılıp uzatılabilir. Burada yeşil boyanın öd ayarının çok iyi yapılmış olması gerekmektedir. Zira öd miktarı az olan boyalarda kopmalar oluşur. Uzun dalların kopuk olmaması için yeşil boyanın öd ayarının hassas yapılması icap eder. Bu dallara lâle, karanfil, menekşe veya daha başka bir çiçek ekleyerek çiçek demetleri oluşturabiliriz.

Buket Lale çalışması safhaları

Ömer Faruk Dere- Buket Lale çalışması

Yılmaz BAŞKAR- Muhayyel ebru

2. Çiçekli Ebrularda Özgün Yorumlar

Çiçekli ebruda hayal gücümüzü kullanarak yaptığımız ebru çalışmalarına, muhayyel ebru denir. Ebru sanatı kültürümüzün ve kimliğimizin suya yansımasıdır. Soyut sanatların son noktasıdır. Tekneden çıkan tüm çalışmalar diğerinin benzeri olabilir fakat kesinlikle aynısı değildir. Bu özellik ebru sanatını diğer sanatlardan keskin bir çizgi ile ayırır. Sanatçının alışılagelmiş motifleri tekrar tekrar yapması, sanatçıya pratik kazandırırken manevi alemini de güçlendirir. Bu safhadan sonra ebru sanatında yapılan slüet çalışmaları, farklı soyut çalışmalar; kendi varlığımıza, özümüze yönelik bakış açısıyla yapılan tüm yorumlar, bu sanata zenginlik katacaktır.

Yusuf Emin BAŞKAR- Özgün yorum

Yılmaz BAŞKAR- Ebru üzerine akrilik çalışması

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Türk ebrusunda çiçekli ebrular denince kim akla gelir?

2. Çiçek renklerini ayarlarken boyaların kıvamı nasıl olmalıdır?

3. Boyalara gereğinden fazla öd ilave etmek neye sebep olur?

4. Lale formunun basamaklarını açıklayınız.

B. Aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

1. Bizda kalacak ıslaklık yüzeyde istenmeyen ....oluşturabilir.

2. Ebru sanatında lâleden sonra en çok yapılan ikinci çiçek ....dir.

3. Papatya formunu ebru sanatına ....kazandırmıştır.

4. Ebruda .... Mustafa Düzgünman geliştirmiştir.

C – Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1.Ebru sanatında hayal gücüyle yorumlanan özgün ebru çalışmalarına ne ad verilir ?

A) Muhayyel

B) Muhammel

C) Geleneksel

D) Tarz-ı Kadim

E) Tâvûsi

2.Aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

A) Ebru sanatında gülün yaprakları diğer bütün çiçeklerden farklı yapılır.

B) Hare için iki biz ile alınan boyaları yüzeye dokundurmadan hemen önce birbirine değdirerek su yüzeyine dokundurmak gerekir.

C) Gelenekli Türk ebrusunda üsluplaştırılarak resmedilebilen ilk çiçek lâledir.

D) Çiçekli ebrular yapılırken biz asla kullanılmaz.

E) Biz ebru sanatçısının kalemidir.

3. Aşağıdakilerden hangisi çiçek formlarından biri değildir?

A) Bülbül Yuvası

B) Lale

C) Karanfil

D) Papatya

E) Gül

D. Aşağıdaki bilgilerin doğru olanlarını "D", yanlış olanlarını "Y" ile işaretleyiniz.

(...) Eski ebru üstadlarıda çiçek formlarını uygularken pigment boyaları kullanmışlardır.

(...) Çiçekli formlar Necmeddin ebruları adıyla anılır.

(...) Çiçek yapımları ustanın eline bakılarak öğrenilir.

(...) Necmeddin ebruları İmam Ebrusu adıyla anılır.

7. ÜNİTE

EBRU SANATI'NDA AKKASE

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. Akkâse ebrunun yapılışı hakkında bilgi toplayınız.

Emine GÜNER - Akkase Çalışması

Tülay TOĞAL : Akkase Çalışması

1. Akkâse Ebrunun Yapılışı

Akkase ebru yapılırken kullanılan en önemli malzeme nedir?

Aynı kâğıda birden fazla ebru alınarak yazı veya desen elde edilen ebru çeşididir. İlk olarak zemine hafif bir ebru yapılır. İstenen şekil dış sınırlarından zemin ebrusunun üzerine aktarılır. Desenin içi Arap zamkıyla hazırlanmış sıvıyla kapatılır. Kâğıt ikinci kez, bu sefer daha koyu bir renkle ebrulandığında arap zamklı kısım boyayı emmeyeceğinden desen açık renkli ebrulu olarak ortaya çıkar. Desenin içi değil de dışı zamklanırsa bu defa desenin içi koyu dışı açık renkte olacaktır.

Necmeddin Okyay tarafından geliştirilen bu Arap zamklı metot, yeni malzemelerin ortaya çıkmasıyla kullanılmaz olmuştur. Bu gün bizler aynı işlemi şablonlama metoduyla yapmaktayız. İstenilen desenin (hat, minyatür veya desen olabilir) kâğıttan kesilerek şablonu çıkarılıp, hafif zeminli ebrunun üzerine yarı yapışkanlı spray yapıştırıcılarla yapıştırılıp tekrar ebrulanarak şablon söküldüğünde akkâse tamamlanmış olur. Şablonun erkek veya dişi kullanımına göre desenin içi-dışı, koyu-açık yapılabilir. Şablonlama tekniğinde birden fazla şablon kullanılarak üç-dört renkli akkâseler yapılabilir.

Genellikle hüsn-i hat yazılarının tercih edildiği akkâse ebruda hat yazılarının şablonu, kalem hakkına riayet edilerek çok dikkatli çıkarılmalıdır. Kalem hakkı çizginin ruhudur. Şablonlar ya bizzat hattat tarafından çıkarılmalı, buna imkân yoksa kesilen şablonlar bir hattatın tasdikinden geçirildikten sonra kullanılmalıdır. Şablonu çıkarılacak yazılar celî (iri) yazılardan seçilmeli, ince detaylı yazılardan uzak durulmalıdır.

Necmeddin OKYAY : Akkase Çalışması

PAYLAŞALIM

Sanatkâr Akkase formunun abide eseri Üstad Necmeddin Okyay'ın ta`lik hatla yazarak ebruladığı "Allah" yazılı ebrudur. Takriben 1927-1928 yıllarında kirli bir teknede yapılan bu ebrunun tekrarı, sanatkârın kendisi tarafından sayısız defa denenmesine rağmen başarılı olunamamıştır. Yapılanların, bu ebruya değil benzemek; kenarından bile geçmediğini, bu denemelere hocasına yardım etmek suretiyle şahit olan Sayın Uğur Derman tatlı bir hatıra olarak aktarmaktadır.

DERMAN 1977, s.21-24.

Cahide ABANOZ : Akkase Çalışması

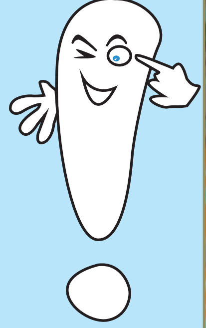

Yılmaz BAŞKAR - Akkase Çalışması / Hüvel Bakî

2. Uygulamada Karşılan Bazı Sorunlar Ve Çözüm Yolları

Kâğıt tekneden çıkarılırken boyalar akıyor:

1. Boyaların ayarı tam değildir. Bu durumda ya yeterince öd koyulmamış veya gereğinden fazla su konulmuş olabilir. Boyaların ilk ayardan sonra hassas bir şekilde ince ayarlarını yapmalıyız.
2. Yüzeyde boyalar çok sıkışmış olabilir. Yüzeyin boya alma kapasitesinden fazla boya atılmamalıdır. Yüzey doygunluğunu anlayabilmek tecrübe gerektirdiğinden deneme yanılma yoluyla öğrenilir.
3. Sıyrılan kenar çok keskin veya pürüzlü olabilir. Metal teknelerde sıkça rastlanan bu aksaklık, keskin kenarların zımparalanmasıyla giderilebilir. Ayrıca bir miktar kıvam artırıcının kâğıt üzerinde kalarak koruyucu tabaka oluşturması gereklidir.
4. Kullanılan kâğıt yeterince emici olmayabilir. Kâğıt boyayı emmezse sıyırma esnasında boyalar akabilir. Emici kâğıt kullanmalıyız.

Kâğıtta hava boşluğu var: Usulüne uygun yatırılmayan kâğıtlarda hava boşluğu kalabilir. Uygulama bahsinde anlatıldığı şekilde kâğıdı yatırırsak hava boşluğu kalmayacaktır. Kâğıdı yatırdıktan sonra ince tel bızı kâğıdın üstünde gezdirelim. Hava boşluğu kalan yerden farklı bir ses gelecektir. Şayet birkaç dakika beklersek hava kendiliğinden çıkabilir. Eğer çıkmazsa kâğıdı üstten hafifçe sıvazlayarak bu havayı alabiliriz.

Boya yüzeyde yavaş açılıyor: Kıvam artırıcı ile boya aynı ısıda değildir. Kıvam artırıcılar bozulmamaları için buzdolabında muhafaza edilebilirler. Bu durumda kıvam artırıcıyı kullanmadan birkaç saat evvel buzdolabından çıkarıp oda sıcaklığına getirmeliyiz.

Boya yüzeyde rahat açılmıyor ve boncuklanma yapıyor: Ebru yapımında temizlik son derece önemlidir. Elimizden veya malzemelerimizden yüzeye yağ, deterjan artığı v.s. bulaşmıştır. Yüzey birkaç kez temizleme kâğıdıyla temizlenmelidir.

Hava kabarcıkları: Tekneyi hızlı karıştırma veya kâğıtla temizleme esnasında hava kabarcıkları oluşabilir. Çok miktarda kabarcık varsa yüzey, temizleme kâğıdıyla birkaç kez temizlenmeli, şayet yüzeyde az kabarcık varsa bir kâğıt parçasıyla patlatılmalıdır.

Çatlak kumlu görünen boyalar var: Çatlayan boyalarda yeteri kadar su yoktur. Nasıl kuruyan toprak çatlarsa suyu az olan boya da aynen çatlamalar kumlanmalar gösterir. Özgül ağırlıkları az olan, diğer bir ifadeyle hafif olan pigmentler daha çok suya ihtiyaç duyarlar. Okra, aşı kırmızı, oksit sarı gibi toprak gurubu boyalar hafif boyalardır ve çok su emdiklerinden diğer boyalara göre daha bereketlidirler.

Renkler yüzeyde kontrolsüz yayılıyor: Kıvam artırıcı çok cıvık veya boyaların ödü fazladır. Kıvam artırıcı ayarlanırken suyu azar azar ilave etmeye özen göstermeliyiz. Sulu teknenin koyulaştırılması için kıvam artırıcı ilave edilebilir. Fazla ödlü boyaların içine ana kavanozdan boya ilave ederek boyanın kuvvetini dengeleyebiliriz. Ancak bu her zaman mümkün olmayabilir. Çok ödlü veya çok sulu boyalarda en iyi metot çökeltmedir. Bu türden boyaları dibine çökmesi için bir kenara bırakıp tamamen dibine çöktükten sonra üzerindeki sulu kısmı alıp tekrar ayarlamalıyız.

Ebru yaparken yüzeyde ani boşluklar oluşuyor:

1. Uzun süre çalışılan teknede boyalar zamanla tekneye karışıp dibe çökebilir. Dibe çöken boya içindeki öd, aniden yüzeye çıkıp istenmeyen boşluklar oluşturur. Şayet tekneyi uzun zamandır kullanıyorsak ara sıra tekneyi karıştırıp yüzeyi temizlemeliyiz.
2. Fırçadan öd damlamış olabilir. Boya ayarı yaparken fırçanın dibine öd gelmişse boya serperken yüzeye düşebilir. Boyalara öd ilave ederken fırçaya gelmemesine dikkat etmeliyiz.
3. Çevreden gelen veya üzerimizden dökülen toz ve benzeri zerreler yüzeyde istem dışı boşluklar oluştururlar. Çalışma ortamının temiz ve tozsuz olması gerekmektedir.

Renk dağılımlarında dengesizlik var: Boya iyi karışmamış veya sert fırça darbeleriyle serpilmiş olabilir. Boyayı her defasında karıştırarak almalı, fırça darbelerini sabırla ve yavaş yavaş vurmalıyız.

Erimemiş kıvam artırıcı: Ya kıvam artırıcı tekneye alınırken iyi süzülmemiş ya da iyi erimemiştir. Bu durumda yüzeyde mikroskobik engebeler olacaktır. Bu engebelerin olduğu yerlere boya gelmeyecek ve bazen kâğıda alındığında da akacaktır. Bu sebepten kıvam artırıcı malzemenin çok iyi eridiğinden emin olmalıyız.

Kâğıtta hava boşluğu var: Usulüne uygun yatırılmayan kâğıtlarda hava boşluğu kalabilir. Uygulama bahsinde anlatıldığı şekilde kâğıdı yatırırsak hava boşluğu kalmayacaktır. Kâğıdı yatırdıktan sonra ince tel bızı kâğıdın üstünde gezdirelim. Hava boşluğu kalan yerden farklı bir ses gelecektir. Şayet birkaç dakika beklersek hava kendiliğinden çıkabilir. Eğer çıkmazsa kâğıdı üstten hafifçe sıvazlayarak bu havayı alabiliriz.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Akkâse ebru çalışmasının basamakları nelerdir?

2. Akkâse yapılırken kullanılan malzemeler nelerdir?

3. Akkâsenin kelime manası nedir? Araştırınız

B. Aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

1. Akkâse ebrusunu .... geliştirmiştir.

2. Geleneksel ebru sanatımızda akkâse ebru yapmak için ....kullanılmıştır.

3. Akkâse ebruda kağıt tekneye ....kapatılabilir.

4. Akkâse ebruda şablonu çıkarılacak yazılar .... yazılardan seçilmelidir.

C – Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Akkâse ebru yapılırken aşağıdaki malzemelerden hangisi <u>kullanılmaz</u>?

A) Ebru boyası

B) Arap zamkı

C) Sığır ödü

D) Uhu

E) Kâğıt

2.Aşağıdakilerden hangisi <u>yanlıştır</u>?

A) Ebru sanatında akkâse tekniği ile birçok hat çalışılabilinir.

B) Ebru sanatında akkâse tekniğini uygularken kâğıdı tekneye bir kez yatırmak yeterlidir.

C) Gelenekli Türk ebrusunda akkâse tekniği Üstad Necmeddin Okyay ile geliştirilmiştir.

D) Günümüzde farklı meteryaller kullanılarakta akkâse ebrular yapılmaktadır.

E) Minyatür çalışmalarında akkâse tekniği kullanılabilinir.

SÖZLÜK

A

AKMA: Kullanılan boyaların kağıt yüzeyinden akması. Yeterince öd ile pişirilmeyen pigmentler, iyice ezilmeyen ve ödlenmeyen toprak boyalar yoğun bir şekilde teknenin üzerine atıldığında, yani boyalar sıkıştırıldığında kağıt ile teması azalır ve üzerinden akarak renkler birbirine geçer. Ayrıca kitre bozulmaya yakın bu akma işlemi artar.

ALMAN SALEBİ: 1. isim, bitki bilimi Salepgillerin tek köklü, yumrulu, salkımlı veya başak çiçekli olan örnek bitkisi (Orchis)

2. Bu bitkinin yumru durumundaki köklerinden dövülerek hazırlanan beyaz toz.

ALTIN: Klasik ebruda pek göremesek de günümüzde altın öd ile ezilip, ebru çalışmala- rında kullanılmaktadır. Eskiden Hatib ebrularına tahrir çekmekte veya levha pervaz ebrularında serpme olarak kullanılmıştır.

AMERİKAN BEZİ: İnce sıklıkta dokunmuş beyaz pamuklu kumaş. Eritilmiş kitrenin çöp, taş, kum ve benzeri artıklardan arındırılması için kitre süzmekte kullanılmaktadır.

ANA KAP: Hazırlanan ana renklerdeki boyaların muhafaza edildiği kavanoz yada benzeri kap.

ARAP ZAMKI: Senegal Akasyası reçinesi. Eczacılıkta, sanayide ve is mürekkebi yapımında kullandır.

AT KUYRUĞU KILI: Atların kuyruklarından elde edilmiş kıl. Çok çeşitli fırça yapımında kullanılmaktadır. Ebru boyalarını serpmek için yapılan fırçalarda da "At Kuyruğu Kılı" kullanılmaktadır. Kalın olanlar tercih edilir. At yelesi kılları da fırça yapımında işe yarar.

AYAR: Ebru yapımında kullanılan boyaların teknedeki kullanıma hazır kitrede öd ve su oranlarının uygun hâle getirilmesi.

AYVA ÇEKİRDEĞİ: Kitre yerine, ayvanın çekirdekleri kaynatılarak helmeleştirilip denenmiştir.

B

BATIRMAK: Üzeri boya atılmış kitreli tekneye kağıdın sokulmasına verilen addır. Daldırmak, Yatırmak gibi tabirler de aynı işlem için kullanılmaktadır.

BİZ: 1. Delik delmeye yarayan ucu çelik iğne. 2. Saplı ucu pot iğne. 3. Kumlu Ebru,Hatib Ebrusu veya Çiçekli Ebru yapımında tekneye boya bırakmak için kullandır. Kavanozdaki boyaya batırılan biz, tekne üzerine hafifçe dokundurulur. Biz üzerindeki boya kitreli su yüzeyinde yaydırılır. Çiçeklerin oluşturulmasında hareket vermek için de bu biz ile boyalar itilerek hareket sağlanır.

BOYA ATMAK: Kitreli su yüzeyine fırça ile boya bırakmak, atmak, serpmek. Fırça kavan nozlardaki boyaya batırılır, boyanın fazlası kavanoz kenarlarında veya iki parmak arasında sıkılarak alınır ardından elde sıkıca tutulan fırça diğer elin işaret veya orta parmağına vurulmak suretiyle üzerindeki boyalar kitreli yüzeye düşürülür.

BOYA BIRAKMAK: Kumlu Ebru veya Çiçekli Ebru için kitre yüzeyine Biz ile boya koymak, bırakmak.

BOYA EZMEK: Toprak kökenli boyaların ezilip, inceltilme işlemine verilen ad. Pürüzsüz bir altlığın üzerine toprak kökenli boyalar ortası havuz haline getirilerek konur, içine su ilave edilip spatula yardımıyla karıştırdın Macun kıvamına gelen boya yarım silindir mermer parçası yardımıyla iyice ezilir. Boya iyice ince zerreler hâline geldiğinde spatula yardımıyla anakap kavanozlarına yerleştirilir.

BOYA KESTİRMEK: Ebruda kullanılacak boyalar içerisine eritilmiş şap ya da limon suyu karıştırılarak gün ışığından uzakta bekletilir. Günde birkez çalkalamak suretiyle karıştırdın Bir hafta bu işlem tekrarlanır. Şap karıştırılmış renkler kedi gözü ebru için, limon suyu karıştırılmış renkler neftli ebru için kullanılır.

BOYA SERPMEK: Battal, Taraklı ve Şal Ebruları üzerine fırçada çok az bırakılmış birbaşka renk (genelde açık renk veya neft-terebentin ilave edilmiş boya) boya ile mümkün olduğunca yukarıdan ve yumuşak darbelerle boya atmak.

BOYA: Renklendirme işleminde kullanılan maddelere verilen ad. Her çeşit boya ebruda kullanılmamaktadır. Kullanılacak boyalar sentetik ve yağlı olmamalı ve suda erimemelidir.

Genellikle doğadan elde edilen toprak içerikli boyalar kullanılmaktadır. Günümüzde Oksit ve Pigment boyalar da kullanılmaktadır.

BOZUK TEKNE: Teknedeki kitreli suyun artık çalışılamayacak bir şekilde eskimesine, bozulmasına verilen ad. Tekne bozulduğunda bozukluk derecesine göre kötü koku artar. Bozulma başlangıcı tekneye atılan boyaların dairesel formlarının bozulması de başlar, yıldız görünümleri de belirginleşir. En bozuk safhasında ise boya dibe çökmeye kitreye karışmaya başlar. Artık bu safhada kitreli su iyice sıvı hâle dönmüş, rengi bozulmuş, kötü koku artmıştır.

BUKET: Çiçekli ebruların demet hâlindeki görüntüsüne verilen ad.

Ç

ÇANAK: Eskiden ebru boyalarını koymaya yarayan küçük çorba kâseleri benzeri kaplara verilen ad. Günümüzde boyalar işlenmemişken plastik torbalarda, işlenmiş ise ana kavanozlarda kullanıma hazır ve renk tonları elde edilmişse daha küçük kavanozlarda saklanmaktadır.

ÇARK-I FELEK EBRU: Ebru teknesinde biz yardımıyla üst üste atılan halka şeklindeki renklerin dikey ve yatay biçimde gel git formu verilen hatip ebru çeşididir.

ÇEKMEK: Çiçekli ebruların gövde ve yapraklarının damlatılmış-bırakılmış boyalardan Biz yardımıyla şekillendirilmesine verilen ad.

ÇIKMA EBRU: Bozuk ebru yada istenilen kalite veya zevke hitab etmeyen ebrulara verden ad.

ÇITA: Bir dönem ebruları kurutmak için sergen olarak kullanılırdı. 3-3.5 cm. genişliğinde 1-1.5 cm kalınlığında, 2 m boyunda çıtalar yere serilir, tekneden çıkarılan kağıtlar bunun üzerine kurumaya bırakılır ilk sıra dolduğunda aralarına takoz konularak ikinci sıra çıta hazırlanırdı. Günümüzde bazı ustalar tarafından hâlen kullanılmaktadır.

ÇİÇEKLİ EBRU: Tek yada açıklı koyulu iki renkli battal zemin üzerine (günümüzde zemin atılmaksızın yapılan örnekleri de vardır) tek ya da buket veya yanyana çeşitli çiçeklerin yapıldığı ebru örnekleridir. Erken tarihli örnekleri Necmeddin Okyay tarafından geliştirilmiş, Mustafa Düzgünman tarafından da klasik hâle sokulmuştur. Başlıca çeşitleri şunlardır: Gelincik, Menekşe, Karanfil, Lâle, Kasımpatı, Papatya, Sümbül.

ÇİFTE AHARLI EBRU: Ebru yüzeyinin daha parlak görünmesi ve zamanın tahribine daha az uğraması için suda kaynatılarak muhallebi kıvamına getirilen nişasta ince bir zemin hâlinde ebrulu kağıt yüzeyine sürülür. Kuruduktan sonra şapla terbiye edilmiş yumurta akının sürülmesiyle çifte ahar tamamlanmış olur.

ÇİFTE BATTAL EBRU: Zemini ve zemin üstü ikişer renk olan battal ebrulara verilen addır.

ÇİVİ: Çeşitli boy ve genişlikte tarakların yapımı için çeşitli ebatlarda kullanılan ucu sivri ince demir.

ÇİVİT: Çin, Yemen, Hindistan ve Pakistan'da yetişen Çivit Otu'ndan elde edilen, kırmızı, yeşil, sarı ve ya koyu mavi bir boya. Eskiden kızıl çivit, al çivit, gök çivit, yeşil çivit, sarı çivit diye adlan dirilirdi. Günümüzde koyu mavi renkli (=Çamaşır çiviti) ve sentetik olanı kullanılır.

D

DALDIRMAK: Üzeri boya atılmış kitreli tekneye kağıdın sokulmasına verilen addır. Batırmak, yatırmak gibi tabirler de aynı işlem için kullanılmaktadır.

DAMLA: 1. Kitreli suyun yüzeyine biz de bırakılan en az boya miktarı. 2. Damlalık ile boyaya bir kerede konulan en az su veya öd miktarı. Fırça de aldan boyanın oluşturduğu tek dairesel form.

DAMLALIK: Boyaya belirli ölçüde su ve öd koymak için kullanılan bir ucu pompalı alet.

DENİZ KADAYIFI: Batıda carragenn adıyla andan bir deniz yosunu. Toz şeklinde piyasada bulunur. Kaynatılarak kitre yerine kullanılır.

DESTE-SENG: Boya ezmek için kullanılan ve genel bir boyutu olmamakla birlikte yaklaşık 25x25 cm. boyutlarında mermer bir altlık ve bu mermerin boyutlarından daha kısa yarım silindir mermer parçası.

E

EBRÎ: Ebru diye kullandığımız kelimenin aslıdır. Farsça "ebr" kelimesinden türemiştir. Eski kaynaklarda hep ebrî diye geçer.

EBRU: Mermer gibi dalgalı veya damarlı (Kumaş, Kağıt vb.) (Bir tekne içerisindeki kıvamlı bir su üzerine atılmış boyalara yatırılmış kağıt ya da benzeri malzeme. Farsça ebrî (=bulutumsu, buluta benzeyen) belemesinden alınmış ve Türkçede "ebru hâline dönüşmüştür.

EBRU TUTMAK: Ebru yapmak, Ebru yapabilmek manasında Ebrucular tarafından kullandan bir tabir. Tekne tutmak, tekne açmak tabiri ile eş anlamlıdır.

EBRUCU: Ebru yapan kişi. Günümüzde Ebruzen tabiri de yavaş yavaş kullanılmaktadır.

EBRUHÂHE: İlk dönemlerinde ebrunun hangi ortamlarda yapıldığı yeterince bilmemekteyiz. Şimdilerde evlerin haricinde sadece ebru yapmak için kurulan ebru atölyelerine kimileri bu ismi vermektedir.

EBRULAMAK: Boyaları fırça yardımıyla tekne yüzeyine atarak ebru yapmak.

EBRULİ: Karışık renklerle bezenmiş olan, üzerinde damar damar değişik renkler bulunan. Daha ziyade kumaş veya iplikler için bu kelime kullanılır.

EBRULU: Üzerine ebru yapılmış, ebrulanmış (kağıt, kumaş vb.)

EBRUNAME: Mustafa Düzgünman tarafından yazılmış manzum şür. Düzgünman'ın bu şiiri Yeşilay Dergisi'nin 432. sayısında Kasım 1969 tarihinde yayımlanmıştır.

EBRUZEN: 1. Yoğunlaştırlmış su yüzeyine boyaları serperek bir desen elde eden ve kağıdı yada kumaşı daldırarak çeşitli desenleri tespit edebilen nitelikli kişidir. 2. Farsça vuran, kesen, atan mânalarına gelen zen ekiyle türetilmiş sıfattır. "Lâf-zen : Söz atan, lâf atan."

EL TAŞI: Boya ezmek için kullanılan ve genel bir boyutu olmamakla birlikte yaklaşık 25x25 cm. boyutlarında mermer bir altlık ve bu mermerin boyutlarından daha kısa yarım silindir mermer parçası.

EZİLMİŞ BOYA: Destesenkte ezilmiş toprak kökenli boya.

EZME: Destesenkte boya ezme işlemi.

F

FIRÇA: At kuyruğu kılından gül dalına bağlanarak yapılan ebru yapımında tekneye boya atmaya yarayan alet. Özellikle Avrupa da ve Türkiye de bazı ebrucular süpürge çöplerinden de fırça imal etmektedirler.

FIRÇA ATMAK: Boyaya batırılmış fırçanın üzerindeki boyaların el yardımıyla kitreli suya atılması. Fırça sallamak da denilmektedir.

FIRÇA BAĞLAMAK: At kuyruğundan kesilmiş kılların gül dalına bağlanması ile fırça meydana getirmek.

FIRÇA KESMEK: Gül dalına bağlanmış at kıllarının kullanım amacına uygun biçimde uçlarının kesilmesi, düzeltilmesi.

FIRÇA SALLAMAK: Boyaya batırılmış fırçanın üzerindeki boyaların el yardımıyla kitreli suya atılması. Fırça atmak da denilmektedir.

G

GEVEN: Latince Astragalus adı ile andan, 800 m.den yüksek dağlarda kendiliğinden yetişen dikenli bir bitkidir. Kitre bu bitkinin gövdesinden elde edilir.

GONCAGÜL EBRUSU: Ebru teknesinde (Bir çok cinsi bulunan, küçük ve dikenli ağaçta yetişen, kokusuyla, güzelliği ile meşhur çiçek türü) sadeleştirilerek çalışılmış formudur. Ebru sanatında kırmızı tek gül Hz. Peygamber'in sembolüdür.

GÜL DALI: Gülün dalı. Ebrucuların fırça yapımında kullandıkları kakıdığı 0.6 - 1.5 cm. uzunluğu 20-25 cm. ebadında dikenleri alınmış, önceden kurutulmuş gül dalı.

H

HAFİF EBRU: Genellikle üzerine yazı yazmak amacı ile hüsn-ü hat sanatçıları tarafından kullanılan, aynı zamanda günümüzde hatib ebru çeşidinin ve çiçekli ebru formlarının da bu motiflerin kendilerini daha net göstermesi amacıyla su ve öd oranı fazla olan zemin ebrusudur.

HAKKAK: Hokkacı, kutucu. Hakkeden. Mühür vesair kazıyan. Mühürcü.

HARAZA SUYU: Hayvanların ödünde ve şirdeninde bulunan taşların suyudur. Eskiden Öd yerine bu madde kullanılırdı.

HATÎB-İ MÜTENEVVİA: Hatibde uygulanan tüm şekillerin bir kağıt üzerinde bulunmasına verilen ad. Mustafa Düzgünman tarafından Hattat Hacı Kâmil Efendi'nin hutût-i mütenevvia tablosuna nazire olarak konulmuştur.

HATİB EBRUSU: Ayasofya-i Kebir camii hatiblerinden Mehmed Efendi´nin (ö. 1773) ıslah ettiği ve kendi adıyla anılan ebru tarzına hatib ebrusu denir. Bu tarzda hafif zemin ebrusu üzerine biz yardımıyla tüm yüzeye eşit aralıklarla iç içe konulan boyalara hareket verilerek motifler elde edilmektedir.

HATT-I MÜNKESİR: Boya ile kitrenin ayarlarının farklılığından çalışma esnasında boyaların bir kısmının veya tamamının kırık kırık bir şekil almasına verilen ad. Kırtıklanma da denilmektedir.

HAVA KABARCIĞI: Boyalı kitre yüzeyi ile kağıt arasında kalan boşluk. Kağıdı tekneye yatırdığımızda bazan kağıt de tekne yüzeyi arasında hava kabarcığı kalır. Bu gibi durumlarda bir iğne ile o hava kabarcığı kağıt delinerek dışarı çıkması sağlanır. Eğer bu işlem yapılmazsa kitre yüzeyindeki boyalar hava kabarcığının olduğu bölümde kağıda geçmez.

İ

İDRAKE: Anlayış. Kavrayış. Akıl erdirmek. Fehim. Yetiştirmek. Bir şeyin aslını, mâhiyetini, hakîkatini bilmek, anlamak.

İĞNE: Bir ucu sivri metal parçası. Ebrucular kağıt de tekne yüzeyi arasında kalabilecek hava kabarcıklarını kağıdı delerek dışarı çıkartmak için iğne kullanırlar. Ayrıca iğnenin büyüklerini (çuvaldız) çeşitli çiçek yapımında, küçüklerini çeşitli tarak yapımında kullanırlar.

İNCE TARAKLI: Taraklı ebrunun ince tarakla yapılmış şekli.

İSPANYOL EBRUSU (Akordiyon Ebru, Dalgalı Ebru):Kağıdın bir bölümü teknenin ucuna yerleştirilerek ileri geri hareket ettirilir. Teknede dalga oluşması sağlanır, bir yandan kağıdın bu hareketine devam edilir bir yandan da yavaş yavaş kağıt tekneye kapatılarak su yüzeyinde oluşturulan dalgalar kağıda tespit edilir.

K

KAĞIT: 1. Yazı ve resim için kullanılan seliloz içeren elyaflı ağaç ve benzeri bitkilerden üretilen madde. Ebruda kitre yüzeyindeki boyaları almaya yarayan madde. Ebruda yağlı olmamak kaydıyla her cins ve renk kağıt kullanılabilir. Kağıdın boyaları emme özelliğine sahip olması yeterlidir.

KALIN TARAKLI: Taraklı ebrunun kalın tarakla yapılmış şekli.

KALINTI: Tekneden ebru alındıktan sonra kitre yüzeyindeki artık boyalara verilen ad.

KAP: Boyaları koymak ve muhafaza için kullanılan kavanoz ve benzeri eşyalar.

KAPAK: Teknede çalışma sona erdiğinde tekne yüzeyi kitre kurumasın, içerisine yabancı madde girmesin diye kağıt ile kapatılır. Bu kağıda kapak adı verilir.

KAPAK EBRUSU: Kapak eğer temiz bir kağıt ile yapılmış ve kitre yüzeyine belirli bir stilde ebru çalışılmış ise kapak açıldığında kurutulur ve bu ebruya da Kapak Ebrusu denir.

KARANFİLLİ EBRU: Ebru teknesinde karanfilgillerden, güzel renkli çiçekler açan süs bitkisinin stilize edilmiş çiçek formudur.

KAYMAKLANMA: 1. Kitrenin hava ile temasından veya organik bozulmasından dolayı boyaların öbek öbek açılamaması hadisesine verilen ad.

2. Ebru çalışmasına sonverdikten sonra teknenin yüzeyi açık bırakılarak kitrenin koyulaşması sağlanır. Kıvamlı bu kitre yüzeyine verilen ad.

KEDİGÖZÜ EBRU: Boya içine karbonat, şab ve potasyum karbonat ilave ederek kimyevî bir tepkime oluşturulur. Hafif zemin ebrusunun üzerine serpilen bu boya daki tepkime dolayısıyla kedi gözüne benzer formlar oluşur. Bu nedenle Kaplan Gözü de denilmiştir.

KESIRA: Kitre'nin Arapça adıdır. Bu kelime eski kaynaklarda da kesîrâ diye geçer.

KEVEN OTU: Geven, Gevan, Kefen; Kitre adı verilen maddenin elde edildiği bitkiye Türkiye'de verilen muhtelif adlardır.

KEYİF: Ebrunun istenilen şekilde meydana getirilmesine verilen ad. Kitrenin keyfi, boyaların keyfi ve ebrucunun keyfi biraraya geldiğinde güzel ebrular ortaya çıkar.

KILÇIKLI EBRU: Su miktarı az olan boyaların, koyu kıvamlı bir teknede bir damlalık yardımıyla yüzeye sürekli damlatılmasıyla ve uzun süre bekletilmesiyle oluşurlar. Koyu kıvamlı teknede yüzey gerilimi çok fazladır. Yüzeydeki bu yüksek gerilimde sıkışan suyu az boya, bir müddet geçtiğinde çatlayacak ve kumlu ebruyu meydana getirecektir. Bekleme süresi artırılırsa çatlaklar küçük "v"ler halini alır. Bu ebru cinsine de kılçıklı ebru denir.

KIRTIKLAMA: Hattı Münkesir olarak eskiden adlandırılırdı. Boya ile kitrenin ayarlarının farklılığından çalışma esnasında boyaların bir kısmının veya tamamının kırık kırık bir şekil almasına verilen ad.

KİRLENME: Teknede kullanılan kitrenin atılan boyaların dibe çökmesi ve kitre renginin koyulaşmasına verilen ad.

KİTRE: Anadolu'nun farklı bölgelerinde yetişen, Geven (Astragalus) adlı bodur, dikenli bir bitkiden elde edilen plaka ve şerit şeklindeki bir zamk türüdür.

KİTRE BEZİ: Kitre süzmek için kullanılan sık dokulu bez veya astar.

KİTRE ERİTMEK: Kitrenin suda eritilme işlemine verilen ad.

KİTRE MINCIKLAMAK: Kitre ıslandıktan ononiki saat sonra başlamak kaydıyla kitrenin tamamı eriyene kadar ara ara el yardımıyla ovmak, yoğurmak. Kitre ne kadar çok mıncıklanır ve kitre inceltilirse ebru kalitesi o nisbette artar.

KİTRE SÜZMEK: Erimiş kitrenin Kitre Bezi yardımıyla süzülmesi. Kullanılan tekneden büyükçe olmak kaydıyla kitre bezi teknenin üzerine yatırdır. Suda mıncıklanarak eritilmiş kitre bu bezin üzerine dökülerek süzülür.

KİTRE TORBASI: Kitrenin muhafaza edildiği ağzı bağlanan pamuklu bez torba.

KOLTUK EBRUSU: Hatib ebrusunda uygulanan her hatib deseni yerine küçük bir çiçek yapılır. Hüsn-i hat levhalarında koltuk adı verilen boşlukları süslemek amacıyla yapıldığı için bu isimle anılır.

KOMPOZİSYON: 1. Yapılacak olan ebruda birkaç çiçek cinsinin bir buket halinde tasarlanması. 2. Deği-

şik cins ve karakterdeki ebruların kesilerek murakka halinde bir eser olarak hazırlanması.

KORUK: Henüz olgunlaşmamış ekşi üzüm.

KOVA: içinde kitre eritilen genelde plastik ya da paslanmaz metalden su kabı.

KUMLU EBRU: Su miktarı az olan boyaların, koyu kıvamlı bir teknede bir damlalık yardımıyla yüzeye sürekli damlatılmasıyla ve uzun süre bekletilmesiyle oluşan ebru çeşididir.

KÜLLİ İRADE: Tanrı'nın iradesi . Ebruda maddî ve manevî iki unsur birleşmeden eser ortaya çıkmaz. Bunlardan ilki sanatçının hazırladığı boyaları teknik bilgisi dahilinde tekneye atmasıdır. Buna Cüz'i irade adı verilir. Ebrunun alacağı son şekil, Yaratıcı'nın yanî Küllî irade sahibinin koyduğu kanunlara bağlıdır.

KÜREK: Ezilmiş boyaların toplanmasında ve teknedeki kitrenin karıştırılmasında kullandır. Günümüzde bu iş Spatula yardımıyla yapılmaktadır.

L

LAHOR ÇİVİDİ: Pakistan'ın Lahor kasabasından gelen Çivit. Indigofera tinctoria (=çivit otu) adlı bir bitkiden elde edilir. Eski usûlle elde eden 1 kişi kalmıştır.

LÂLELİ EBRU: Zambakgillerden, yaprakları uzun ve sivri, çiçekleri kadeh biçiminde, türlü renkte bir süs bitkisinin ebru teknesinde sadeleştirilerek çalışılmış formudur. Gelenekli Türk ebrusunda üsluplaştırılarak resmedilebilen ilk çiçektir.

M

MENEKŞE HATİBİ: Hatib Ebrusu'nun menekşeye benzeyen formuna verilen ad.

MENEKŞELİ EBRU: Menekşegillerden, otsu bir süs çiçeğinin ebru teknesinde stilize edilerek çalışılmış formudur.

MERMER: 1. Bileşiminde % 75'ten çok kalsiyum karbonat bulunan, genellikle beyaz, renkli ve damarlısı da olan, cilalanabilen, billurlaşmış kireç taşı 2. Boya ezmek için altlık olarak kullanılan alet.

MİL: Kağıdı fazla kitreden sıyırmak için teknenin önüne ilave edilen eskiden pirinçten serçe parmağı kalınlığında imal edilen malzemeye verilen ad.

MINHAZ: Havan Eli'nin Arapçası. Havan eline benzer, alt tarafı geniş ve mermerden imal edilir, iri ve sert parçalı toprakları ezip ufalamak için kullandırdı.

MURAKKA: Birbiri üzerine yapıştırılıp mukavva gibi olmuş kağıdın üzerine yazılmış güzel yazı örneği.

MURAKKALI EBRU: Günümüzde Çiçekli ebruların kenarlarına kumlu ebrudan bir ince pervaz, onun dışına da uygun renkli bir battal ile düzenlenmiş ebrulara verilen ad. Pervazların etrafına isteğe bağlı renklerde -genellikle altın ya da gümüş- tahrir çekilir. Eskiden gerçek altın ya da gümüş ile çekilirken günümüzde ucuzluğu nedeniyle simli kalemler yardımıyla yapılmaktadır.

MÜHRE: Ebrulu kağıt yüzeyi toprak boyalar kullanıldığında mat bir görünüm içindedir. Yüzeyi parlatmak için mühre kullandır. Bu işlem ayrıca boyaların ele bulaşmasını engeller. Mühre ağaçta, camdan,kehribardan ve benzeri parlatıcılardan imal edilir.

N

NAKŞ BER-ÂB: Teknede meydana gelen ve kalıcı olmayan desen ve şekillere verilen ad.

NECMEDDİN EBRUSU: Çiçekli ebrulara başlangıcını Necmeddin Okyay'ın yaptığı düşüncesiyle Çiçekli Ebrulara verilen ad.

NEFT: Petrol veya çam reçinesinin damıtılması ile elde edilen, boya inciltmekte kullanılan bir sıvıdır. Ebru yüzeyinde gözenekli bir görünüm oluşturmak için kullanılır. Günümüzde bu işlem için çam terebentini kullanılmaktadır.

NEFTLİ EBRU: Çam terebentini kullanılarak yapılan ebru çeşidine verilen ad. Tekneye atılmış birkaç renkten oluşan battal ebrunun üzerine son renk olarak içine çanı terebentini karıştırılmış boya atılır. Bu boya benek benek şekiller oluşturur.

NEŞVÜNEMA: Gelişme, yetişme

O

OKSİT BOYALAR: Çeşitli usullerde elde edilen, toz halindeki dış cephe boyalarıdır. Sarı ve kırmızı oksitler ebruda iyi netice vermektedir.

ORTA KAP: Ana kaplardan kullanıma hazır hâle getirilmek için boyaların aktarıldığı kap. Esas kullanım kaplarına buradan boya aktardır.

Ö

ÖD: Safra asitlerini ihtiva eden sıvı. Ebruculukta büyükbaş hayvan ödü kullandır. Eskiden öd yerine tütün yaprağı suyu veya haraza suyu da kullanılmıştır. Bugün bazı kimyasal maddeler de kullanılmaktadır.

ÖD DENGESİ: Ebruda kullanılan boyaların birbirleri ile uyumlu olmaları için öd

oranlarında belirli bir fark bulunması gerekmektedir. Bu orana öd dengesi adı verilir.

ÖD ORANI: Hazırlanan boyaların içerisine belirli oranda öd ilave edilir. Bu oran boyanın kendisine ve kitrenin durumuna göre değişir. Kitre yüzeyine bir damla boya konulduğunda 3 cm. ebadında bir daire meydana getirmelidir. Dairenin çapı küçüldüğünde öd az, büyüdüğünde isi fazladır. Buna öd oranı denilir. Od fazla ise ödsüz boya ilavesiyle bu oran azaltılır. Az ise öd ilavesiyle oran ayarlanır.

P

PAPATYALI EBRU: Taç yaprakları beyaz, ortası sarı kömeçli bir çiçeğin ebru teknesinde stilize edilerek çalışılmış formudur.

PİGMENT BOYALAR: Genellikle hayvanlardan ve bitkilerden elde edilen suda çözünmez ve ince toz haline getirildikten sonra kullanım amacına uygun bir sıvı ile karıştırılarak uygulanan boyalardır. Solmayan ve yağ ihtiva etmeyen çeşitleri ebruda kullanılır.

PİŞİRMEK: Boya ile ödün karıştırıldıktan sonra birkaç gün dinlenmesine verilen ad.

R

RENK KOMBİNASYONU: Renklerin uyumlu bir oranda birbirleriyle bağdaşması, ilişkisi.

S

SALEP: Orkide yumrularından elde edilen un halinde bir madde. Sıcak süt ile kaynatılarak içilir. Kitre yerine de kullanılmaktadır.

SÂNİ-İ HAKİM: Herşeyi hikmetle ve san'atla yapan Allah.

SERGEN: Şimdilerde üzerinde ebru kurutulan düzenek. Kağıt boyutlarına göre çıtalardan bir kafes çakılır, kafesin üzeri ise gergin bir biçimde sineklik ile örtülür. Genellikle kullanılan kağıt 35x 50 cm. boyutlarında olduğu için 6 kağıtlık bir sıra sergen 53x220 cm. ebadında hazırlanır. Ebrucuların kendi isteklerine göre de sergen boyutları ayarlanabilir.

SERPME: Battal, Bülbül Yuvası, Gel-git yada Şal grubu ebruların işlemi tamamlandıktan sonra boyalı kitre yüzeyine farklı bir renk ile fırça sıkıldıktan sonra kalan boyanın ince zerreler hâlinde atılma işlemine verilen ad. Boyaların mercimek tanesi büyüklüğünde düşmesi için önce fırça sıkılır, sonra da üzerindeki

fazla boya uygun bir yere silkilir. Fırçada son derece az boya kaldığında damlalar tekne yüzeyine mercimek tanesi kadar düşer. Serpmeli ebru için kullanacağınız fırça da kalın olmalıdır. Fırçadan boyaları düşürmek için eğer parmaklarınız acıyorsa bir başka fırçanın sapını kullanarak serpme yapabilirsiniz.

SEYR-İ SÜLUK: manevi yolculuk insanın Allah tarafından verilen gizli kabiliyetlerini ortaya çıkarmasına yardım eden sistemin adı.

SIĞIR ÖDÜ: Sığırların karaciğeri üzerinde yeralan kese içerisindeki sıvı.

SIRA EBRUSU: Yapımı fazlaca vakit almayan ve seri bir üretim yapılabilen ebrulara verilen ad.

SIYIRMAK: Tekneden kağıdı alırken tekne kenarına kağıdı sıyırarak, kağıt üzerinde- ki fazla kitre tabakasını silme işlemidir. Bazı ustalar sıyırma işlemini kendi çalıştığı teknede değil hemen yanma koydukları içerisi su dolu yedek teknede kağıdı yıkadıktan sonra yapmaktadır.

SOMAKİ EBRUSU: Zemine bir renk atılır. Bu renk taranır. Taralı olan yüzeye zeminde kullanılan rengin değişik tonları veya başka bir renk ile iri damlalar hâlinde battal atılır. Ortaya çıkan görüntü bir mermer cinsi olan somaki'yi andırdığı için ebruya da bu ad verilmiştir.

SPATÜL: Boya ezmek ve tekne karıştırmak için kullanılmaktadır.

SÜMBÜL TARAĞI: Sümbüllü ebrucu şekillendirmek için yapılmış tarak

SÜMBÜLLÜ EBRU: Zambakgillerden, soğanla üretilen, çiçekleri keskin kokulu ve türlü renkli, bir süs bitkisinin ebru teknesinde sadeleştirilerek çalışılmış formudur.

Ş

ŞAL EBRUSU: Ebru teknesinde büyük ve uçları uzunca kıvrık yapraklı bir sap yapıldıktan sonra çiçek rengi, çok sayıda küçük damlayla üçgene yakın oval şeklinde konulup tel biz, küçük damlaların içinde gezdirilerek oluşturulan çiçek formudur.

ŞAP: Yumurta akını kestirmek ve %c 15'lik çözeltisi ile -nadiren- ebrulanacak kağıtların şaplanması için kullanılır. Ayrıca Boya Kestirmek için de kullanılmaktadır. Kedi Gözü Ebrularda Şap de kestirilmiş boyalar kullanılır.

T

TABAN ATMAK: Çiçekli ya da Hatib ebruları için tek ya da birkaç renk boya atarak zemin oluşturma işlemine verilen ad.

TABAN: Tek renk zeminden meydana gelen görüntüye verilen ad.

TABLO EBRUSU: Ebrunun çerçevelenerek duvara asılacak hâlde olanlarına verilen ad.

TAHRİRLİ EBRU: Kağıda alınmış Hatib Ebrularının kenar veya renk ayırım yerlerine altınla ince tahrîr (=kontur) çekilerek elde edilen ebrulardır.

TAKIM: Ebru yapımında kullanılan malzemelerin tamamına verilen ad. Bir takımda tekne, kitre, kitre bezi, fırçalar, boyalar, öd, spatula, iğneler, bizler, taraklar, kağıt, sergen ve benzeri malzemelerin tamamına verilen ad. Ayrıca bir boyanın bir koyu, bir açık tonu ile hazırlanmış 2 li grubuna denir. Battallarda renk âhengini sağlamak için değişik boya takımları yapmakta fayda vardır.

TARAK: 1. Boya atılmış kitre yüzeyini taramak maksadıyla kullanılan alet. 2. Bir çıta üzerine çivi, iğne ya da tellerle aralarında belirli bir mesafe bırakılmak kaydıyla oluşturulan alet.

TARAKLAR: Ebruda kullanılan taraklar ince Tarak, Kalın Tarak, Sümbül Tarağı ve Çarkı Felek Tarağı olmak üzere başlıca dört gruptur. Taraklar kendi içlerinde sanatçıya bağlı olmak kaydıyla çeşitlenebilir.

TARAKLI EBRU: Tekneye atılmış battalın tarak yardımı de taranmasından oluşan ebru. İnce Taraklı Ebru ve Kaim Taraklı Ebru olarak iki çeşittir.

TARAKLI YÜREK: Yürek Ebrusu'nun kenarları taralı hâline verilen ad.

TARAMALI ÇİÇEK EBRUSU: Yapılmış çiçek kompozisyonunun zemini taranmış olanlarına verilen ad. Estetik yönden taramalı zemin, çiçek için kusur teşkil ettiğinden pek tercih edilmez.

TARAMALI BATTAL EBRU: Zemine atılan renk taranır ve üzerine yeni bir renk atılır. Bu tipteki ebrulara verilen ad.

TARAMALI EBRU: Battal ebru oluşturulduktan sonra bizle yüzeyde gelip gidilerek ve zikzak hareketlerle verilen şekildir. Dünyaca gelgit ebru adıyla da bilinir.

TARZ-I CEDÎD: Eski sitilde olmayıp, yeni tasarımların ebruya uygulanmasına verilen ad.

TARZ-l KADİM: Eski tarz. Genellikle Battal Ebruya verilen ad. Tekne yüzeyine atılan boyaların hiçbir müdahalede bulunulmadan kağıda alınmış şekli.

TAV: 1. Tekneye atılmış boyaların tamamının kağıda geçmesine verilen ad. 2. Kitre ile boyaların uyumlu çalışmasına verilen ad.

TAVÛSÎ EBRU: Taraklı ebru yapıldıktan sonra biz yardımıyla zıt dalga şekli verilerek oluşturulan ebru formudur. Aynı çalışma buket tarağının zıt hareketleriyle de oluşturulabilir.

TECELLİGÂH: Tecelli yeri. İlâhi kudretin, İlâhi sırrın meydana çıktığı, göründüğü yer. Neşvünema: Büyümek ve gelişmek. Yetişip, büyüme, gelişme, serpilme.

TEKNE: Ebru yapmak amacıyla içine kitre konulan kap. Boyutları uygun olduğunda her nevi malzemeden yapılabilmektedir. Genellikle içten içe 35 x 50 cm.lik genişliğe ve 6-7 cm.lik derinliğe sahip olması yeterlidir. Sanatçının kullandığı kağıt ölçüsüne göre tekne yaptırmasında fayda vardır. Kullanılan tekne kağıttan büyükse boya ve hazırlanan kompozisyonun tamamı kağıda alınamaz. Günümüzde aliminyum ve çelik malzemeler tercih edilmektedir. Ahşap ve bakır örneklerinin yanında Yıkama Teknesi olarak plastik örnekleri de vardır.

TEKNE AÇMAK: Kitrenin süzülerek tekneye konulduğunu ve ebru yapımına hazır olduğunu belirten bir tâbir.

TEKNE KAPAMAK: Çalışılan teknede ara verildiğini veya çalışmanın sona erdirildiğini belirten tâbir.

TEKNE TUTMAK: Ebru yapmak manasındadır.

TEKNE VAR: Teknenin hazır ve kitre ile boyaların çalıştığını belirten bir tabir.

TEL: Çeşitli çiçek yapımlarında, hatib veya taraklı ebru yapımında, metal tel kullanıl- maktadır. Ayrıca her türlü tarak imalinde de tel kullanılabilir.

TEMİZLEME KAĞIDI (GAZETE): Tekneye yatırılan kağıt alındıktan sonra tekne yüzeyindeki boya artıklarının bir sonraki kağıda geçmemesi için temizlenmesi gerekmektedir. Bu boyaları bir kağıt yardımıyla alırız. Genellikle günümüzde ucuzluğu nedeniyle temizleme kağıdı olarak eski gazeteler kullanılmaktadır.

TEREBENTİN: Petrol veya çam reçinesinin damıtılması ile elde edilen, boya inciltmekte kullanılan bir sıvıdır. Ebru yüzeyinde gözenekli bir görünüm oluşturmak için kullanılır. Günümüzde bu işlem için çam terebentini kullanılmaktadır.

TÜTÜN YAPRAĞI SUYU: Tertib-i Risale-i Ebrî adh eserde boyaların açılması için öd yerine kullanılan malzeme olarak söylenmektedir.

Y

YAHUDİ EBRUSU: 1. Baskı olarak hazırlanan matbuu ebrulara verilen ad. 2. Daha önce yapılmış bir ustanın güzel ebrularının bire bir taklidine verilen ad. 3. Makine yardımıyla tekneye boyaların atılması neticesinde seri üretim hâlinde ortaya çıkan ebru cinsi.

YALDIZLAR: Altın görünüşlü yaldız. Klasik ebruda kullanılmasa da günümüzde altının pahalı olması nedeniyle yer yer yaldız kullanılmaktadır. Altın Yaldız hazırlanırken, kitrenin de durumuna göre eser miktarda öd ve su ilavesiyle hazırlanır. Gümüş Yaldız ve Bakır Yaldız da kullanılabilir. Klasik ebru sanatında yaldız boyalar kullanılmadığı için günümüzde pek makbul değildir.

YATIRMAK: Kağıdın boya atılmış kitre yüzeyine konulmasına verilen ad.

YAZILI EBRU: Kağıt yüzeyinde yazı oluşturarak elde edilir.

YIKAMA TEKNESİ: Ebru sıyırma işleminden önce içi su dolu bir tekneye alınarak biraz beklenir ve sonra sıyrılır. Bu tekneye yıkama teknesi veya sıyırma teknesi denir.

YIKAMA: 1. Ebru kağıdından boyalardan herhangi biri akmaya ve diğer boyalara karışmaya başlarsa kağıt hafif bir su ile yıkanmasıdır. 2. Kağıt yüzeyindeki fazla kitre ve boyaların bir başka içi su dolu teknede yıkama işlemine verilen ad.

YILDIZ: 1. Bozulan kitre yüzeyinde boyaların aldığı şekil. 2. Kuruyan kitre yüzeyine boyalar atıldığında boyaların aldığı şekil.

YOL LÂLESİ: Hatib ebrusunda uygulanan her hatib deseni yerine küçük bir lale yapılır. Hüsn-i hat levhalarında koltuk adı verilen boşlukları süslemek amacıyla kullanılır.

YÜREK: Hafif ebru üzerine, teknenin uzun kenarı ve kısa kenarına eşit aralıklarla iç içe renkler damlatılır. Bu renklere kalp şekli verilerek elde edilen hatip ebru çeşididir.

YÜZEY GERİLİMİ: Sıvıların yüzeyinde bulunan ayrı maddelere karşı gösterdiği direnç. Dyn/cm. ile gösterilir. Ebru yapımı esnasında kitre yüzeyi ile üzerine atılan boyanın arasındaki ilişki bu gerilim neticesindedir.

Z

ZAMK-I ARABİ: Senegal Akasyası reçinesi. Eczacılıkta, sanayide ve is mürekkebi yapımında kullandır. Günümüzde arap zamkı olarak bilinir.

ZEMİN: Çiçekli veya hatib ebrularının altına atılan tek yada iki renkli battal.

ZEMİN ATMAK: 1. Çiçekli veya hatib ebruları yapmak için tek veya iki renkli battal zemin hazırlamaya denir. 2. En az iki renkten koyudan başlamak üzere açığa boyaları kitre yüzeyine atmak, serpmek, döşemek.

ZEMİN BATTAL: Tek renkli ve koyu tonlu battal tarzıdır.

ZEREFŞANLI EBRU: Üzerine altın serpilmiş ebrulara verilen addır. Levha pervazlarında kullanılır. Hafif ebrularda zerefşan yapılıp, üzerine yazı yazılabilir.

KAYNAKÇA

A. Haemmerle-O. Hirsch, Buntpapier, München 1961.

ARNDT Robert, “Ebrû: The Clond Art”, **Aramco World Magazine**, XXIV, s. 26-33, May-Jun Washington 1973.

BARUTÇUGİL Hikmet, **Suyun Rüyası Ebrû**, Ebristan Yayınları, İstanbul 2001.

Renklerin Sonsuzluğu, **Infnity of Colours**, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.

BAŞAR Fuat-TİRYAKİ Yavuz, **Türk Ebrû Sanatı**, Gözen Yayınları, İstanbul 2000.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi’ndeki Belge Türleri, **Padişah El Yazıları ve Belge Restorasyonu**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul 1997.

ÇOKTAN Ahmet, **Türk Ebrû Sanatı**, Yayınevi:Yazarın Kendisi, İstanbul 1992.

DEMİRİZ Yıldız, **Osmanlı Kitap Sanatında Doğal Çiçekler**, Yorum Sanat Yayınları, İstanbul 2005.

DERE Ömer Faruk, **Ebrû Sanatı Tarihçe-Malzeme-Uygulama**, İSMEK Yayınları, İstanbul 2007.

DERE Ömer Faruk, **Devlet-i Aliyye’den Günümüze Ebrû Sanatı**, İnkılab Yayınları, İstanbul 2011.

DERMAN M. Uğur, “Ebrû”, **TDV İslâm Ansiklopedisi,** Diyanet Vakfı Yayınları, c. 10, s. 80-82, İstanbul 1994.

DÜZGÜNMAN Mustafa, **TDV İslâm Ansiklopedisi,** Diyanet Vakfı Yayınları, c. 10, s. 62-63, İstanbul 1994.

Edhem Efendi, **TDV İslâm Ansiklopedisi,** Diyanet Vakfı Yayınları, c. 10, s. 416-417, İstanbul 1994.

Gecikmiş Bir Vaad, **Prof. Dr. Nihad M. Çetin´e Armağan,** Edebiyat Fakültesi Basımevi, s. 371-405, İstanbul 1999.

Hazârfen Hattat Üsküdarlı Necmeddin Okyay, **Bildiriler Üsküdar Sempozyumu, c.II, s. 182-194, İstanbul 2004.**

Osmanlıların Renk Cümbüşü Ebrûculuk, **Osmanlı Ansiklopedisi,** Yeni Türkiye Yayınları, c. XI, s. 189-192. Ankara 1999.

Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler, Sakip Sabanci Müzesi Yayınevi, İstanbul 2002.

Tertîb-i Risâle-i Ebrî, 1017/1608 tarihli yazma nüsha, M. Uğur Derman hususi kütüphanesi.
EASTON Jane, Marbling: a History and Bibliyography, Yayınevi: Dawson’s Book Shop, sayı:23, Los Angeles, 1983.

DERMAN M.Uğur, **Türk Sanatında Ebrû,** Akbank Yayınları, İstanbul 1977.

DOİZY Marie-Ange - IPERT Stephane, **Le Papier Marbré,** son histoire et sa fabrication, Technorama Yayınevi, Paris, 1985.

EASTON Jane, **Marbling: a History and Bibliyography,** Yayınevi: Dawson'ın Kitap Mağazası, sayı:23, Los Angeles, 1983

ERSOY Osman, "Kâğıt", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** Diyanet Vakfı Yayınları, s.163-166, C 24, İstanbul, 2001.

GÖKTAŞ Uğur, **Ebrû Terimleri Sözlüğü,** Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul 1987.

GÖNCÜOĞLU Süleyman Faruk - ÇETİNTAŞ Burak, "İstanbul´un Özbekleri", **Chronicle,** sayı 5, s. 60-67, İstanbul 2006.

GÜREL Peyami, Ebru, İstanbul (ts.)

HERODOTOS, **Tarih** (Tercüme Eden Perihan Kuturman), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973.

Hüseyin Vassâf, Sefne-i Evliya, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 2306, 1348. İbn Batuta, Voyages

KÂĞITÇI Mehmet Ali, "Ebrû-Paperies Marbrés turks" **Palette**, XXX, Suisse 1969.

KUMMÎ, **Gülistân-ı Hüner**, s.41-42.

LORING Rosamond B., Decorated Book Papers: **Being an Account of Their Desing and**

Fashions, Yayınlayan Harvard Koleji Kütüphanesi Basım ve Grafik Sanatlar Bölümü, Cambridge 1942.

Ebru Dersi Öğretim Programı, MEB Yayınları, Ankara, 2014.

Muhammed Hasan Simsar, "Ebrî", **DMBİ**, c. II, s. 570-574, Tahran 1367.

MUSTAFA ÂLÎ, **Menâkıb-ı Hünerverân** (nşr. İbnülemin Mahmud Kemal İnal), Matbaa-i Âmire, İstanbul 1926.Nâsır-ı Hüsrev, Sefernâme (trc. Abdulvehhab Tarzi), İstanbul 1994.

Nâsır-ı Hüsrev, **Sefernâme** (trc. Abdulvehhab Tarzi), MEB Yayınları, İstanbul 1994.

ÖZEMRE Ahmed Yüksel, **Üsküdar´da Bir Attar Dükkanı,** Kubbealtı Neşriyatı Yayınları, İstanbul 1996.

Üsküdar´da Ebrû Sanatı", **Bildiriler**, Üsküdar Sempozyumu, c. II, s. 295-304, İstanbul 2005.

ÖZEN ESİNER Mine, Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü, **İ.Ü Fen Fakültesi Basım Atölyesi Yayınları,** İstanbul 1985.

PARRAMÓN José M., Resimde Renk ve Uygulanışı, (trc. Erol Erduran), Remzi Kitabevi, İstanbul 1995.

SAVAŞ Taşkın, **Ebrû Sanatı,** (Broşür) İstanbul 1980.

SCHMINCKE, Ürün Kataloğu.

SÖNMEZ Nedim, **Ebrû L´art du Papier Marbre Turc,** Ministre De La Culture Turque Yayınevi, Rovensburg 1992.

SUNGUR Necati, "Ebrû", **Bilim ve Teknik Dergisi,** c. 27, sayı 316, s. 54-59, Mart 1994.

Şemseddin Sâmi, **Kamûs-i Türkî**, İkdam Matbaası, İstanbul 1317.

TÜRKMENOĞLU Turan M., **Sudaki Nakış Ebrû**, Milenyum Yayınları, İstanbul 1999.

WEİMANN İngrid - SÖNMEZ Nedim, **Christopher Weimann,** Jäckle-Sönmez Yayınevi, Tübingen 1991.

YAZAN Işık, "Ebrû sanatı", **Antika,** sayı 14, s. 40-43, İstanbul Mayıs 1986

YAZIR, Mahmud Bedrettin, **Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli,** Diyanet İşleri Başkanliği Yayınları, c. I-II. Ankara 1981.

YVES Porter, "Qaqaz-e Abri, notes sur la technique de la marbrure", Slr, c. XVII/1, s.47, 1988.

Zâkir Şükrü, **Mecmûa-i Tekâyâ**, s.76.(transkripsiyon Mehmet Serhan Tayşi) Klaus Schwarz Verlag, Berlin 1980.

GÖRSEL KAYNAKÇA

1.Ünite Görseli:

Kapak: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır.(Sayfa: 11.)

Battal ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 12-13.)

Taraklı ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 14.)

Akkase besmele çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 15.)

Ebru teknesi: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 16.)

Battal ebru çalışması: Emine GÜNER'in arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 17-18-20.)

2.Ünite Görseli:

Kapak: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 21.)

Simunagaşi: https://apps.cndls.georgetown.edu/projects/florence/items/show/1149(Erişim Tarihi: 09.04.19) (Sayfa: 23.)

Hezârfen Edhem Efendi: Derman M. Uğur, Türk Sanatında Ebru, Akbank Yayınları, s.38 (Sayfa: 26.)

Üstad Necmeddin OKYAY: Derman M. Uğur, Türk Sanatında Ebru, Akbank Yayınları, s.40 (Sayfa: 27.)

Akkase ebru: Derman M. Uğur, Türk Sanatında Ebru, Akbank Yayınları, s.25 (Sayfa: 28.)

Mustafa DÜZGÜNMAN: http://34sanathaber.com/Haberler/130/Mustafa_Esat_Duzgunman_ve_Ebru_.html (Sayfa: 29.)

Hatib ebru çalışması: Mustafa DÜZGÜNMAN - Çarkıfelek (Sayfa: 31.)

Hatib ebru çalışması: Bu kitap için hazırlanmıştır. (Sayfa: 32-33.)

Barut ebru çalışması: Hikmet BARUTÇUGİL'in arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 34.)

Hikmet BARUTÇUGİL: Hikmet BARUTÇUGİL'in arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 35.)

Fuat BAŞAR: Fuat BAŞAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 36.)

Fuat BAŞAR-Yılmaz BAŞKAR, ebru üzerine istişare: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 36.)

Gelincik ebru: Fuat BAŞAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 37.)

Osman ŞİMŞEK: Osman ŞİMŞEK'in arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 38.)

Osman ŞİMŞEK, Yılmaz BAŞKAR, Emrah UMUR: Molla aşkî ebru atölyesi (Sayfa: 38.)

Şimşek ebru örnekleri: Osman ŞİMŞEK'in arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 39.)

3.Ünite Görseli:

Kapak: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 41.)

Ebru teknesi: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 42.)

Ebru Malzemeleri: Bu kitap için tasarlanmıştır. (Sayfa: 42.)

Ebru teknesi: Bu kitap için tasarlanmıştır. (Sayfa: 43.)

Molla Aşkî ebru atölyesi: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 43.)

Geven otu: Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 43.)

Boy tohumu: Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 44.)

Kitre: Bu kitap için manipülasyon yapılmıştır. (Sayfa: 44.)

Deniz kadayıfı: Bu kitap için manipülasyon yapılmıştır. (Sayfa: 45.)

Kıvam arttırıcı: Bu kitap için manipülasyon yapılmıştır. (Sayfa: 45.)

Sığır ödü: Bu kitap için manipülasyon yapılmıştır. (Sayfa: 46.)

Pigment boya: Bu kitap için manipülasyon yapılmıştır. (Sayfa: 46.)

Ebrugalerisi gül dalına sarılmış ebru fırçaları: Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 47.)

Ebru fırçasının hazırlanışı: Bu kitap için tasarlanmıştır. (Sayfa: 48.)

Ebru fırçasının hazırlanışı: Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 49.)

Kağıt: Bu kitap için manipülasyon yapılmıştır. (Sayfa: 50.)

Yardımcı malzemeler: Bu kitap için tasarlanmıştır. (Sayfa: 51.)

Ebrugalerisi-Boyalar: Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 52.)

Lahor çividi: Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 52.)

Destiseng (El taşı): Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 54.)

Havan: Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 55.)

Desteseng ile boya ezimi: Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 55.)

Ebru teknesi başında: Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 56.)

Kıvam Arttırıcıların Ayarlanışı: Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 57.)

Hazırlanmış kıvam arttırıcının tekneye aktarılması: Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 58.)

Tekne ayarının tesbiti: Bu kitap için tasarlanmıştır. (Sayfa: 59.)

Renk hakkında: Bu kitap için tasarlanmıştır. (Sayfa: 60.)

Monokromatik dizi: Bu kitap için tasarlanmıştır. (Sayfa: 61.)

Kavanozdaki boyaların karıştırılması: Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 62.)

Fırça üzerindeki fazla boyaların sıkılarak alınması: Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 62.)

4.Ünite Görseli:

Kapak: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 65.)

Battal ebrusu: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 66.)

Battal uygulaması: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 67.)

Battal ebrusu: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 68.)

Şimşek ebrusu: Osman ŞİMŞEK'in arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 70.)

Tarz-ı Kadim ebru: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 71.)

Ihlamur Kasrı mermer duvarı: Bu kitap için çekilmiştir. (Sayfa: 71.)

Edhem Efendi battal uygulaması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 72.)

Mustafa Düzgünman battal ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 73.)

Serpmeli battal uygulaması: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 74.)

Serpmeli battal ebrusu: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 75.)

Gel-git battal uygulaması: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 76.)

Gel-git battal ebrusu: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 77.)

Bülbül Yuvası uygulaması: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 78.)

Bülbül Yuvası ebrusu: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 79.)

Şal uygulaması: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 80.)

Şal ebrusu: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 81.)

Taraklı uygulaması: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 82.)

Taraklı ebrusu: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 83.)

Mozaik hafif ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 85.)

Kumlu-kılçıklı ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 86.)

5.Ünite Görseli:

Kapak: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 90.)

Hatib ebru çalışması: Mahmut Peşteli arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 91.)

Hatib ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 91.)

Hatib uygulaması: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 92.)

Hafif battal ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 93.)

Hatib ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 93.)

Mustafa DÜZGÜNMAN-Hatib ebru çalışması (Çarkıfelek): Ömer Faruk DERE'nin arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 93.)

Mustafa DÜZGÜNMAN-Hatib ebru çalışması (Taraklı yürek): Ömer Faruk DERE'nin arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 94.)

Mustafa DÜZGÜNMAN-Hatib ebru çalışması (Çarkıfelek): Ömer Faruk DERE'nin arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 95.)

6.Ünite Görseli:

Kapak: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 97.)

Lale ebru çalışması: Atilla CAN arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 98.)

Buket lale ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 98.)

Lale üzerine Allah lafzî: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 98.)

Necmeddin OKYAY - Sümbül çalışması: Ömer Faruk DERE'nin arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 99.)

Lale ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 100.)

Lale çalışması: İlker SELİMLER'in arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 101.)

Lale ebru çalışması: Ömer Faruk DERE'nin arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 102.)

Lale uygulama safhaları: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 103.)

Karanfil ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 104.)

Karanfil uygulama safhaları: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 105.)

Karanfil ebru çalışması: Ömer Faruk DERE'nin arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 104.)

Papatya uygulama safhaları: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 105.)

Sümbül ebru çalışması: Emine GÜNER'in arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 108.)

Sümbül uygulama safhaları: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 109.)

Gelincik uygulama safhaları: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 110.)

Gelincik uygulama safhaları: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 111.)

Menekşe ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 104.)

Gül uygulama safhaları: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 113.)

Gül ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 114.)

Gül ebru çalışması: Ömer Faruk DERE'nin arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 115.)

Gül ebru çalışması: Ali ÇALIŞIR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 116.)

Buket lale uygulama safhaları: Yusuf Emin BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 117.)

Buket lale ebru çalışması: Ömer Faruk DERE'nin arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 118.)

Muhayyel ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 119.)

Özgün yorum: İzzettin Yılmaz BAŞKAR tarafından çekilmiştir. (Sayfa: 119.)

Ebru üzerine akrilik çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 120.)

7.Ünite Görseli:

Kapak: Hikmet BARUTÇUGİL'in arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 123.)

Akkase çalışması: Emine GÜNER'in arşivinden alınmıştır. ((Sayfa: 124.)

Akkase çalışması : Tülay TOĞAL'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 125.)

Akkase Minyatür çalışması : Mahmut ŞAHİN'in arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 125.)

Necmeddin OKYAY - Akkase Çalışması: Derman M. Uğur, Türk Sanatında Ebru, Akbank Yayınları, s.25 (Sayfa: 126..)

Battal ebru çalışması: İzzettin Yılmaz BAŞKAR'ın arşivinden alınmıştır. (Sayfa: 128-129.)